

దిగవల్లి తిమ్మరాజు పంతులు గారి జీవిత చరిత్ర

(1794-1856)

రచన

దిగవల్లి వేంకట శివరావు

పరిష్కర

దిగవల్లి రామచంద్ర

అంకితం

1923నం. నుండీ ప్రచురితమైన మా నాన్న గారు రచించిన అనేక పుస్తకములను, వ్యాసములను, వారి పరిశోదనా చిత్రు ప్రాతప్రతులనే గాక మా ముత్తాతగారి విలువామా సహితం భద్రపరచి, వర్గీకరించి జాబితాచేసి, తన స్వగృహములోనే ఒక అంతస్తును నాన్నగారి పుస్తకములన్నిటిని నిలుపచేయుటకోక ర్యంధాలయమును స్థాపించి జీవితాంతమువరకు నడిపించిన మా అన్నగారు, కీ.శి దిగవల్లి వేంకట రత్నం గారు (1936-2010).

వారి దివ్యస్మృతికి

పరిష్కర

(దిగవల్లి రామచంద్ర)

రచయిత పరిచయం

పీరు : దిగవల్లి వేంకట శివరావు

జననం: 1898 ఫిబ్రవరి 14, కాకెనాడ. ఆంధ్ర ప్రదేశ్.

చదువు: బి.ఎ., బి.ఎల్.

రాజమండ్రి వీరేశలింగం హైస్కూలు(1910-1916), మద్రాసు ప్రసిద్ధంగా కాలేజి(1916-1920), మద్రాసు లా కాలేజి(1920-1922).

మృత్తి: న్యాయవాది, విజయవాడ (1922-1970)

రచనలు: 1928 నుండి 1992 వరకు సుమారు 60 పుస్తకాలు రచించారు. వాటిలో 45 ప్రచురించబడినవి. వీరి వ్యాసములు సుమారు 300 వివిధ పత్రికలలో 1923 నుండి 1988 వరకూ ప్రచురితమైనవి.

ప్రత్యేకత: వీరు న్యాయవాదులైన ప్రచారికనీ, వీరు చరిత్రపరిశోధకులుగా గుర్తింపు పొంది యుండిరి. అలనాటి తెలుగు రచయితలలో అగ్రగణ్యులు. 1959 లో వీరి ఆప్రీకా జూతీయోద్యమమను పుస్తకమును భారత రాష్ట్రపతి డా. బాబు రాజేంద్ర ప్రసాదు గారు ఆవిష్కరించిరి. 1966 లో రాష్ట్ర ప్రభుత్వముచేత సన్మానింపబడిరి. బ్రిటీష్ ఇండియా యుగం 18,19 శతాబ్దాలనాటి చరిత్రలు వీరి ప్రత్యేకత. 1960 దశాబ్దములో రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ప్రచురించిన తెలుగు పరిభాష (గ్రాసరీ) నిఘంటువు సంకలన సభ్యులు. వీరి రచనలు, వ్యాసములు అనేక చరిత్ర పరిశోధకులు పి.హాచ.డి. పొందుటకు తేడ్డుచున్నావి. ఏనుగుల వీరస్వామయ్య గారి కాశీయాత్ర చరిత్ర వీరి పరిశోధనా పటిమకు నిదర్శనం

మరణం: 1992, అక్టోబరు 3. భోపాల్, మధ్య ప్రదేశ్

విజ్ఞాపన

మా నాన్నగారు కీ. శే. దిగవల్లి వెంకట శివరావు గారు (1898-1992) పుత్రీరెత్యా న్యాయవాది గా 40 ఏండ్లు మాత్రమే పనిచేసినపుటికే చరిత్ర పరిశోధకులుగ జీవితంతమూ కృపిచేసి బైటిషు ఇండియా కాలంనాటి అనేక విశేషములు వెలికించి వారి రచనల ద్వారా 1928సం. నుండి 1985 సం. వరకూ ప్రచురించారు. చరిత్రపరిశోధకులు, రచయితలైన మా తండ్రిగారు వారి పీతామహుడు తిమ్మరాజుపంతులు (1794-1856) గారు బైటిషు ఈస్టు ఇండియా కంపెనీ పరిపాలనాకాలంలో ఉద్యోగరెత్యా నిర్వహించిన బాధ్యతలు, కార్యనిర్వాహణ రిపోర్టలు, నివేదికలు అధికారికముగా ప్రచురితమైనవినూ, తమ తండ్రి (వెంకటరత్న లో ప్రాయటిను 1850-1908) గారి దైరీలునూ, 1856సం. లో ప్రాయటిన విలువామాతో సహా సీకరించి వారి పీతామహుని జీవిత చరిత్ర రచించారు. ఈ జీవిత చరిత్రలో కేవలము వ్యక్తిగత విశేషములే కాక ఆనాటి అనేక చారిత్రక విశేషములు సమకూర్చారు (ఆనాటి బైటిషు ఈస్టు ఇండియా కంపెనీ ప్రభుత్వపు పరిపాలనా యంత్రాంగము, ఉత్తర సర్కారులు, రాజమండ్రి, మచిలీ పట్ట 0 జిల్లాల లో రివిన్యూ శాఖలు విశేషాలు, దశీయ ఉద్యోగుల స్థితి గతులు, తాలూకాల విభజన, శస్తు అమరక పద్ధతి, వ్యవస్థ, గోదావరి ఆనకట్ట, పెరాపురం, నూజివీడు జమీందారీలు మున్నగు విశేషములు కూడాకలపు). 1970-75 మధ్యకాలంలో రచించిన ఈ జీవిత చరిత్ర చిత్రు ప్రతికి 1978సం. లో కీ.శే. డా గూడూరి నమఃశివాయ గారు శుద్ధ ప్రతి చేశారు. కానీ తదుపరిగా అందులో నాన్నగారు అనేక సవరణలు చేశారు. తమ వ్యాధ్యాప్యంలో చేసిన ఈ సవరణల చేతి ప్రాత చాల క్లెప్టుము గానున్నది. దానికి తోడుగా కొన్ని ఉద్దూరా, పారశీక మాటలు తెలుగునుడి కారముతోనే గాక, అలనాటి 19వ శతాబ్దపు అనేక నదులు, గ్రామాలు, పరగణాలు, దశీయ, ఆంగ్లీయ వ్యక్తుల నామపాచకపు పదాలు, వ్యవహారిక, భౌగోళిక, సామాజిక, మాటలు తెలియలేదు. అట్టి మాటలు ఊహించగలిగినవి, మిత్రుల సహాయంతో తేల్చి నిర్దారించగలిగినవి కాక ఇంకా కొన్ని మాటలు ఊహించలేనివి, నిర్దారించలేనివి భూకెటలో పెట్టడమైనది. అలాకూడా సాధ్యముకానివి ఖాళీలు వదిలి పెట్టవలసివచ్చినది. ఈ జీవిత చరిత్రను నేను ప్రచురించగలిగానంటే నా మిత్రులు నిర్వామంగా అందజేసిన సహకారంవలననే. అందుకు వారికి నా కృతజ్ఞతలు.

అట్టి మిత్రులలో ముఖ్యంగా హైదరాబాదు నుండి పశ్చిమ రామచంద్రరావు, ముంబాయినుండి చీర్ల చంద్రశేఖర్, బెంగళూరు నుండి డా. సహాబ్దీన్ పూస్తనీ. వీరికి పేరుపెటునా నా కృతజ్ఞతలు.

శ్రీ జి. ఆర్. కీ. మూర్తి గారు రచయితగాను, సంపాదకుని గాను నిర్వారాముడైననూ తనకుగల అమూల్య అనుభవం తో ఈ పుస్తక ప్రచురణకు చాలా విలువైన సహాయంచేశారు. కంప్యూటరు సాంకేతిక పరిజ్ఞానం ఉపయోగించి మా వంశవ్యక్తం తయారుచేయించి ఇచ్చారు, పుస్తకం అట్టమీద డైజ్ఎస్ట్ కు వంశ వ్యక్తానికి అనేక పర్యాయాలు సవరణలు చేయవలసివచ్చినా కూడా ఓపెక్టో చేయించి ఇచ్చారు. పి.డి.యఫ్ గా నున్న విలువామా ప్రతిని వద్దు ఫార్మేట్ గా చేసి పెట్టారు. ఈ పుస్తక ప్రచురణలో వారి సలహా సంప్రతింపులు నాకు చాల ఉపయోగించినవి. వీరికి నా వినపు కృజ్ఞతలు. అన్ని టీకన్నా ముందుమాటగా నేను చెప్పవలసినదేమంటే, సాహిత్యములోగానీ, చరిత్రలోగానీ ఏమాత్రము ప్రవేశములేని వాడ్నానెన నేను (Foreword and Preface, Printing and Publishing అనే మాటలకు వ్యాప్తము కూడా తెలియని వాడేని) ఈ పుస్తక ప్రచురణ చేయుటకు ముందుకు రావటం, చేయగలగటం ఎలా

సంభవించినదంటే; 2013 సంవత్సరంలో అప్పటివరకు అపరచితుడు, ఎక్కడో లండనులో వుండే ఇంజనీరు చుట్టుపుచూపుగా జండియాపచ్చిన శ్రీ పరుచూరి శ్రీనివాస్ గారు అముద్రితంగానున్న మా నాన్నగారి కదలు-గాధలు ఇంకో రెండు భాగములు ప్రమరిస్తాననడం వారి సాహిత్య విలువలు, పరిజ్ఞానం, పుస్తకలోకంలో వారికి గల విశ్లేషణ పరిచయం, పలుకుబడి తెలియచేయటమేగాక, ఆ ప్రచురణ చేయాల్సిన బాధ్యత నాకు పున్నది అనే జ్ఞానోదయం కూడా కలుగజేసింది. ఆ ప్రీరహణతోనే నాన్నగారి కదలు-గాధలు 5,6 భాగములు మరి కొన్ని మరగున పడేన వారి వ్యాసములు(2019సం లో) ప్రచరించగలిగాను. ఈ పుస్తకానికి కూడా వీరు తమ జండియా పర్యాటనలో ల్రాతప్రతి సమీకశో ప్రారంభించి ప్రచరించే వరకు ప్రోత్సాహ పరుస్తూ మార్గదర్శనంచేశారు. పీరాపురం రాజుగారి ఛాయా చిత్రం (ఆంధ్ర పత్రిక 1914 సంవత్సరాది సంచికనుండి) సంపాదించి ఇవ్వారు. ఈ పుస్తకంలో వాడిన అనేక మాటలకు పారిభూతిక జాబితాను జతచేయమని సూచించి సమీక్షించారు. ఏరికి నా ప్రత్యేక కృతజ్ఞతాభినందనములు.

నాన్నగారి ముద్రిత, అముద్రిత ప్రతులునే కాక నాన్నగారు వద్దపుండిన అనేక పురాతన దస్తావేసులతో పాటు 1856 సం. లో ప్రాయటడిన తిమ్మరాజు పంతులు గారి (మా ముత్తాతగారు) విలునామాను కూడా దశాబ్దాలపాటు భద్రపరచి జాబితాలు ప్రాసిన మా అన్నగారు కీ.సి. వెంకటరావు 0(1936-2010) గారికి వారి తదనంటరం నాన్నగారి చేతిల్రాత ప్రతులను కొన్ని నాకు అందజేసిన వారి కుమారె, కర్కావీర పురస్కార గ్రహీత, శ్రీమతి వద్దాది శ్యామలకు నా కృతజ్ఞతలు. దిగవల్లి గ్రామపాస్తమ్యాలు, శ్రీ దిగవల్లి సత్యనారాయణ గారు నూళీదు జమిందారి ప్రకరణం లో ప్రాయటడిన కొన్ని పరగణాల ప్రదను విశద పరచారు. వయోవ్యద్దులు, మా వియ్యంకుడు, శ్రీ చయనం సుబ్రమణ్య శర్మగారు వారానికోకమారు మాఇంటికి వచ్చి త్రిపు చేసిన చిత్రు ప్రతిని కంప్యూటరునందే సరిచూసి అనేక పొరబాట్లను సవరణచేసి సరిద్దించుకు సహాయముచేశారు. వీరిద్దరికి నా కృతజ్ఞతలు. నాన్నగారి పుస్తకములకు కాప్టీట్టు వారసత్యాపు హక్కు సంకుమించియున్న మాఅన్నగారి కుమారుడు, అమెరికా వాస్తవ్యాదు దా పీరాపు ప్రార్బోల్సముతో నాకు ఈ పుస్తకము ప్రచరించుటకు హక్కు ఇచ్చి ప్రోత్సహించినందుకు కృతజ్ఞదను. ఈ పుస్తకంలో పెట్టిన శ్రీ భీమేశ్వర స్వామి దేహాలయ పొటోలు 2019సం. మే నెలలో “ఈ.టి.వి” వారి యూట్యూబ్ ధానెల్ నుండి స్కరించబడినవి. “ఈ.టి.వి” వారి కి నా కృతజ్ఞతలు.

ఈ పుస్తకం రచించుటకు కావలసిన కొన్ని విశేషములు 1856సం. లో ప్రాయటడిన మా ముత్తాతగారి విలునామాలోకలిగియండెను. వుయలు కాగితము అనబడిన ఆ విలునామా 9.5 X 14 లంగుళముల, 8 పుటల ఆధార పత్రము. అట్టి అపురూపమైన పెద్ద దస్తావేసును ఈ పుస్తకము ద్వారా చదువరులకు మాపటం ఆనాడు(1970లలో) రచయితకు అసాధ్యము. ఈ నాటి సాంకేతిక విష్ణువునుపయోగించి ఆ విలునామా ప్రతి(Scanned soft copy)ని ఈ పుస్తకములో నేను జతచేశాను. ఇంకా, రచియత ల్రాతప్రతిలో లేని అదనపు విపరాలు నేను చేర్చినవి విమిటంటే తిమ్మరాజుగారి విలునామా శుద్ధ ప్రతి, శ్రీ భీమేశ్వరాలయంలోని రెండు శిలాశాసనాల శుద్ధ ప్రతులు, నాలుగుతరాల వారి చేతి ల్రాత నమూనాలు. చివరగా పరిశ్లేషమను ప్రకరణము ను కూడా

చేర్చాను. రచయిత ప్రాత ప్రతిని పూర్తిగా సమకూర్చుటమేగాక నేను షైన చెప్పిన అదనపు సమాచారం చేర్చబడ్చి పరిపూర్ణమైయ్యాను. ప్రాంతీయ చరిత్రపై ఆసక్తిగల పాతకులు ఆదరించగలరని నమ్ముతున్నాను.

దిగవల్లి రామచంద్ర

పరిపూర్ణ

ష్లాట్ నం.83, రోడ్ నం.9 జూబిలీ హాల్స్

సెల్ ఫోన్: 8106216512 /9441190133

31/03/2022

ప్రాదరాబాదు

విషయసూచిక

<u>ప్రకరణము</u>	<u>పుట</u>
<u>పరిచయం</u>	11
<u>తిమ్మరాజుగారి కాలంనాటి దేశ పరిస్థితులు</u>	13
<u>రాజకీయ సమీక్ష</u>	16
<u>నూజివీడు జమీందారి</u>	18
<u>రాజమౌహంద్రవరం జిల్లా కలెక్టరు</u>	22

<u>కాకీనాడ</u>	23
<u>తిమ్మరాజుపంతులుగారి జీవిత విశేషాలు</u>	24
<u>తిమ్మరాజు గారి ఉద్యోగములు</u>	26
<u>శ్రీ భీమేశ్వరాలయం</u>	27
<u>తిమ్మరాజుగారి స్థిరాస్తి దాన-ధర్మాలు</u>	30
<u>అమలాపురం ఒంగళ</u>	31
<u>కోరంగి రేవు డబుల్ కనాతు టోటు</u>	31
<u>తిమ్మరాజు గారి సంతానము</u>	32
<u>జిల్లా కలెక్టరు</u>	32
<u>కంపినీ ప్రభుత్వం రివిన్యూ డిపార్ట్మెంటు</u>	34
<u>అమీను, అమ్మారుల అధికారములు</u>	35
<u>సుముతుదారుల అధికారములు-కర్తవ్యములు</u>	37
<u>మద్రాసు రాజధాని</u>	38
<u>శిరస్తాదారుజయరావు అవినీతి</u>	39
<u>తిమ్మరాజుగారికి అవినీతి కేను విదారణకు అధికారము</u>	40
<u>తిమ్మరాజుగారు చేసిన విదారణ</u>	41
<u>నందనసంవత్సరం కఱపు</u>	43
<u>బి. ఎ. స్క్రీటు కథ</u>	44
<u>జమాబండి</u>	45
<u>మాంట్లోమరి రిపోర్టు</u>	47
<u>పీరాపురం జమీందారీ</u>	48
<u>ఆనకట్టకు పూర్వము కాలువలు</u>	49
<u>గోదావరి ఆనకట్ట నిర్మాణము</u>	50
<u>హుజూరు కచేరి ఆనకట్ట విభాగము</u>	51
<u>ఆనకట్ట సంబంధిత కాలువలు</u>	52
<u>దిగవల్లి రాజన్నగారి కథ</u>	54
<u>ఊత్తర సర్కారు క్షీణసర్కారు సర్కార్ వార్ల్ ఇలియట్</u>	56
<u>మచిలీబందరు జిల్లా అవినీతి</u>	54
<u>తిమ్మరాజుగారి అప్పులు- యోగ్యతా పత్రం</u>	58
<u>పీరాపురంజమీందారి మేనేజరు</u>	58
<u>హుజూరు శిరస్తాదారి</u>	59
<u>వంతువారాడీ అమరకం</u>	61
<u>కంబం నరసింగరావుగారి కేను</u>	62
<u>కొత్త సాక్ష్యం</u>	63
<u>ప్రండరు గాపు గారిని గూర్చి</u>	64
<u>తిమ్మరాజు గారి శిరస్తాదారి</u>	68

<u>పిండిప్రోలు లక్ష్మణ కవి కథ</u>	70
<u>దిగవల్లి వంశవృక్షం</u>	72
<u>తిమ్మరాజగారి విలువామా</u>	72
<u>నాలుగుతరాలవారిచేతిత్రాత</u>	105
<u>శ్రీ బీమేశ్వరాలయ శిలాశాసనముల శుద్ధ ప్రతి</u>	106
<u>అనుబంధము - 1</u>	108
<u>అనుబంధము- 2</u>	109
<u>అనుబంధము-3</u>	114
<u>అనుబంధము-4</u>	115
<u>పరిశ్చము</u>	120
<u>పారిభాషిక పదాలు-అర్థాలు</u>	123

పరిచయం

మా ఇంటిపేరు గ్రామ నామమైనందువల్ల మా కుటుంబము కీష్టా జిల్లాలో నూజివీడుకు ఆరు మైళ్ల దూరములో నున్న విసన్నపేట నుండి కొండపర్యకు పోయే దారిలోనున్న దిగవల్లి గ్రామానికి చెందిన వారని తెలుస్తునే పున్నది. మేము ఆరువేల నియోగులము. కొండిన్సు సగోత్తులము ఆపస్తంబ సూత్తులము యుజుశ్వాఫీయులమైన స్కృత బ్రాహ్మణులము.

మా వంశవృక్షం దాఖిలా మూలపురుషుడైన శ్రీ యర్థంరాజు గారు మా పితామహునికి ఆరవతరం వారైనందున తరానికి ముప్పయి సంవత్సరాల లోక్కడితే 180 సంవత్సరముల క్రిందట అనగా గోల్గుండ సుల్తానులు ఆంధ్ర దేశాన్ని పాలిస్తున్న కాలం నాటి వారైరి.

తిమ్మరాజగారికి ఆరు తరాల పూర్వులైన మా వంశపు మూలపురుషుడైన యర్థంరాజు గారికి రాగరాజగారని ఏకైక పుతుడు, ఆయనకు పాపడు, రాజులు అని ఇద్దరు కుమాళ్లు. రాజులు గారికి సూరన్న వానప్ప, చెంచన్న,

వేంకటపతి, వెంకయ్య, యర్కంన్న అని ఆరుగురు కుమాళ్లు. వీరిలో వానప్పగారికి ఆడపిల్లలు మగ పిల్లలు కలిపి తొమ్మిదిమంది సంతానము. వీరిలో ఆరవ వారు వేంకయ్య గారు. ఆయన భార్య నాగువమ్మ గారు. ఈ దంపతులకు రామలింగయ్య, నాగన్న గార్లనే ఇద్దరు కుమాళ్లు కలిగారు. రామలింగయ్య గారి భార్య సీతమ్మ గారు. వీరికి వేంకయ్య గారు తిమ్మరాజు గారు, రాగన్న గారు, అప్పన్న గారు అనే నల్గురు కొమాళ్లన్న అచ్చమ్మ రాజమ్మ అనే ఇద్దరు కొమార్లెలన్న కలిగారు. ఈ తిమ్మరాజుగారే మా పీతామహాడు.

తిమ్మరాజు పంతులు గారు ఇంగ్లీషు నేర్చుకుని ఇంగ్లీషు కంపెనీ రాజ్యకాలం లో 41 సంవత్సరముల పాటు అనేక ఉద్యోగాలు చేసి రాజమహాంద్రవరం జిల్లా కలెక్టరు క్రింద హజారు శిరస్తాదారు గా పనిచేసి 1855 సంవత్సరములో పించను తీసుకుని 1856 ఫిబ్రవరి 7 వ తేదిన చని పోయారు ఆయన ప్రాయించిన మరణ శాసనమువల్ల మాకుటుంబ దరిత తెలుస్తున్నది.

తిమ్మరాజు పంతులు గారి తండ్రిగారి పూర్వులు దిగవల్లి రామము వదలి దగ్గరలో కొయ్యారు అనే రామంలో స్థిరపడి ఆ రామములో ఇల్లు కట్టుకుని దాని దగ్గరలోని రమణక్కెపటలో భూములు సంపాదించారు. కాని అవి మెరక భూములైనందు వల్ల వర్షాధారముషైన వ్యవసాయము ఆధారపడి యుండేది. ఆదాయము సన్నగిల్లింది. కుటుంబము వ్యాప్తి అయినది. శుభకార్యాలకు, నిత్యజీవనానికి డబ్బుచాలక బుఱ్ఱాలు చేయవలసి వచ్చింది. తిమ్మరాజు గారి తండ్రి రామలింగారి కాలం నాటికి కుటుంబము బుఱ్ఱాస్తు షైని వైని. తిమ్మరాజుగారి అన్నగారు వెంకయ్య గారికి తాత గారి పేరు పెట్టారు. ఆయన వ్యవసాయం చేసేవాడు. తిమ్మరాజుగారికి గర్భపుషులోనే ఉపనయనమైనది. ఆయన కొయ్యారులో అందరిపిల్లలవలోనే అక్షరాభ్యాసమైన తరువాత వీధి బడిలో అయిదు సంవత్సరములు గుణించము, బాలశిక్షలో కనబడే తెలుగు పాఠాలు చదివి తాటాకుషైన ఘుంటముతో ప్రాయటం నేర్చుకుని కొద్దిపాటి లేబ్లులు నేర్చుకున్నారు. ఆయన కుశాగ్రబుద్ధి అయినందున బాగ పైకి వస్తాడని ఆయన తండ్రిగారు సంతోషించారు. అటుతరువాత ఆకాలం లో బందరు జిల్లా, రాజమహాంద్రవరం జిల్లాలలో ఇంగ్లీషు కంపెనీ దొరతనం సాగుతున్నందువలననూ పారశే కూడ ఇంకా రాజబాహాపగా నున్నందువల్లను ఆయన నేర్చుకుంటే ఉద్యోగం దొరుకుతుందని బందరు కన్నా దగ్గరనున్న ఏలూరు వెళ్లి ఒక సాహాబు గారిని ఆశ్రయించి పారశే నేర్చుకున్నారు. ఏలూరు లో ఎవరినో ఆశ్రయించి ఇంగ్లీషు అక్షరాలు, మాటలు కూడా నేర్చుకున్నారు. ఇలాగ ఏలూరులో మూడేండ్లు కాలక్షేపం చేసి 1810 సంవత్సరంలో రాజమంత్రీ వెడితే అక్కడ ఏదైనా ఉద్యోగం దొరుకుతుందేమోనని తమ తల్లి గారి బంధువైన ముదిగొండ గురవయ్య గారు అక్కడ జిల్లా కోర్టులో శిరస్తా మదద్దారు గా నుండినందువల్ల అక్కడకు వెళ్లారు. అక్కడ ఆయనతో పాటు జిల్లా కోర్టుకు వెళ్లి పని నేర్చుకుంటూ చేస్తూ వుండగా గురవయ్య గారికి జబ్బుచేసింది. అంతట తిమ్మరాజుగారు ఆఛ్చింగ్ సహాయ శిరస్తాదారు పనులు చూడ ప్రారంభించారు విధివశమున గురవయ్య గారు కాలధర్మం చెందటంతో తిమ్మరాజుగారు నిరాధారులైనారు. ఆయన అక్కడ కామరాజగడ్డ లింగయ్య గారు మొదలగు వారీ యవకుని తెలివితేటలు చూసి అప్పట్లో జిల్లా జిష్టిగానుండిన పీటర్ రీడ్ కాజలెట్ దొరగారికి సిఫారసు చేయగా ఆయన 1811 సంవత్సరములో తిమ్మరాజుగారికి సహాయ ఇంగ్లీషు

రికార్డు కీపరు ఉద్యోగమునిచ్చారు. తిమ్మరాజుగారు జిల్లా కోర్టులో శిరస్తాదారుగా పని చేశారు. సదర్ ఆమీన్ గా కూడా పనిచేశారు . 1820 లో వరకూ రాజమండ్రి, కాకినాడ, మొగలితురు లలో నుండిన డివిజనల్ కలెక్టర్కు బదులు రాజమండ్రి జిల్లా కలెక్టరునేర్పరచి కాకినాడ పట్టణమును head quarter గా చేశారు. ఈ కోత్త జిల్లాకు G.M.C ROBERTSON గారు మొదటి కలెక్టరైనాడు. తిమ్మరాజుగారు న్యాయశాఖలో కన్నా రిపెన్స్ శాఖలోవుంటే పైకి రావచ్చునని తలచి అప్పటి జిల్లా జడ్డి పైబార్టు దొరగారి సిఫారసు తో కాకినాడ కలెక్టరు కచేరీలో ఇంగ్లీషు రికార్డు కీపరు పదవి సంపాదించారు. రాబర్టసన్ గారికి తిమ్మరాజుగారిపైన అనురహం కలిగింది. రాబర్టసన్ గారి పేరుతో కాకినాడలో కోత్తగా నిర్మాణమైన పేటలో 60x128 గజాల పెద్ద నివేశ స్తుతమును తిమ్మరాజుగారికి 1822 సంవత్సరములో మంజారు చేశారు. ఈ స్తుతము చాల పెద్దదైనందువల్ల తిమ్మరాజు గారు పట్టా ప్రాయించుకొనడంలో 1824 సం లో తమ తమ్ముడైన రాజన్న గారి పేరు కూడా చేర్చారు. దీనివల్ల తరువాత చిక్కురాగలదని ఊహాంచలేదు. ఈ స్తుతమున్న రాజపీదిలో తిమ్మరాజుగారు 1827 నాటికి రెండు మండువాల భవంతిని నిర్మించారు. ఆ ఏధి చివర పెద్దబజారు వెళ్ల ఏధి మొగను 1829 సం. లో సాంబశివ లింగమును ప్రతిష్ఠను చేసి 1829 సం. లో శ్రీ భీమేశ్వరాలయము నిర్మించి కొంతమంది జమీందారులు చేత సంస్థానానికి భూములిప్పించారు. 1829 సం. లో తిమ్మరాజు గారికి ప్రథమ పుత్రుడైన వేంకట శివరావుగారు జన్మించారు. 1831 సం. లో భీమేశ్వరాలయానికి ముఖమండపము కట్టించి జగజ్జననీ ఆలయ గోడల పైన శిలాశాసనము చెక్కుంచారు. అప్పటినుండి తిమ్మరాజుగారింటి ఏధికి గుళ్ల ఏధి అని పేరు వచ్చినది.

తిమ్మరాజు గారి కాలంనాటి దేశ పరిస్తితులు

తిమ్మరాజు పంతులు గారు జన్మించేనాటికి దిగవల్లి, కొయ్యారు, రమణకృపేట, బోమ్మలూరు వగైరా గ్రామాలు నూజివీటి అప్పారావుగారి జమీందారి లో చేరియుండేవి. అప్పట్లో కృష్ణా జిల్లా, గుంటూరు, గోదావరి, విశాఖపట్టం జిల్లాలను ఉత్తర సర్కారులనేవారు. ఈ సర్కారులు గోల్కొండ సుల్తానుల తరువాత మొగలుచక్కవర్తి ప్రతినిదియైన ప్రాదరాబాదు నిజాంగారికింద పుండగా ప్రాదరాబాదు నవాబు 1753 సం. లో పైంచి వర్తక కంపెనీ వారికి వశం చేయగా వారు 1758 వరకూ పాలించారు. తరువాత ఇంగ్లీషుకంపెనీవారు వారిని ఓడించగా ప్రాదరాబాదు నిజాం గారు వాటిని 1766 సం లో ఇంగ్లీషు కంపెనీ వారికి ఇచ్చాడు.

ప్రాదరాబాదు నవాబైన నిజాం రాజ్య కాలం లో సర్కారులు: ముస్తాఫానగరు (కొండవల్లి) మూర్తిజూనగరు(గుంటూరు). మచిలిపట్టుం, ఏలూరు, రాజమండ్రి, చిక్కా కోలు సర్కారులను ఉత్తర సర్కారులు అనేవారు. ఒక సర్కారుకు గాని రెండు సర్కారులకు గాని కలిపి ఒక ఫౌజదారు(సొధిపతి) సుబేదారు నవాబు అనే పరిపాలకుడుండేవాడు. ఉత్తర సర్కారు ముఖ్య పట్టణాలలో ఖాజీలు న్యాయ పరిపాలన చేశేవారు. అటుతరువాత ఇంగ్లీషు కంపెనీ రాజ్య కాలంలో బందరులోని ఇంగ్లీషు కంపెనీ ఎజింటు నే Chief in Council అనే వారు. ఇంగ్లీషు కంపెనీ రాజ్యమునకు మద్రాసు రాజధాని. అక్కడ కంపెనీ వారి గవర్నర్ రుండేవాడు.

ఉత్తర సర్కారుల చరిత్ర కొద్దిగా తెలుసుకోటం మంచిది. గోల్కొండ సుల్తానుల కాలం లోనూ ప్రాదరాబాదు నిజాముల కాలంలోను ఈ సర్కారుల ముఖ్య పట్టణములైన మూర్తిజానగరు(గుంటూరు), ముస్తఫానగరు(కొండపల్లి) మచిలీపట్టణం, ఏలూరు, రాజమండ్రి చిక్కుకోలు పట్టణములోను నవాబు సర్కారు ఉద్దేశులుండేవారు. ఆ పట్టణాల చుట్టూవున్న రామాల భూములను అమరక పరచి సర్కారు ఉద్దేశుల జీతత్తేములు వగ్గిరాలకు వినియోగించేవారు. వాటిని హవేలి భూములు అనేవారు. సర్కారులను డక్కను సుబోద్రారుడైన సలాబతు జంగు మొదట ప్రించివారి కివ్వగా వారు 1753 నుండి 1758 వరకు పరిపాలించారు. మచిలీపట్టణం కోటపైన ప్రించి జండా ఎగీరేది. తెలుగు దేశంలో ప్రించి వారి సాగరకత ప్రభలింది. విజయనగరం, బోచ్చిలి, పెద్దాపురం, పీరాపురం, నూజివీడు రాజులందరు ప్రించివారికి కప్పుం చెల్లించేవారు. విజయనగరంవారి కుత్తలో ప్రించి సొపతి బుస్సీ బోచ్చిలి కోట నాశనంచేశాడు. తాండ్ర పాపయ్య అనే వెలమాయన విజయనగరం రాజుగారిని పోడిచి చంపాడు.

1758 సం. లో ఇంగ్లీషు కంపెనీ సొదళములు చందుర్తికొండారు దగ్గర జరిగిన చందుర్తి యుద్ధంలో ప్రించిపైన్యమును ఓడించి మచిలీపట్టుం పట్టుకుని ప్రించి కోటపైన ఇంగ్లీషు బాపుటా ప్రతిష్టించగా ప్రాదరాబాదు నవాబు సలాబతుజంగు మచిలీపట్టణమునకు నుండి 60 మైళ్ళ వెడల్పు 120 మైళ్ళ పొడము గల దేశభాగాన్ని ఇంగ్లీషు వారికి చ్చాడు. మచిలీపట్టుం దిగువ 8 మహాళు మళ్ళా ఇచ్చాడు. అంతట ఇంగ్లీషుకంపెనీవారు తమ వర్తక వీజంటును పరిపాలకుడుగానియమించి Chief in Council అనే బిరుదుతో పరిపాలన సాగించారు.

1766 సం. లో సలాబతుజంగును తోసిరాజున్న నిజాంలలీఖాన్ ఇంగ్లీషు వారికి పైన చెప్పిన ఉత్తర సర్కారులను కౌలుకిచ్చాడు అటుతరువాత వారు దానిని స్వాధీనం చేసుకుని పరిపాలింప సాగారు. ఉత్తర సర్కారులలో సంస్థానీదిశులైన చిన్నపెద్ద రాజులందరిని అదుపులోనుంచి సైనిక బలంతో వారి వల్ల కప్పం వసూలు చేయటమే మచిలీపట్టం Chief in Council ముఖ్య కర్తవ్యం గానుండేది. కంపెని దీరలు స్వంత వ్యాపారం కూడ చేసేవారు. ఇలా కొంతకాలం జరుతూవుండగా ఇంగ్లీషు దీరలు నిరంకుశంగా ప్రవర్తిస్తుండంట వల్ల తగాదాలు తలెత్తినవి. మొగలితుర్ల రాజు కలిదిండి తిరుపతి రాజుగారి పైన కంపెనీ దీర Sadlier పగపట్టి పేష్టుస్ను బాకీని జస్తుచేయించి కలెక్టరు పరిపాలన స్థాపించాడు. తిరుపతి రాజు గారు 1790 లో చనిపోగా అయిన రాజ్యాన్ని కంపెనీ రాజ్యం లో కలిపేశాడు.

మచిలీ బందరు Chief in Council పరిపాలన బాగలేనందువల్ల 1794 సం. లో ఆ శాసనము రద్దు చేసి సర్కారులను జిల్లాలుగా విభజించి ప్రతి జిల్లాకు ఒక కలెక్టరునేర్చరచి రెవిన్యూ పరిపాలన స్థాపించారు. 1799 లో ఈ సర్కారులలోని రాజుల సంస్థానాల ను విచారించి వారి రాజ్యాధికారాలు తీసివేసి, వారి సైనిక బలాలు తగ్గించే ప్రయత్నంచేశారు. వీరందరిని పెద్ద భూస్వాములుగా చేయుదల చారు. ఇంతేకాక ఇదివరకు ర్రామ పరిపాలన జరిగిస్తున్న పంచాయితీల అధికారాలు తీసివేయదలచారు. ర్రామకరణాలను తాళ్ళారుల క్రింద నెల జీతగాండ్రుగా చేసి కలెక్టరు అధికారం క్రింద ఉద్దేశులుగా చేయదలచారు.

1802 సంవత్సరం నాటికి ఇంగ్లీషు కంపెనీవారి ప్రభుత్వం బలపడి అరవ కన్నడ మళ్లీయల తెలుగు రాజ్యముల కలిపి మద్రాసు రాజుధానిగా చేశారు. పాలోగాం డ్లూను అణచివేసి శాంతి భద్రతలు స్థాపించారు. ఈ మద్రాసు రాజుధానిలో కట్టుదిట్టమైన పరిపాలన జరిగించుటకు అవసరమైన శాసనములను వంగరాష్ట్ర గవర్నర్ రు జనరలైన కారన్వాలీసు 1793 సం. లో చేసిన రెగ్యులేషన్ నమూలో మద్రాసు కార్యాలోచన సంఘమునకు అధ్యక్షుడైన గవర్నరు గారు జారీ చేశారు.

1802 సంవత్సరంనాటి బందోబస్తుకు సంబందించిన 36 రెగ్యులేషన్లను చేశారు. అప్పటినుండి ప్రతిసంవత్సరము పరిపాలనకు అవసరములైన శాసన విధులను నిబంధనలను ప్రాయడం ప్రారంభించారు. ఈ రెగ్యులేషన్లను అములు చేసే బాధ్యత కలెక్టర్లకిచ్చారు. జిల్లాల న్యాయ పరిపాలన చేసే జిల్లాజిల్డ్ తప్ప తక్కిన అధికారులుందరూ కలెక్టర్లకు లోటి బడి తమ నియుక్త కార్యాలని నిర్వహించాలి. ఈ శాసనాలన్నీ తెలుగు అరవము మొదలైన దేశ భాషలలో తర్వాతమా చేసే ఏర్పాటు చేశారు.

ఈ శాసనాలను ఒట్టీ అదివరకు ఉత్తర సర్కారులలో నున్న పెద్దరాజులు చెలాయించే రాజ్యధికారాలు పరిపాలనాధికారాలు తీసివేశారు. నిజముగారు నే పెద్ద భూస్వామిగా చేశారు. వీరు సర్కారుకు చెల్లించవలసిన శిస్తును చెల్లించక పోతే వారి గ్రామాలను జప్పుచేసే ఏర్పాటు చేశారు. ఈ జమీందార్లు తమ గ్రామాలలోని భూములను అమరకపరుచుకుని రైతులవల్ల శిస్తులు వసూలు చేసుకోవచ్చును. సర్కారుకు చెల్లించవలసిన పేప్పుస్ను లేక శిస్తు శాశ్వతంగా నిశ్చయించి పర్మిసింటు సిటల్స్‌ఓంటు రెగ్యులేషన్ శారు. వీరిదివరకు చేసే కావలి లేక పోలీసు బాధ్యతలను తీసివేశారు.

గ్రామ కరణాలను, గ్రామ మునసబులును ఇదివరకు గ్రామపంచాయితీలలో ప్రముఖులుగా గ్రామ పరిపాలన జరిగేచేవారు. గ్రామ పరిపాలనాధికారములు పంచాయితీలకు తీసివేశారు. కరణాలను, మునసబులును నెల జీతగాండ్రగా చేసి తాజిల్లారు అధికారం క్రింద పనిచేసే ఉద్యోగులగా చేశారు. గ్రామ మునసబు గ్రామ magistrateగా చేసి పోలీసు బాధ్యతలు అప్పగించారు. గ్రామములలో పోలీసు రాణాలనేర్చరచి ఈ పోలీసు శాఖను జిల్లా జిల్లాలధికారం క్రింద చేశారు. జిల్లా జిల్లానే జిల్లా మేజిస్ట్రేట్ గా చేశారు. 1816 లో జిల్లా కలక్కరును జిల్లా మేజిస్ట్రేట్ గా చేసి పోలీసు శాఖ అధిపతి గా చేశారు.

ఇలాగ పరిపాలన వ్యవహారములు కట్టుదిట్టపరిచి Rule of law ఏర్పరచారు. అటు తరువాత చేయబడిన శాసనములలో ముఖ్యమైనవి దేశములో మార్కెట్ లా అమలు చేసే రెగ్యులేషన్ చేశారు. 1819 సం. లో ఒక రెగ్యులేషన్ క్రింద State Prisoners అనే పీరుతో చిన్న, పెద్ద రాజులను పాలోగాండ్రు మొదలైన వారిని కారణము లేకుండా ఫైదీలలో నుంచవచ్చును.

1817 సం చేసిన రెగ్యులేషన్ క్రింద హిందు మహామృదీయ మత ధర్మాలను Endowment escheats

పరిపాలన సర్కారు వశం చేశారు. దేవాలయాలలో కలెక్టర్లు నిర్వహించే ఏర్పాటు చేశారు. దానధర్మాల వ్యవహారాలను కలెక్టర్లుకప్పగించారు. కొంతకాలము కైస్తవ కలెక్టర్లు హిందూ దేవాలయ వ్యవహారాలు నిర్వహించారు. కొంతకాలానికి కైస్తవ మతటోధకుల ప్రభావము వలన ఈ బాధ్యతలను తోలగించారు. 1843 సం. లో దేవాలయాల పరిపాలన పూర్తిగా వదిలిపేశారు.

1802సం. లో చేసిన రెగ్యులేషన్ బట్టి ప్రతి జిల్లాలోను జిల్లా కోర్టునేర్చరచిరి. జిల్లా కోర్టుకు అదఱాత్ కోర్టు అనే వారు. జిల్లా జడ్డి వెయ్యి రూపాయల విలువ వ్యాజములను విచారించే ఏర్పాటు చేశారు. అతని కీంద రిజిస్టరు అనే సహాయోద్యుగిని నియమించారు. బందరులోను మద్రాసు రాజధానిలోను చిత్తూరు, తిరుచినాపల్లి ప్రావిష్ణియల్ కోర్టులు స్థాపించి జిల్లా జడ్డి తీర్పులపైన అప్పేళను విచారించే అధికారము 5వేల రూపాయలవరకు దావాల విచారించే అధికారము ఇచ్చారు. చెన్నపట్టుంలో సదరు అదాలత్ కోర్టు అనే పెద్ద కోర్టు స్థాపించి 25 వేల రూపాయల విలువ దావాల అప్పేళ విచారణ అధికారమునిచ్చారు. చిన్న చిన్న దావాలకు దేశీయ న్యాయవాదులతో చిన్న కోర్టులు స్థాపించి 80 రూపాయల విలువ దావాలు విచారించే అధికారమిచ్చారు. జిల్లా జడ్డికి నేరాలు విచారించి శిక్షలు విధించే అధికారమిచ్చారు. ఒక వెయ్యి రూపాయలు విలువ గల దావాలో జిల్లాజడ్డి తీర్పుపైన అప్పేలు లేదు. అటుతరువాత దానిపైన బందరు లో ప్రావిష్ణియల్ కోర్టుకు అప్పేలుండేది.

బందరులోను, ఉత్తర మండలాలలోను ప్రావిష్ణియల్ కోర్టు చిత్తూరు, తిరుచినాపల్లి లో ఒక ప్రావిష్ణియల్ కోర్టు. తలచేరి లో ఇంకో ప్రావిష్ణియల్ కోర్టు, మొత్తం నాలుగు ప్రావిష్ణియల్ కోర్టులుండేవి. ఈ కోర్టులు కీంద కోర్టు తీర్పులపై అప్పేళను విచారించేవారు. చెన్నపట్టుం నందు సదర్ అదాలత్ కోర్టు పంపిన బరిజనల్ దావాను విచారించేవారు. ఈ ప్రావిష్ణియల్ కోర్టులిచ్చే 5000 రూపాయల దావాల తీర్పుపై అప్పేలు లేదు. అటు పైన చెన్నపట్టం సదరు అదాలత్ కోర్టు కి అప్పేలుండేవి.

“అదాలత్ కోర్టు” అనే జిల్లా కోర్టు జడ్డిలు, మచిలీబందరులో స్థాపించబడిన ప్రావిష్ణియల్ కోర్టు అప్పేలు అధికారికి లోబడి 5 వేల రూపాయల విలువ గల దావాలు వచారించేవారు. క్రమినల్ నేరాలకు పదెండ్ల వరకు శిక్ష 30 పేము బెత్తపు దెబ్బలు విధించడానికి అధికారముండేది.

జిల్లా జడ్డిగారే పోలీసుల పై అధికారిగాను, జిల్లా మేజిస్ట్రటుగాను అధికారములు కలిగి వుండేవారు. కలెక్టరులకు ఆ అధికారములు లేవు. ఈ స్థితిలో 1816 సం. లో జిల్లా జడ్డి గారి కి బదులు గా జిల్లా కలెక్టర్లునే జిల్లా మేజిస్ట్రటులగాను పోలీసులపై అధికారిగను చేస్తూ కలెక్టర్ల కీంద తాళీలూరుకు కూడా పోలీసులపై అధికారిగాను మేజిస్ట్రటు గాను చేస్తూ రెగ్యులేషన్ శాసనము చేయబడినది. రివిన్యూ శాఖలో శిక్షులు వసూలు పన్నుల వసూలు మొదలైన అధికారాల్గాక ప్రభుత్వము వారు చేసిన రెగ్యులేషనులను బట్టి అనేక ప్రత్యేక అధికారాలు కూడా ఇవ్వబడినందున జిల్లా కలెక్టరులకు ప్రాముఖ్యత కలిగినది.

రాజకీయ చరిత్ర స్వీక

గుంటూరు, కృష్ణ గోదావరి విశాఖపట్నం జిల్లాకు మహామృదీయ ప్రభుత్వకాలంలో (మూర్తిజానగరు సర్కారు, ముస్తఫానగరు సర్కారు) కొండపల్లి సర్కారు, మచిలి పట్నం సర్కారు ఏలూరు సర్కారు రాజమహాంద్రవరం సర్కారు, చికాకోలు సర్కారు అని వ్యవహరించేవారు. అవి మొగల్ సాపూజ్యకాలంలో రాజప్రతినిదియైన దక్కను నుచేదారుని పరిపాలన క్రిందనుండేవి. నిజాం ఉల్ ముల్కు ప్రాదరాబాదు రాజధానిగా దక్కిణా పథమును పాలిస్తూ 1748 లో చనిపోయాడు. ఆయనతరువాత వారసత్వపు తగాదాలు వచ్చినవి. 1750 సం లో పాండిచెరిలోని ప్రంచి వర్డక కంపెనీవారి సహాయంతో సలాభతు జంగు నవాబైనాడు. అయిన మచిలీపట్టణమును, ఉత్తర సర్కారులను ప్రంచి వారికివ్యగా 1753 సం. నుండి వారు పరిపాలింప సాగినారు.

1758 డిశంబరులో ఇంగ్లీషువారు ప్రంచి వారికి చెందుర్లి(కొండారు) యుద్ధములో ఓడించి 1759 సం. ఏప్రిల్ నెలలో మచిలీపట్టణములోని ప్రంచి వారి కోటను పట్టుకొనగా సలాభతు జంగు ఇంగ్లీషువారితో సంధి చేసుకుని వారికి మచిలీపట్టణమును దానిక్రింది 8 మహాళ్లను 20 మైళ్ల వెడల్పు, 80 మైళ్ల పొడవు గల కోస్తా రాజ్యభాగమును మరికొన్ని ఊళ్లు నిచ్చాడు. అంతట చెన్నపట్టంలోని ఇంగ్లీషు కంపెనీ వారి రాజ్యాన్ని మచిలీపట్టణంలోని కంపెనీ ఏజంటుకే Chief in Council అనే హోదానిచ్చి పరిపాలించే ఏర్పాటు చేశారు. అంతట ఇంగ్లీషువారు ఆరాజ్యములోని భూములను 1761 సం నుండి అమరక పరుస్తూ మొతర్మా వగ్గిరా పన్నులు వసూలుచేయసాగిరి. 1766 సం. లో ప్రాదరాబాదు ప్రభువైన నిజాములీఖాన్ ఇంగ్లీషు కంపెనీ వారికి ఉత్తర సర్కారులను కౌలుకివ్యగా గుంటూరు తప్ప తక్కిన జిల్లాలను కంపెనీ వారు స్వాధీన పరుచుకుని మచిలీపట్టం ఛీఫ్ ఇన్ కొన్సిల్ పరిపాలన సాగించారు. గుంటూరు 1788 సంలో స్వాధీన పరచుకొన్నారు.

ఉత్తర సర్కారులును కంపెనీవారు స్వాధీనపరుచుకున్న తరువాత 1769 సం. నుండి పండ్రెండుసంవత్సరాలు దేశంలో అరాజకం ప్రభలింది. కంపెనీవారు శాంతి భద్రతలు, క్రమపరిపాలన స్థాపించలేక పోయారు. జమీందారులు పీప్పుసు బాకీ పెట్టి పీతూరీలు చేయసాగినారు. దేశంలో బందిపోటు దీంగలు విజృంభించినారు. అదివరకు సర్కారులు పరిపాలించిన ప్రంచికంపెనీ వారి ఏజంట్లు కుట్టలు చేసేవారు. మచిలీపట్నం లోని ఛీఫ్ ఇన్ కొన్సిల్ దేశంలో అక్కడక్కడ పైనిక దళాలనుంచి జమీందారులను అణచియుంచి పీప్పుసు వసూలు చేసేవాడు. కంపెనీ దొరలలో చాల మంది అవినీతిపరులుగా నుండేవారు. తమ స్వంత వ్యాపారసరుకుల పైన సుంకాలు చెల్లించకుండా కంపెనీ జండా క్రింద దీంగవ్యాపారం చేసేవారు. మొగలితుర్లు జమీందారు., కలిదిండి తిరుపతి రాజు గారు దీనిని సహింపక మందలిపగా కంపెనీ కొన్సిల్ దొర శాంతియార్ ఆయనపైన పీతూరీలు చెప్పి ఆయన పీప్పుసు బాకీ లేక పోయినా, వర్షాలు లేక ఇతర జమీందారులు బాకీ పడగా దానికి ఆయన హమీగా నున్నందున వారి సంస్థానము 1781 సం లో జప్పు చేయమని

కల్కరుని నియమించారు. తరువాత 1791 సం. లో జమిందారు తిరుపతి రాజు గారు చనిపోగా సంస్థానం కంపెనీ రాజ్యములో కలిపి వేశారు. అది నేటి పశ్చమ గోదావరి(340 ర్మాలు)

సూజివీడు జమిందారీ

1771 సం. లో సూజివీడు జమిందారు వెంకట అప్పారావు గారు చనిపోయారు. ఆయన తమ్ముడు సరసింహారావు గారు జమిందారుడైనారు. అయిన ఖర్చు మనిషి. డాబు దర్శాలకోసం నొమ్ము ఖర్చు చేస్తు కంపెనీకి చెల్లించవలసిన పేప్పును బాకీ పడ్డాడు. 1773 సం. లో మచిలీపట్టుం నుంచి కంపెని వారి సిపాయి దళము వచ్చి కోట ముట్టడించగా జమిందారు గారు కంపెనీ దీరలకే బుణపత్రాలు ప్రాసి బాకీ తీర్చాడు. ఈ సందర్భములో కంపెనీ దీరలు కొన్ని దొంగ పత్రాలు ప్రాయించుకున్నారు.

1775 సం. లో మచిలీపట్టుం Chief in Council , White Hill , కౌన్సిల్ సభ్యుడైన Hodges కలిసి తమపీర దొంగ బుణపత్రాలు బలవంతముగా నిర్భందించి ప్రాయించుకున్నారని జమిందారు గారు కంపెని వారికి ఫిర్యాదు చేసినా లాభం లేకపోయింది. తరువాత కొంతకాలానికి చెన్నపట్టుం గవర్నరు సర్ తామస్ రంబోల్డు , పైట్ హాల్ గార్డు కలసి లంచాలు పుచ్చుకునట్లు కంపెని వారికి తెలిసి 1781 సం. లో వారిని dismiss చేశారు. బందరు లో Chief in Council గా నున్న శాట్లీయర్ సరసింహ అప్పారావుగారి అర్టీని Court of Directors పంపినాడు.

1783 సం. లో సరసింహ అప్పారావు గారు ఆయుధ జనమును కూర్చుకుని సూజివీడు కోటలు బలం చేసుకుని కంపెనీ వారిని ధిక్కరించగా కంపెనీ సైనిక దళము వచ్చి పడింది. సంకుల సమరము జరిగింది. రెండు పక్కలా కొందరు చచ్చారు. అంతట జమిందారు గారు బాకి పడ్డ పెప్పును వాయిదాల పై చెల్లిస్తాన్నారు. మొదటి వాయిదా చెల్లించారు గాని రెండవ వాయిదా చెల్లించలేదు. అంతట కంపెని సైనిక దళ సిపాయిలు కోట ముట్టడించారు. జమిందారు గారు మారు వేషంలో పారి పోయారు. కంపెని సిపాయిలు కోట నేలమట్టం చేశారు.

1784 సం. లో కంపెని వారు సరసింహ అప్పారావు గారిని తొలగించామని ప్రకటించారు. జమిందారు గారు భద్రాచలం అడవులకు పారి పోయి సూజివీడుపైన , ఇతర ర్మాల పైన దండయాత్రలు సాగించారు. కంపెనివారి బాధ పడలేక ఆయన సూజివీడులో తమ కుమారుని దగ్గర పుండవచ్చునని ప్రకటించారు.

పూర్వం మచిలిపట్టుం లో Chief in Council గా నుండిన Flayer దీర పైన వచ్చిన లంచము కేసు విదారణలో సాక్ష్యం నిమిత్తము కంపెని వారు సరసింహ అప్పారావు గారిని 1789 సం. లో చెన్న పట్టానికి పిలిపీంచారు. అయిన అక్కడనే మరణించారు.

ఆయన పెద్ద భార్య పల్ల వెంకట సరసింహ అప్పారావు గారు, రెండవ భార్యపల్ల రామచంద్ర అప్పారావుగారు అనే కుమాళున్నారు. ఇంతలో 1788 సం లో సరసింహ అప్పారావు అనే మూడవ కుమారుడు కలిగాడు. కంపెనీ వారు

ఎస్టోను కంపెని కిందనుంచారు. 1792-93 మధ్య దేశంలో కఱవు వచ్చింది. 1793 సం. లో జూలై 22 తేదీన Rober Gardeur ను కలెక్టరుగా నియమించారు. అతని తరువాత Branfill కలెక్టరు. 1802 సంవత్సరములో జరిగిన పర్మునెంటు సెటల్చైంటు ఎస్టోను ను రెండు గా విబజించి నిడదవేలు ఎస్టోను కు వెంకట నరసింహ అప్పారావు గారికి పట్టానిచ్చారు. నూజివీడులోని కొయ్యారు, మేడూరు నున్న స్థలం, చాట్రాయయ, విజయరాయయ, గోల్లపల్లి అనే ఆరు పరగణాలను రామచంద్ర అప్పారావుగారికి పట్టానిచ్చారు. 1805 లో మూడవ కుమారుడు బందరు అదాలత్ కోర్టులో వ్యాజ్యం దాఖలు చేశాడు. అది dismiss కాగా ప్రొవిన్సియల్ కోర్టులోను, చెన్నపట్టంలోని అదాలత్ కోర్టులోను సదరు అదాలత్ కోర్టులోను అప్పేలు చేశాడు. కానీ లాభంలేకపోయింది. అటుతరువాత మనోవర్తి యిచ్చారు. కొంతకాలనికి కంపెని ప్రభుత్వము వారే నూజివీడు జమీందారి విషయములో కోత్త ఏర్పాటు చేశారు.

ఈ రాజకీయ పరిస్తితులలో తిమ్మరాజు పంతులు గారి కుటుంబము వారి పరిస్థితులు కూడా ఒడుదుడుకులకు లోనైనవి.

1776 సం. లో నూజివీడు జమీందారు బంధువు పద్మనాభరాజు గారు పితూరి చేశారు 1780 తరువాత నిజాంపట్టం జమిందారు సూరానేని వెంకట నరసింహారావు గారు తిరుగుబాటు చేశారు. కంపెనీ వారు ప్రైవికబలంతో వారిని అణచివేశారు.

హిందూ దేశంలో ఇంగ్లీషు కంపెని వారు సంపాదించిన రాజ్యాలకు 1786 సం. లో గవర్నర్ జనరల్ గా నియంపబడిన కారన్ వారీసు ప్రభువు వంగ రాష్ట్ర పరిపాలన కట్టుదిట్టపరచి దానికి 1793 సం. లో రెగ్యులేషన్ లనే శాసనములు చేశాడు. మద్రాసు రాజధానీలో కూడా వంగరాష్ట్రములో జరిపిన రాజకీయ సంస్కరణములు చేసి అలాంటి శాసనములు చేయుటకు తీర్చానించారు.

1802 పర్మునెంటు సెటల్చైంటు రెగ్యులేషన్ లోని నిబంధనల ప్రకారము సంస్కారాలవారు కంపెనీ ప్రభుత్వమునకు చెల్లించవసిన పేప్పుషు, శాశ్వతంగా నిర్ణయించారు. సంస్కారాధిపతులు, జమీందారులు ప్రభుత్వ అధికారాల్మీ చలాయించకూడదు. పన్నులు విధించి వసూలు చేయటము అలాంటి అధికారము కనుక ఉప్పుపన్ను, సురేకారము పన్ను, భూమిమీద సముద్రము మీద రవాణా అయ్య సరుకులపైన సాయరుసుంకములు, సారాపైని, నిపీద ద్రవ్యములపైన అట్టార్చీ పన్ను, భోగద్రవ్యాలపైన (excise) ఎక్కెజు పన్ను వ్యక్తులపైన, వృత్తులపైన మొతర్పా పన్ను సంతలు బజారులు మార్కెట్లు వగైరాలపైన పన్నులు విధించడానికి రాజాధిరాజులైన కంపెనీ వారే అధికారులన్నీని, పోలీసు వగైరా, సేనలకు సంబంధించిన లాభిరాజు ఈనాములు, ఇతర మాన్యాలు ఉంచడం తీసివేయడము కంపెనీవారిదే అధికారమనిన్నీ అందువల్ల ఈ పద్ధులకు సంబంధించి ఆదాయమును మినహాయించి పేప్పుషు విధిస్తున్నామనిన్నీ శాసించారు. ఈ ఘరత్తులతో జమీందారులకు శాశ్వత పట్టానిచ్చారు. వారికి పోలీసు, కావలి

అధికారాలతో సంబంధము లేదు గాని వారి మేజర్స్‌టులకు సహాయమ చెయ్యాలి. ఈ విధంగా వారిని పెద్ద భూస్వాములు గా చేశారు.

గ్రామకరణాలకు తాళిల్లారుక్కింద నెలజీత గాండ్రగా చేశారు. ప్రతి జిల్లాలోను న్యాయ పరిపాలనకు జడ్డీలనేర్పరచారు. అప్పట్లో ఈ జిల్లా కోర్టుల జడ్డీలు ఒక వెయ్య రూపాయల దావాలను పరిష్కరించేవారు. వారి పైన మచ్చీ బందరులో ఉత్తరఖండపు ప్రొవిన్సియల్ కోర్టును, చెన్నపట్టణంలో సదర్ అదాలత్ కోర్టును కూడా స్థాపించారు. చిత్తూరులోను తిరుచినాపల్లిలోను ప్రొవిన్సియల్ కోర్టు స్థాపించారు. ఈ ప్రొవిన్సియల్ కోర్టులు 5 వేల రూపాయలు విలువగల దావాలను విచారించే అధికారము, జిల్లా కోర్టుతీర్పుపైన అప్పీలసు విచారించే అధికారమునిచ్చారు. జిల్లా జడ్డీ కోర్టులోను ప్రొవిన్సియల్ కోర్టులోను రిజిస్టరు లనే వారనుకోర్టు వ్యవహారాలకు అసిస్టెంటు జడ్డీల అధికారము నిచ్చారు. మద్రాసు సదరు అదాలత్ కోర్టులకు ప్రొవిన్సియల్ కోర్టు తీర్పులపై అప్పీలసు విచారించుటకు, 45 వేల రూపాయల విలువగల పెద్దదావాలు విచారించే అధికారము, కొన్ని కేసులు ప్రొవిన్సియల్ కోర్టులకు పంపించే అధికారమునిచ్చారు. సదరు కోర్టులో ముగ్గురు జడ్డీలు నియమింప బడినారు. రిజిస్టరు అనే అధికారిని నియమించారు. కానీ ఈ జడ్డీలందరూ తెల్ల దీర్చలే. ప్రైకోర్టులు కొన్ని దావాలను విచారణకోసం క్రిందికోర్టుకు పంప వచ్చాయి. జిల్లాజడ్డీకి పోలీసులపై అధికారమునిచ్చి జిల్లా మెజిస్ట్రటు గా నియమించారు. ఆయన క్రింద రిజిస్టరు అనే దీర సహాయ జడ్డీగా నుండివాడు. అతడు 200 రూపాయల దావాలను విచారించేవాడు. అతడు సహాయ మెజిస్ట్రటు గా నుండి వాడు.

1802 సం లో 80 రూపాయలకు మించని చిన్న దావాలను విచారించి పరిష్కరించటానికి Auxillary Courts లలో నేటివ్ కమీషనర్లనే న్యాయోద్యుగులను నియమించారు. వీరి తీర్పు పైన జిల్లా జడ్డీలకు అప్పులుండేవి.

దేశపరిపాలనకు, న్యాయ పరిపాలనకు అవసరమైన రెగ్యులేషన్లు అనే శాసనాలను ప్రతి యేటా చేసేవారు. వాటికి తెలుగు, అరవము, హిందుస్తానీ తర్వాతులు కూడా ప్రకటించేవారు.

1809 నసంవత్సరం లో సదర్ అమ్మను లేక హాడ్ నేటివ్ కమీషనర్లను నియమించి వారికి నూరు రూపాయలు విలువగల దావాలను పంపి పరిష్కరింపజేసే అధికారము ఇచ్చారు.

1816 వ సం. లో జిల్లా మునసబులనే దేశీయుద్యోగులను నియమించి రూ. 200 లు విలువగల భూమి తగాదాలు , వ్యక్తుల ఆస్తి తగాదాలు సాలుకు 20 రూపాయలు విలువగల లాభిరాజు యునాము తగాదాలు తీర్మానించే అధికారము నిచ్చారు. రూ. 20 లు విలువగల దావాలలోను 0 రూ. విలువగల లాభిరాజు దావాల్లో వారి తీర్పు ఖాయం. అంతకు పైబడిన వానిపై న జిల్లా జడ్డీకి అప్పులు.

వంగరాష్ట్రములో చేసినట్లే దేశం లో 20 చదరపుమైళ్ల నీక పోలీసు మండలముగా చేసి దానికొక దారోగా నేర్చరిచారు. అతని నెల జీతం రు. 25 లు. నేరమ చేసి వారిని పట్టు కొని ఆస్తి పట్టుకుని వారికి శిక్ష వేయున్న వారికి కమీషను ఇచ్చేవారు. దరోగా క్రింద బంటోత్తులుండేవారు. పోలీసులపై అధికారము మేజస్టీటులకథికారము. 1802 వ సం. లో జిల్లా జడ్డికే ఇచ్చారు. క్రిమినల్ నేరములలో జిల్లాజడ్డి 10సం. ల కరిన శిక్ష, 30 ఏము బెత్తము దెబ్బలను శిక్ష విధించపచ్చును.

అప్పట్లో కలెక్టరుకు పోలీసులపై అధికారాలు నేరముల విచారించే మేజస్టీటు అధికారములు లేనందున కలెక్టరుల పట్ల వారి క్రింది ఉద్యోగుల పట్ల ప్రజలకు భయభక్తులు లేకుండా పున్నవని అలోచించి 1816 సం. లో ఆ అధికారాలను జిల్లాజడ్డినుండి తీసివేసి జిల్లా కలెక్టరులకిప్పుడంతో కలెక్టరులు వీరి క్రింది శిరస్తాదారుల తాశీల్దారులు కూడా పోలీసు ల పై అధికారం కలిగి మేజస్టీటులు గా వ్యవహారానికి వీల్చునది. అందుపట్ల ప్రజలలో జిల్లా కలెక్టరు పట్ల “హూజార్” “విలినవారు” అని భయభక్తులతో మెలగ సాగినారు. కలెక్టరు కచేరీలోని ఉద్యగులందరిని హూజారు అధికారులు గా గౌరవింప సాగిరి. 1817 సం. లో VII నెంబరు రెగ్యులేషను వల్ల హిందూ దేవాలయాలను ధర్మదాయలను మహామృద్యుదీయ ధర్మదాయలను, విద్యాభిపూర్ణి కోసం చేయబడిన దానాలు ఇవ్వబడిన మాన్యాలు, escheats మొదలైన వసుతులు గాని నిర్వహింప బదుచున్నవో లేవో విచారించి సద్వినియోగించటానికి మద్రాసు లోని రివిన్యూ బోర్డు వారికి అధికామిప్పబడినది. బోర్డువారీ అధికారమును జిల్లా కలెక్టరులకిచ్చి తాము పర్యవేకణ చేయసాగినారు.

ఇలాగ అనేక అధికారాలు కలెక్టరులకు సంక్రమింపజేస్తే రెగ్యులేషనులు ప్రతియేటాచేస్తువుండడము వల్ల వారు జిల్లా పరిపాలకులుగా తయారైనారు.

1822 వ సం. లో రివిన్యూ వ్యవహారాల లో ఉద్యోగులు జరిగించే అవినీతి, లంచగోండి తనము, దస్తుఫాజలు వగ్గిరా నేరములు విచారణ చేయు అధికారమును కలెక్టరులకిస్తూ IX of 1822 రెగ్యులేషన్ చేయటం తో జిల్లాలోని సర్కారు ఉద్యోగులందరిపైన జోక్కుము చేసుకోడానికి అధికారాలు ఏర్పడినవి. ప్రజలు కలెక్టరులను హూజారు అని సంభోదించటంలో ఆశ్చర్యంలేదు.

1793 సం. వరకూ ఉత్తరసర్వార్థులు మచిలీపట్టుణం లోని కంపెనీ చిఫ్ ఇన్ కొన్సిల్ పరిపాలన క్రిందనుండేవి. 1794 సం. లో గుంటూరు, మచిలీ పట్టుం జిల్లాలుగా విభజించారు. మచిలిపట్టుం కలెక్టరు తో పాటు రాజమండ్రి, కాకినాడ మొగలితురు లలో డివిజనల్ కలెక్టర్లుండే వారు.

రాజమహేంద్రవరం జిల్లా కలెక్టరు

1794 సంవత్సరములో కాకినాడ డివిజనుకు నియమింప బడిన కలెక్టరు పెద్దాపురం, పిరాపురం అనే రెండు జమీందారీల వ్యవహారాలు పైన అధికారం కలిగి వుండేవాడు. రాజమహేంద్రవరం డివిజనుకు నియమింపబడిన

కలెక్టరు గోదావరికిరుప్తక్కలా గల దేశ భాగానికి నూజివీడు దాకా అధికారి. మొగలితురు డివిజనుకు నియమింపబడిన కలెక్టరు కంపెనీ రాజ్యంలో కలుపబడిన మొగలితురు సంస్థానము భాగములుగానుండి సేటి పశ్చమ గోదావరి జిల్లా దేశ భాగానికి అధికారి.

1820 సంవత్సరములో ఈ మూడు డివిజనులను కలిపి రాజమహాంద్రవరం జిల్లాగా చేశారు. కలెక్టరు మఖ్యపట్టణము కాకినాడగా చేశారు. ఈ కొత్త జిల్లా కలెక్టరు అధికార మండలము గోదావరికి రెండు ప్రక్కలను నేటి కృష్ణాజిల్లాలోని నూజివీడు వరకు వ్యాపించి వుండేది. దానికివితల దేశాన్ని మచిలీపట్టణం జిల్లా అనేవాళ్లు. 1859 సం. లో జిల్లాలు పునర్విభజన చేసినప్పుడు రాజమహాంద్రవరం జిల్లాను గోదావరిజిల్లా అని మచిలీపట్టం జిల్లాను కృష్ణాజిల్లా ఆని వ్యవహరించారు.

ఇలాగ జిల్లా కలెక్టర్ల అధికార మండలము పెరుగుతూ ఆయన జిల్లాకు సర్వాధికారి కావడము వల్ల హాజారు కచ్చేరీలో అనేక శాఖలేర్వడి దేశియాద్యోగులను నియమిస్తూ వుండడము సంభవించినది#. తిమ్మరాజుగారికి హాజారు కచ్చేరీలో పుద్యేగం సంపాదించాలని బుద్ధి పుట్టింది.

హాజారు కచేరి ఉద్యోగాలు వారి జీతములు: అనుబంధము చూడుడు

హాజారు కచ్చేరీలో పుద్యేగం సంపాదించడం అంత సులభమైన పనికాదు. పూర్వం నవాబుల కాలంలో వారినాశయించి ఉద్యోగాలు సంపాదించిన మహారాష్ట్ర దేశస్థాహ్నాములు, మాధ్వులు. వారికి శాఖాభిమానం హాచ్చు. వారు తమ శాఖవారిని తమతో సంబంధ బాంధవ్యాలుగల కరణ కమ్మువేపారులను గోల్గొండ వేపారులను తప్ప ఇతరులను చేరనిచ్చేవారు కారు. ఇంగ్లీషుకంపెనీ పరిపాలన ప్రారంభంలో ఈ దేశస్థ వేపారి పంతుళ్లు కంపెనీ దొరల దగ్గర దుఱాపులు గాను, మునిపీలు గాను పుండి మద్రాసు రాజధానిలోని అన్ని జిల్లాలలోను హాజారు కలెక్టరు కచేరీలలో శిరస్తాదారు మొదలైన పదవులు సంపాదించి అన్ని ప్రభుత్వ శాఖలలోను తమ వారినే చేర్చ సాగినారు. ఈ దేశస్థులు చాల తెలివైనవారు లెఖ్కలలో నిపుణులు. ఇతర భాషలను సులభంగా నేర్చుకునేవారు దొరల చిత్రానుసారంగా మెలగుతూ వారి అను గ్రహం సంపాదించేవారు. వారంతదరూ ఒక కట్టు గానుండేవారు. తాశ్లారులు, అమీనులు రాజేదారులు కూడా చాలమంది వేపారులే. కొద్దిమంది ఇతర శాఖ భ్రాహ్మణులుండేవారు. కచేరీలో ఉద్యోగంలో చేరాలంటే అక్కడ బందుపులుండాలి లేక గోప్ప సిఫారసుండాలి. అక్కడ ముందుగా ఉమ్మెదువారి లేద జీతములేని వాలంటరీగా చేర్చుకుని కచేరి పని నేర్చి తరువాత స్వల్పజీతం గల మదగ్గారులనే సహాయ గుమాస్తాగా పని చెప్పిస్తారు. తరువాత అతని అదృష్టమును బట్టి ప్రమోషన్లు జరుగుతాయి. అందులో కూడా సిఫారసులుండాలి. ప్రతి కచేరీలోను ఇంగ్లీషు తెలుగు విభాగముల కరెస్పాండెంటులు, రికార్డు కీపరు ఉద్యోగాలుండేవి. కొద్ది పాటి ఇంగ్లీషు వచ్చినవారిక్కిచేపారు. ఆ రోజులలో నూరు ఇంగ్లీషుమాటలు వర్షే చాలు క్రమక్రమంగా ...భాష నేర్చుకోవచ్చు. ఆ కాలంలో చాలామంది శిరస్తాదారులకు కూడా హాచ్చు ఇంగ్లీషు రాదు.

తిమ్మరాజగారు నియోగించేనందువలననూ అప్పట్లో ఆయనకు సిఫారసు చేసే బంధువులేవ్యరూ లేనందునను ఆయన స్వశక్తి పైన ఆధారపడి హాజారు కచేరీలో ఉద్దేశం సంపాదించవలసి వచ్చింది. అదృష్టవశాత్తు ఆయన కోర్టులో జిల్లా జడ్డి గారి అనుగ్రహం కలిగినందువల్ల వారివల్ల సిఫారసు సంపాదింప గలిగారు.

తిమ్మరాజగారు జిల్లాకోర్టు ఉద్దేశములోనే స్థిరముగానుండేదానికన్న జిల్లా కలెక్టరు కచేరీలో చేరితే కుమాబివృద్ధి పొంది పైకి రావచ్చునని గ్రహించి అప్పట్లో జిల్లా జడ్డిగానున్న వైటార్టు దీరగారికి తనకోరికను విన్నవించి జిల్లా కలెక్టరుకు సిఫారసు చేయమని ప్రార్థించగా వైటార్టు దీర గారు ఆ ప్రకారం కొత్త జిల్లా కలెక్టరు గారైన (G.M.C. Robertson) రాబర్టుసన్ గారికి తిమ్మరాజగారు బుద్ధిమంతుడని తెలివి కలవాడని ఇంగ్లీషు వచ్చిన వాడని సిఫారసు చేయగా కలెక్టరుగారు తమ కచేరీలో ఇంగ్లీషు రికార్డు కీపరుగా తిమ్మరాజగారిని నియమించారు.

ఆ కాలంలో హాజారు కచేరీలో రికార్డుల శాఖను దష్టార్ ఖానా అనేవారు రికార్డు కీపరును దష్టార్ దార్ అనేవారు. నేటీషు రికార్డుకీపరు జీతము నెలకు రు. 30లు. ఇంగ్లీషు రికార్డు కీపరు జీతము రు. 35 లు.

కాకినాడ

కొత్తగా ఏర్పడిన రాజమహాంద్రవరం జిల్లా చాలా పెద్దది. రాజమహాంద్రవరంలో అదివరకే జిల్లాకోర్టున్నది. అది చరిత్ర ప్రసిద్ధమైన పట్టణము. కాకినాడ కన్నా పెద్దది. అయినప్పటికీ కాకినాడ సముద్రతీరమునున్న రేవు పట్టణమైనందువల్లను పిరాపురం పెద్దాపురం జమీందారీలకు దగ్గరగానుండి వారి వ్యవహారములను కనిపెట్టి వుండడానికి వీలని అదివరకే కాకినాడలో డివిజను కలెక్టరుకచేరి పున్నందువల్లను ఈ కొత్త జిల్లాకు కాకినాడనే ముఖ్యపట్టణగా చేయడానికి నిశ్చయించారు.

కొత్త కలెక్టరు గారైన G.M.C రాబర్టుసన్ గారు 1820 నుండి 1824 వరకూ కాకినాడ లో కచేరీపుంచి తాము గురుమునెక్కి జిల్లా అంతటా పర్యటనం చేసేవారు. కలెక్టరు గారు కాకినాడను అభివృద్ధి చెయ్యాలని సూచించగా ఉద్దేశులు వర్తకులు పట్టణము లోని ప్రముఖులు పాత కాకినాడ చాలా ఇరుకుగా నున్నందువల్ల కలెక్టరుగారి పేరుతో రాబర్టుసన్ పేట ను నిర్మించడానికి నిశ్చయించారు. 1822 సం. జూన్ నెలలో ఆ పేట లో ప్లాట్లువేసి నివేశ స్థలాలు ఇవ్వడం కలెక్టరుగారి పర్యవేక్షణక్రిందనే జరిగింది.

అప్పటికి కొంతకాలం నుంచీ కలెక్టరు కచేరీ లో ఉద్దేశం చేస్తూపున్న తిమ్మరాజగారికి ఆ పేటలోని రాజవీధలో తూర్పు ముఖముగా ఉత్తర దక్షిణాలకు 60 గజముల పెడల్పు తూర్పుపడమరకు 129 గజముల పొడవు గల 7740 చదరపు గజాల నివేశ స్థలమును 1822 సం. జూన్ నెలలో మంజూరు చేశారు. ఈ నివేశ స్థలము పెద్దదిగానున్నందున పట్టా పొందడంలో తిమ్మరాజగారు తమ తమ్ముడైన రాజన్నగారి పేరుతో గూడా పట్టా జారీ

చేయవలసినదని కోరగా ఆ ప్రకారం 08-12-1824 తేదీన ప్రాంపు కాగితముమీద G. M.C రాబర్టుసన్ గారు దస్కృతుతో తిమ్మరాజు రాజన్న గార్డ్ పీర పట్టా ఇవ్వబడినది.

ఈ నివేశ స్థానము పున్న రాజవీధికి ఉత్తరపు కోనలో 1828 సం. లో శ్రీతిపురసుందరి సమేతులైన శ్రీ శ్రీ భీమేశ్వరస్వామి వారి దేవాలయం నిర్మించబడినందువల్ల ఆ ఏధిని (టంపుల్ స్టీట్) దేవుడుగుడిపీధి అని అప్పటి నుండి వ్యవహారిస్తున్నారు. ఆ నివేశన స్థలములో తిమ్మరాజుగారు రెండు మండువాల భవంతిని నిర్మించారు.

తిమ్మరాజు పంతులు గారి జీవిత విశేషాలు

తిమ్మరాజు పంతులు గారు ప్రాసిన 13-01-1856 తేదీగల వీలునామా వల్లను ఆయన తమ్ముడు రాజన్నగారు అన్నగారి స్వార్థితపు ఆస్తిలో భాగిరావలనే వాదన వదలుకోని అన్నగారి పీర ప్రాసి ఇచ్చిన 11-08-1849 తేదీగల ఖరారు నామా వల్లను తిమ్మరాజుగారి జీవిత విశేషాలు కోన్ని తెలుస్తున్నవి గాని ఆయన ఏవి ఉద్యోగాలు ఏవి సంపత్తురాలలో చేశారో ఆతేదీలు లేవు. ఆలాగే ఆయన నిర్వహించిన కార్యకలాపాల తేదీలున్న లేవు. అందువల్ల కోన్ని సంగతులు ఉపాంచి ప్రాయవలసి వస్తున్నది.

తిమ్మరాజుగారు రాజమహాంద్రవరం జిల్లకోర్టులో 1811-1820 సం మధ్య కాలం లో వివిధ ఉద్యోగాలు చేసినట్లు సృష్టిము గా తెలుస్తున్నది. అలాగే 1820సం. నుండి కాకినాడలోనున్న జిల్లా కలెక్టరు కచేరీలో రికార్డుకీపరునూ, వివిధ ఉద్యోగాలు చేసినట్లు నూడు తెలుస్తున్నది#. తాము సాట్లు రైటరీ- అమలుదారీ నాయటు శిరస్తదారీ హాడ్ శిరస్తదారీ వద్దొరా పనులు చేశామని వీలు నామాలో ప్రాశారే గాని తారీఖిలు ప్రాయలేదు.

#అమలుదారనగా తాళ్లారు

రాజన్నగారు తిమ్మరాజుగారి కన్నా రెండుమాడేండ్లు చిన్నవారైయుంటారు. బహాశః వారికన్న అప్పన్న రెండు మూడేళ్లు చిన్నవాడని తెలుసుకోవాలి. వారు జన్మించిన తేదీలు లేవు. రాజన్నగారిని స్వగ్రామమునుండి తీసుకోనివచ్చి అన్నగారు చదువు చెప్పించి వివాహం చేశారని ఆయన ప్రాశాడు. బహాశః రాజమండ్లో పున్నపుడే చదువు చెప్పించి వివాహం చేసి యుంటారు. చిన్న తమ్ముడైన అప్పన్నగారికి ఉపనయనము, వివాహము, చేయడము, చదువు చెప్పించడము కూడా రాజమహాంద్రవరంలోనే అయి వుంటుంది. తండ్రిగారి బుణములన్నీ తీర్పుడము కాకినాడలో ఉద్యోగం చేస్తున్న పుష్టియుంటుంది.

తిమ్మరాజు పంతులుగారికి ఆకాలం నాటి పిల్లలందరివలెనే వదవ ఏట అక్షరాభ్యాసము గర్భాషమమున ఉపనయనము జరిగిపుంటుదనే దానికి సందేహము లేదు. అందువల్ల ఆయన స్వగ్రామం వదలిపట్టనాటికి ఉపనయనం జరిగి

వుంటుంది. తిమ్మరాజుగారికి ప్రథమ వివాహము ఏప్పుడైనదీ తేలియడంలేదు. ప్రథమ భార్య వెంకమ్మగారెప్పు కాలంచేసినదీ, ద్వితీయ భార్య అచ్చమ్మగారినెప్పుడు పెండ్లి చేసుకున్నారో ఆమెప్పుడు కాలం చేసినారో కూడా తేలియటం లేదు. సహతి తల్లులకు తద్దినం పెట్టుతున్నట్లుగా మా తండ్రిగారి దిన చర్య పుస్తకం లో ప్రాయటంవల్లను తమ తల్లి సీతమ్మగారిని గూర్చి ప్రాయటంవల్లను తిమ్మరాజుపంతులుగారికి మూడు వివాహములైనట్లు నాకు తెలిసినది.

సీతమ్మగారి వివాహమెప్పుడైనదీ అమె కాపురానికెప్పుడు వచ్చారో కూడా తెలియదు. అయితే సీతమ్మ గారి సంతానమైన మా పెద్ద తండ్రిగారు, మా మేనత్త గారు, మా తండ్రిగారు పదిసి సంవత్సరాల యొడముగా జన్మించి నట్లు కనబడుతున్నది. మా పితామహుడు సేటి పశ్చిమగోదావరి జిల్లాలోని చింతల పూడి నుండి తమ పురోహితుడైన కొత్తపల్లి సూరావధానులు గారిని కాకినాడ రప్పించడము వారి కక్కడ వసతి కల్పించడము భూమి నివ్వడము జపతపాలు చేయించడము. సాంబశివుని అనుగ్రహము పౌందాలని శ్రీ శ్రీ భీమేశ్వరస్వామి వారిని కాకినాడ రప్పించి దేవాలయం నిర్మించి నిత్య నైవేద్యం, అర్పనలు జరిగించేవారు. అమ్మవారికి లక్ష కుంకుమ పూజ పురస్కారాలు చేయించేవారు. సంతానాపీక్షతోనే జపతపాలు చేయిస్తూ శివపుత్రిష్ట చేసి దేవాలయ నిర్మణంచేశారని నాకు తోచుచున్నది. తిమ్మరాజుగారికి శ్రీ శ్రీ భీమేశ్వరస్వామి అనుగ్రహమువలన పుత్ర సంతానము కలిగినది. 17-05-1829 తేదీన జన్మించిన ప్రథమ పుత్రునికి వెంకట శివరాపు అని నామకరణమచేశారు. ఆయనకు బాలసార మొదలైన సంస్కారాలు, జపతపాలు చాల సోమ్య ఖర్ప పెట్టి చేశారు. అక్కరాభ్యాసం 5వ ఏటనే చేశారు. గర్వాప్తమమునే ఉపనయనము చేశారు. బాల్యములోనే వివాహము చేశారు. శివరాపు గారు కాకినాడలోనే చదివారు. కొద్దిపాటి ఇంగ్లీషు కూడా అభ్యసించారు. అయితే ఆయన వ్యవహార పత్రాలన్నీ తెలుగులోనే ప్రాశారు. మంచి దస్తారితో ప్రాశివారు. ఇంగ్లీషులో సంతకము చేసిన పత్రములు, ఉత్తరములు కొన్ని మాఘంటో నాకు కనబడినవి. ఆయన ఇంగ్లీషులో ఒక రబ్బరు ముద్ద తయారుచేయించారు వృషభవాహనముగల సాంబశివుని విగ్రహం చెక్కించారు.

తిమ్మరాజుగారి ఉద్యోగములు

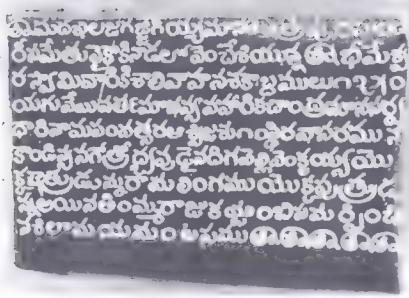
తిమ్మరాజుగారు రాజమండ్రి కోర్టులో ఉద్యోగము చేస్తున్నారోజులలో తమ తమ్మడైన రాజన్న గారిని కొయ్యారునుండి తీసుకుని వచ్చి చదువుచెప్పించి వివాహం చేశారు. తండ్రిగారి బుణములు కొన్ని తీర్చారు అప్పన్న గారిని కూడా తీసుకువచ్చి ఆయనకు ఉపనయనము, వివాహము చేసి చదువుచెప్పించారు గానీ అప్పన్నగారు మనస్మితము లేక దేశాంతరాలకు వెళ్లిపోయారు. కలెక్టరైన ఆప్టిగారితో చెప్పి రాజన్నగారికి 1-03-1829 న కాకినాడ తాలుకా లో పేప్పురు ఉద్యోగమిప్పించారు. పేప్పురు తాళీల్లారు క్రింద ఉద్యోగం. రాజన్నగారు, భార్య తిమ్మరాజుగారింటోనే భోజనం చేసేవారు. తిమ్మరాజుగారికి 17-05-1829 తేదీన ప్రథమ పుత్రుడు కలిగాడు. అటుతరువాత కొన్నాళ్లకు రాజన్నగారికి తిమ్మరాజుగారు కట్టుకున్నభవంతి లో తనకు కూడా వాటాకోరాలనే దురాలోచన కలిగి దుర్యాదనలు ప్రారంభించారు.

19-11-1834 తేదీన తిమ్మరాజు గారు లో ఈ విషయం లో తగదా పడి రాజన్నగారు వేరింటి కాపురం కెళ్లారు. తిమ్మరాజుగారిలో మాట్లాడటం మానేసినారు. రాజన్నగారు 1849 నాటికి పెద్దాపురం తాళ్లారైనారు. అప్పట్లో ధవళేశ్వరం ఆనకట్టకు జిల్లా తాళ్లారులందరూ సున్నము రాయి, కూరీజినమును సప్పె చేసి పంపలసి యుండేది. రాజన్నగారికి బ్రహ్మ చెముడు వచ్చినది, భార్య పోయినది. మళ్లీ పెళ్లి చేసుకున్నారు. ఆనకట్టకు సున్నము, రాయి కూరీజినం సప్పెచేయడం లో ఆలశ్యం జరిగినదని సబుకలెక్కరు ఆయనను తాళ్లారు ఉద్యోగంనించి బర్తరఫ్ చేయవలసినదని పెద్దకలెక్కరు Penderghast గారికి సిఫారస్ చేశాడు. అప్పట్లో తిమ్మరాజుగారిపై పెద్దకలెక్కరుగారికి చాల గొరవముండేది. అంతట తిమ్మరాజుగారి విషయం చెప్పగా పెద్దకలెక్కరు గారు ఆయనకు తాళ్లారీ బాధ్యతలు లేకుండాపుండా వేరే ఉద్యోగమునునివ్యాదానికి రివిన్యూ డిపార్ట్మెంటుకు ఉత్తర్వులు జారీచేశాడు. ఆ సమయంలో రాజన్నగారికి పశ్చాత్తాపం కలిగి తనకు తెలిసిన సంగతులన్నీ వివరిస్తూ తిమ్మరాజు గారి ఆస్తులలో తనకు పాక్క లేదని అంగీకరిస్తూ 11-08-1849 తేదీన ఖరారునామా పత్రం ప్రాసి ఇచ్చారు.

తిమ్మరాజు గారు కాకినాడ కలెక్కరు కచ్చేరీ లో ఏప్పుడెప్పుడు ఏవి ఉద్యోగములు చేశారో వివిరాలు తెలియటం లేదు గాని అయిన అకొంటింటుగా, హాద్ కాప్యరు గా ఇంకా ఇతర హోదాలలో ఉద్యోగము చేశారని తెలుస్తున్నది. పెద్ద కలెక్కరు క్రింది సబు కలెక్కరు తిమ్మరాజుగారికి ఒక అణా అపరాధం(fine) విధించగా తిమ్మరాజు గారు ఉత్తర సర్కారుల కమీషనర్ కి అప్పిలు చేశారు. అంతట Fine రద్దు చేసి తిమ్మరాజుగారు సర్కారు జిల్లా లో నీతి నిజాయితీ గల సమర్థుడైన ఉద్యోగి అని సర్టిఫికెట్ ఇచ్చారు. అంతట పెద్ద కలెక్కరైన పెండర్ ఫూస్ గారు 1850 లో పిరాపురం రాజు సూర్యరావు గారు చనిపోగా తిమ్మరాజుగారిని రూ. 250లు జీతముపై Court of Wards Manager ఉద్యోగం ఇచ్చారు.

శ్రీ భీమేశ్వరాలయం

శ్రీ తిమ్మరాజు పంతులు గారు 18-10-1828వ తేదీకి సరియగు శాలివాహన శకాబ్దము 1750 సర్వదారి నామ సంవత్సర ఆశ్వయుజ శు 10 స్థిర వారము తేదీగల కాకినాడ లో శ్రీ బాలత్రిపుసుందరి సమేత శ్రీ భీమేశ్వర స్వామివారి ఆలయ గోడలో నున్న శిలా శాసనమును బట్టి ఆయన శిలామయ మంచపమును కట్టించి ఇచ్చినట్లు కనబడుతున్నది.

శాలివాహన శక 1753 భర నామ సం. ఛైత్ర శు 1 జయవారమునకు సరి యగు ది 15-03-1831 తేదీగల మరియుక శిలాశాసనము వల్ల ఆయన శిలామయ శ్రీ ముఖ్యాలయ శ్రీ మజ్జగ జన్మాలయ కళ్యాణ మంచప శ్రీ గోపుర ప్రాకారాదులు నిర్మాణముచేసినట్లు శ్రీ స్వామివారికి సమర్పించినట్లు కనబడుచున్నది. శ్రీ త్రిపుర సుందరి సమేత శ్రీ భీమేశ్వరాలయము కాకినాడలో పెద్ద బజారునుండి వచ్చేపీధిన్ని దేవుడి గుడివీధిన్న కలిసే మొగనున్నది. ఈ ఆలయగోపురము చాల ఎత్తైనది. చెక్కుడు రాళ్ళతో నిర్మాణము చేయబడినది. లోపలకు వెళ్లన తరువాత శ్రీ బాలత్రిపుర సుందరి ఆలయము, శ్రీ భీమేశ్వర స్వామివారి ఆలయము వారి ముందర కళ్యాణ మండపము చుట్టూ ప్రదక్షిణ చష్టాగాక ఇంకా కుమారస్వామి వారి ఆలయము మొదలైన దేవాలయములు చాలా విచాలమనైన స్థలములో అర్పకుల ఇళ్ళు వాహనముల కొట్టు మొదలైన కట్టడములున్నవి.

ఈ దేవాలయనిర్మణవిషయంలో మా ఇంట్లో ఒక గాధ వాడుకలోనున్నది. 1827-30 సంవత్సరముల మధ్య రాజు మహాంద్రవరం కలెక్టరు గానుండిన ఆన్ స్టే (Anstay) దీర్గారి దగ్గర తిమ్మరాజుగారు ఉద్యోగిగా నుండి ఆయన అనుగ్రహపాత్రుడై యుండి తాను దేవాలయం నిర్మిస్తున్నాననిన్నీ దానికి కావలసిన రాయి, సున్నము కోసం ప్రయత్నిస్తున్నానన్నీ కాకినాడ దగ్గరలో సర్కారు పోరంబోక లో తవ్వి తే దొరుకుతాయని తనకు కల వచ్చినదని వాటిని తువ్వితీసుకునటానికి అనుష్ట ఇవ్వపలసినదని తిమ్మరాజుగారు అబ్బర్దించగా నవ్వి “మీరు తువ్వించి ఆ భూమిలో అలాంటివ్వేమైనా కనబడితే స్వచ్ఛగా తీసికొని పోవచ్చ” నని చెప్పినాడట. ఆ ప్రకారం తువ్వగా చెక్కుడు రాళ్ళ సున్నము బయల్పడినవని కలెక్టరుగారాశ్చర్యపడ్డారని మా కుటుంబములోని పెద్దలుచేప్పేవారు. తిమ్మరాజుగారు దేవాలయనిర్మణం విషయంలో ఆలోచనతో తపిస్తూ నుండి వారనేదానికి సందేహంలేదు. గోదావరి జిల్లాలో ద్రాక్షారామం వగ్గొ స్థలాలలో నూ ఇంకా పలుచోట్లను అనేక పురాతన దేవాలయాలు, కైన చోద్ద దేవాలయములు శిథిలమై పూర్వకాలంలో ఎవరో దేవాలయ నిర్మణం చేయవలయునని యత్నించి రాళ్ళ సున్నము సంపాదించిన తరువాత నిర్మణము నకు రోజులు కలిసిరాక ఆ సామాగ్రిని పూడ్చి పెట్టు సంప్రదాయం దేశంలో నున్నది. అదేవిధంగా పూడ్చి పెట్టివుంటారు. తిమ్మరాజుగారు ఏకార్గచిత్తంతో తపిస్తూ వుండంవల్ల దైవ బలంతోడ్డడి కలలో పుసన్నుడై ఫలానా చేట తువ్వి రాళ్ళ సున్నము తీసుకొని దేవాలయ నిర్మణం పూర్తిచేయమని చెప్పడం కూడా

సంప్రదాయ సిద్ధ మైన విషయం కాబట్టి ఆ విధంగా జరిగి వుండవచ్చును. పద్మపోయిన దేవాలయం రాళ్ళు ఉపయోగించరు. భూమిలో పూడుచుకునిపోయినవి ఇప్పటికీ కనబడుతూయున్నవి. ఈ రాళ్ళు సున్నము అలాంటి పురాతన కట్టడము లైయుండవచ్చును # ఏకాగ్రచితముతో పరితపిస్తున్న తిమ్మరాజుగారు అటువంటి ప్రదేశములను చూచినప్పుడు అక్కడ త్రవ్యితే తమకు కావలసిన రాళ్ళు సున్నము దొరకగలవని స్వప్పుం రావడం లో ఆశ్చర్యం లేదు.

#ఈ అభిప్రాయము సరికాదని డా గూడూరి నమశివాయ గారంటున్నారు. వీరిది అర్చకుల కుటుంబము గుళ్ళపల్లేరులో శివాలయానికి వీరు ధర్మకర్తలుగాపున్నారు.

ఈ సంగతిపల్లి మరీక విషయం కూడా తెలియవస్తోంది. అప్పటి కలెక్టరు ఆన్ స్టేగ్ గారు దేశియుల పట్ల కొంచెము సానుభూతి కలవాడని, తిమ్మరాజుగారిపట్ల దయగలవాడని తెలుస్తుంది. 1817 నుండి హిందూ మహామృదీయ మత సంబంధమైన దానధర్మములను escheats న్నా బేవారసీ ఆస్తిని నిర్వహించే ఆధికారము రివిన్యూ బోర్డు వారికిచ్చి వారికి ప్రతినిధిగా కలెక్టర్లు వ్యవహారించేటట్లు ఒక రెగ్యులేషన్ చేశారు.

కైస్తివులైన దొరలకు హిందూ విగ్రహాధన గిట్టకపోయినా ఉద్యోగ ధర్మమును ఒట్టి దేవాలయములలో ఉత్సవాలు వగైరా కూడా దగ్గిరుండి జరింపించవలసి వచ్చేది. ఇలాగ దేవాలయాలు నిర్వహణ చేయడం బాగాలేదని కైస్తివ మతబోధకులు ఇంగ్లాండులో ఆందీళన చేశారు. 1843సం. లో కంపెనీ వారీ దేవాదాయముల నిర్వహణను మానివేశారు.

తిమ్మరాజు పంతులుగారు శ్రీ భీమేశ్వరస్వామి దేవాలయ నిర్మాణానికి తమ స్వయంతసోమ్యు చాలా ఖర్చు పెట్టడమే కాక దానికి కావలసిన భూ వసతి వగైరాలు జమీందారుల చేత ఏర్పాటు చేయించారు.

దేవాలయ నిర్మాణంలో అరట్లకట్ట జమీందారు శ్రీ రాజు బుచ్చిసీతయ్యగారి సహాయమును పొందినామని వారు రెండు పుట్ల దుంబాలా మాన్యమును స్వామివారికి పట్టాగా ఇచ్చినారని తమ వీలు నామా లో ప్రాశారు# ఇదిగాక పలిపెల జమీందారగారైన శ్రీ రాజు చెలికాని జానయ్య రావు గారు శ్రీ స్వామి వారికి ఒక పుట్టిడు (8 యకరములు) భూమిని దానము చేస్తూ 1831 సం. అక్కోబరు నెల 10 వ తేదికి సరియైన ఖరనామ సంవత్సర ఆశ్చర్యయజ బహుళ 11 నాడు ప్రాయించి ఇచ్చిన పట్టాయున్నా 1832సంవత్సరము అక్కోబరు 22 తేది గ్రామకరణాలకుభూమిని కొలిపించి విడదిసి ఇవ్వవలెనని జారీ చేసిన తాకీదున్న కొండపల్లి కాగితాలపైన ప్రాసీనట్టివి మా రికార్డులో నున్నవి. దీనిపల్లి ఆకాలం లో తిమ్మరాజుగారికి జమీందార్ల వద్దగల పలుకుబడి తెలుస్తుంది. 1831 నాటికి ఆయన అంతపెద్ద దేవాలయము ను కట్టించునంతటి శక్తి సంపన్నులుగా నుండిరని కూడా యొంచవచ్చును.

ఆయన వీలునామా పల్లి ఆనాటి రాజుమహాంద్రవరం జిల్లాలో ని చాలా గ్రామాలలో స్థిరాస్తిని సంపూదించినట్లు కనబడితున్నది. దానినెప్పుడుప్పుడు సంపాదించిది వివరాలు లేవు.

ఈ వుయలును ప్రాసిన.....మా నాన్నగారు ధర్మక్రతలుగా మేసేడ్ చేసేవారు. అది ఇప్పటికీ వున్నది.

తిమ్మరాజు గారి స్థిరాస్తి - దాన ధర్మలు

కాకినాడలో పులవర్తి పేరంటాలు తమకు చాలా నొమ్ము బాకీ పడిదాని క్రింద తన స్థలము దఖలు పరచగా ఆందులో విస్తారముగా నొమ్ము ఖర్చు చేసి కొట్టు కట్టించారు. కాకినాడలో ఒక పెద్ద నివేశన స్థలమును చెలంకూరి మాధవరాయుడు గారి పద్మ ఖరీదు చేసి కొత్తపల్లి సూరావధానులు, మైలవరషు సూరావధాన్ను వగైరా ఆగ్గరు భూహృజులకు ఇండ్ల నివేశ స్తుతముగా యెర్పాటుచేసి వారికి కొంత నొమ్ము కూడా ఇచ్చి ఇండ్లు కట్టించి శ్రీ భీమేశ్వరకృత్యముగా ఆగ్రహము నిర్మాణము చేసి ఇచ్చి నారు. కాకినాడలో మల్లాది పేరమ్మ తాలూకు స్థలము ఆయనకు దఖలు పడగా అందులో ఎవరేవరు పచ్చిపోయే బటసారులు వగైరాలు పండుకోని భోజనములు చేయటకు సదుపాయముగా వుండగలందులకు శ్రీ భీమేశ్వరస్వామి కృతంగా ధర్మసత్తము లోగిలి కట్టించి అందులో కొన్ని గృహాపకరణములు వగైరాలు ఖరీదు చేసి వుంపించినారు.

కాకినాడ లో దామరాజు రంగయ్యగారి తాలూకు స్థలము ఆయనకు వికయరూపముగా దఖలు పడినందున ఆస్తిలు పెద్దిబట్ట సుభ్యవధాన్ను గారు లోగిళ్లు కట్టుకోని ఆయన అనంతరం ఆయన కొమ్మళ్లు శ్రీభీమేశ్వరార్పితముగా భుక్త పరచుకోగలందులకు ఆసుభ్యవధాన్నగారి పట్టా ఇచ్చారు.

మురుమళ్లలో పూర్వము ఆయన సంపాదిచిన కట్టు బడిమాన్యము .....(ముప్పందుము) తమ పౌరోహితుడుయిన కొత్తపల్లి సూరావధాన్ను గారికి అదివరకే సాంబశివార్ఘతముగా పట్టా శ్రాయించి ఇచ్చినానని వీలు నామాలో ప్రాసినారు.

కొత్తపల్లి వారు మొన్న మొన్నటి వరకూ మాకు పురోహితులు. కొత్తపల్లి వారి అసలు కాపురస్తలము పశ్చిమ గోదావరి జిల్లాలో ఏలూరు దగ్గర గా నున్న చింతలపూడి. ఈ కుటుంబమును మా తాతగారే కాకినాడకు తీసుకోనివచ్చారు. వారక్కడ స్థిరపడ్డారు.

కొత్తపల్లి సూరావధాన్న గారి కుమారుడు వెంకట నర్సయ్య గారు ఆయనకుమారులు రామకృష్ణయ్య, వెంకట పద్మనాభ శాస్త్ర గారు. కొత్తపల్లి తిరుపతయ్యగారు రామయ్య గారు కూడా ఆ కుటుబం వారే. వీరిని నేనెరుగుదును. వీరిలో పద్మనాభ శాస్త్ర గారు మా అన్నయ్య తిమ్మరాజు గారితో మా మేనత్త కుమారుడు హైకోర్టు వకీలు శ్రీ తల్లాపుగడ సుబ్బారావు గారింట చెన్న పట్టుంలోనేయుండి తిరుపతిక్కెణి హిందూ హైస్కూలు లోనే చదివి తరువాత కోలంక వీరవరం జమీందారు శ్రీ రాజారావు చెల్లాయమ్మా రావుగారికి ఏజంటుగా పుండ్రేవాడు. ఆయనను గూర్చి శ్రీ వావిల్కోలను సూబ్బా రావుగారు తమ ఆంధ్రవార్షికి రామాయణం లో ప్రశంసించియున్నారు.

శ్రీ తిమ్మరాజుగారు కాకినాడ తాలూగా సర్పవరం వగ్గెరా గ్రామములలో భూములు సంపాదించినారు. అమలాపురం లో కూచిమంచి మల్లయ్య గారి తాలూకు నివేశన స్థలమును పెంకుటి ఇల్లు గాక ఇంకా ఇతరులవద్ద కోన్న నివేశన స్థలములు చాలా ఖరీదు చేశారు. అమలాపురం తాలూకా ముమ్మిడి వరం వీడిపూడి, గంగల కుర్రు, పలిపెల, మురుమళ్ల వగ్గెరా గ్రామమాలలో కూడా భూమి సంపాదించ ఉం జరిగింది. ఆకాలంలో భూమి విలువ చాల తక్కువ.

అమలాపురం బంగళా

అమలాపురం లో మాస్టర్ టి.ఐ. నాక్కు గారు ఖరీదు చేసిన బంగళాతోట నాకు దఖలయిన నివేశన స్థలమున్నా అందులో వున్న బంగళా కుసినికొట్టు#, కక్కాసు#, కొబ్బరి చెట్లు, తాటి చెట్లు వగ్గెరాలున్నా మీరు ఇద్దరు సమత్వముగా అనుభవించపసినది గనుక అందులో నేను వేయించిన కొబ్బరి చెట్లు వల్ల ముందు వచ్చే శిస్తున్నా ఇదివరలో సదరపా బగాళా కు వస్తూపుండే అడ్డె సొమ్మున్నా మీరు ఇద్దరు సమత్వముగా అనుభవిస్తూ పుండవసినదని తిమ్మరాజుగారు తమ వీలు నామాలో ప్రాశారు. అమలాపురం దీర్గారితాలూకు తోట బంగాళాలో గోదావరి జిల్లాలో దస్తావేజులలో “దఖలయిన” “దఖలుపడి” అనే మాటలు క్యాప్చిటాల ద్వారా గాని ఇతర విధముగా గాని హక్కు సంక్షమించినదనే అర్ధంలో వాడు తారు.

పుట్టి భూమి అనగా 8 యకరముల భూమి

#కుసిని అనగా .....వంటగది. ఇ ప్రించి మాట

#కక్కాసు అనగా పాయిభానా

కోరంగిరేపు -డబుల్ కనాటు టోటు

శ్రీ తిమ్మరాజుపంతులు గారు ప్రాయించిన వీలునామా వల్ల పైన చెప్పిన సంగతులే కాక ఇంకనూ చాలా విశేషాలు తెలుస్తున్నవి. కాకెనాడ సముద్రరేవు చాలా మెరకగా పుండుటవల్ల సీమీకు పోయే పెద్ద ఓడలు మూడు మైళ్ళ దూరంగా లంగరు వేసేవి. దగ్గరలో నున్న కోరంగి రేవు చాలా వీలుగాపుడేది. అక్కడ ఓడ మరమ్మతులు చిరకాలం నుండిజరిగేవి. అందువల్ల తూర్పుఇండియా వర్క సంఘము వారికాలంలో కోరంగి చాలా ముఖ్యమైన రేవు పట్టణంగ పుండేది. 1834 సం. లో సి.పి. భైను గారు సీమకు పోవడానికి అక్కడనే ఓడ ఎక్కు వెళ్ళారు. తిమ్మరాజు పంతులు గారు కోరంగిలో కొట్టు కట్టించదలచి 1855 సెప్టెంబరు 5 కు సరియైన రాక్షస నామ సంవత్సర శ్రావణ బహుళ 10 బుధవారం రోజున దొంతాబత్తుల సుబ్బన్న భార్య బసవమ్మ తాలూకు నివేశన స్థలము ను తిమ్మరాజు శివరామయ్య గారి ద్వారా రు 24-00 కు వికయం ప్రాయించారు. ఈ శివరామయ్య గారు మా తాతగారికి మిత్రుడో బంధువో తెలియడంలేదు. 1856 నాటి మాతాతయ్యగారి వీలు నామా యును 1849 లో రాజన్న గారు ప్రాయించిన ఖరారు నామాయును యిన దస్తారీలోనే యున్నవి. మా తాతయ్యగారు తాళ్ళ రేవు కాపురస్తులైన వెలిశెట్టి చిన్నయ్య దగ్గర ఒక డబుల్ కనాతు బోటును కూడ ఖరీదు చేశారు. ఆ పడవ వచ్చే ఆదాయాన్ని కోన్నాళు అనుభవించ వలసినదని వీలునామాలో ప్రశారు. మా తాతగారి తేబుట్టుపులలో రాజ్యలక్ష్మమ్మగారు చిన్నప్పటినుండి ఆయన సంరక్షణ లోనే ఉండేదనీ ఆమెను పోషించవలసిన దనీ ప్రాసినందువల్ల 1856 నాటికామె జీవించియున్న ట్లు గా కనబడుచున్నది.

తిమ్మరాజు గారి సంతానము

తిమ్మరాజగారి ప్రథమ భార్య వేంకమ్మ గారు రెండవ భార్య అచ్చమ్మగారు నిస్సంతుగానే చనిపోయినారు. మూడవ భార్య సీతమ్మ గారివలన ప్రథమ పుత్రుడైన శ్రీ వేంకట శివరావు పంతులు గారు విరోధినామ సం వైశాఖ శు17 తేదీ ఆదివారం స్వాతి నక్కతు చతుర్దశ చరణమున 17-05-1829 తేదీన జన్మించారు.

సాంబశివుని అనుగ్రహమువల్ల నే తమకు సుపుత్రుడు కలిగాడని తిమ్మరాజుగారా పీట్లవానికి వేంకట శివరావు అని నామ కరణం చేశారు#

బికారి నామ సం. క్రోపణ బహుళ 12 బుధవారము నకు సరియైన 04-09-1839 తేదీన తిమ్మరాజు గారి ఏకైక పుత్రిక
వెంకట మాణిక్యంబగారు జన్మించారు.

09-07-1850 తేదీన సరియైన సాధారణ నామ సం. జ్యేష్ఠ బహుళ 30మంగళవారం నాడు అమలాపురంలో సీతమృగారికి ద్వితీయ పుతుడైన మా తండ్రి వేంకటరత్నం పంతులు గారు జన్మించారు.

తిమ్మరాజు పంతులు గారి భార్య సీతమ్మ గారు భర్తగారి తరువాత కొంతకాలం జీవించినది. ఆమె 6-09-1871 ప్రజ్ఞోత్తుప్తి సం. అధిక భాద్రపద బుధవారం నాడు మరణించారు.

మాది నిలువు బోట్లు, శ్రీ వెంకటేశ్వర స్వామి వారు ఇష్టదైవము. స్వార్తక సంప్రదాము. శివ కేశపుల భేదము లేదు. తిక్కన్న గారి సంప్రదాయమును అనుసరిస్తునట్టున్నది.

జిల్లా కలెక్టరు

ఇంగ్లీషు వర్తక కంపెని రాజ్య కాలంలో జిల్లా కలెక్టరు రివిన్యూ బోర్డు అదికారానికి లోబడి జిల్లా పరిపాలన చేసేవాడు. పూర్వం మహామృదీయ రాజ్యకాలంలో నవాబులను “హూజారు” అని అందరూ గౌరవించినట్టే కలెక్టరును హూజారు అనేవారు. కలెక్టరు కచేరీ హూజారు కచేరి. కలెక్టరు క్రింది కచేరీలో పనిచేసే ఉద్యోగి శిరస్తదారు. కలెక్టరు కచేరీలో పనిచేసే ఉద్యోగి శిరస్తదారును హూజారు శిరస్తదారు అనేవారు. ఈ శిరస్తదారు కలెక్టరు అదికారానికి లోబడి వివిధ శాఖల గుమాస్తాల పైలధికారి గానుండివాడు. కలెక్టరుగారికి గల అధికారాలన్నీ చెలాయించేవాడు. అందుపల్ల ఆయనను నేటివ కలెక్టరు అనేవారు. ఆ కాలంలో దేశీయులపొందే ఉద్యోగాలలోకల్లా గొప్ప ఉద్యోగము శిరస్తదారే. శిరస్తదారు కు నెలకు రెండువందల రూపాయల జీతము తో ప్రారంభమై కుమ కుమంగా కొన్ని సంవత్సరాలకు జీతం వృద్ధి చేసేవారు. కలెక్టరు కచేరీనుండి జారీ చేసే కాగితాలన్నిటిపైనా శిరస్తదారు సంతకం చేయాలి. కలెక్టర్లు శిరస్తదారు చర్యలకు మొదట బాధ్యత వహించేవారు కారు. ఇంగ్లీషు వర్తక కంపెనీ ప్రభుత్వకాలములో మొదట కలెక్టర్లు శిస్తు వసూలు చేసే ఉద్యోగులుగా నుండివారు. అటుతరువాత జిల్లా పరిపాలనాధికారాలన్నీ వారికివ్వబడినవి. 1802 సం. లో మద్రాసు గవర్నరు గారు చేసిన రెగ్యులేపన్‌నే శాసన విధులన్నింటిని అమలు చేసేవాడు. కొంతకాలానికి పరిపాలన లోనే వేరు వేరు శాఖలకు వేరు వేరు జిల్లా ఉద్యోగులుగ నియమించబడినారు. కలెక్టరుల క్రింద అస్పింటు కలెక్టర్లు, సట్ కలెక్టర్లు నియమింప బడినారు. జిల్లా జిడ్డి అనే న్యాయాధికారి తప్ప తక్కిన ఉద్యోగులందరు కలెక్టరు అధికారానికి లోబడి తమ కార్యకాలాపాలను జరిగించేవారు. కలెక్టరు రివిన్యూ శాఖలో ప్రధానాదికారిగా నుండివాడు. కలెక్టరుల అధికారాలను వివిరిస్తూ 1803 సంవత్సరంలో ఒక రెగ్యులేపన్ అనే శాసనమును కూడా సభాయుతుడైన గవర్నరు జారీ చేశాడు.

మొదట జిల్లా జిడ్డి మేజిస్ట్రీటుగను పోలీసు శాఖకు అధిపతిగను నియమింప బడినాడు. 1816 సం. లో శాసింపబడిన రెగ్యులేపన్ ప్రకారం జిల్లా జిడ్డికి బదులు గా కలెక్టర్లే మేజిస్ట్రీటులుగాను పోలీసు శాఖకు అధిపతిగను నియమింపబడగా అస్పింటు కలెక్టరుకు, సట్ కలెక్టరుకు, శిరస్తదారుకు తాశిల్దారుకు కూడా మేజిస్ట్రీటు అదికారాలు సంక్రమించినవి. శిస్తులు వసూలు చేసే ఉద్యోగులకి పోలీసు అధికారాలు ఇవ్వడం వల్ల నిరంకుశత్యం ప్రబలింది. తాశిల్దార్లు రైతులపై నేరాలు మోపి కోర్టులకు లాగి బాధించ సాగినారు. పోలీసులు రైతులను చిత్రహింసలు పెట్టిసాగినారు.

ప్రతి జిల్లాలోను 8 లేక 10 తాలూకాలుండేవి. ప్రతి తాలూకాకు ఒక అమ్లారు లేక తాశిల్దారు నియమింపబడేవాడు. తాశిల్దారుకు నెలకు 60 లేక 80 రూపాయలు జీతం ఇచ్చేవారు. వారిలో చాలమంది లంచగొండలుగానుండేవారు. కలెక్టరులు వారిని చిట్టికి మాటికి సమ్మండు చేసేవారు, బదలీ చేసేవారు. ప్రతి ఏటా తాలూకా కచేరీలో శిస్తుల జమా బంది జరిగేది. కరణాల లోక్కులు పరిశీలించేవారు.

కంపెనీ ప్రభుత్వ రివెన్యూ డిపార్ట్మెంటు

ప్రాదరాబాదు నవాబు నిజామీఖాన్ ఉత్తర సర్కారులను 1766 సం. లో కంపెనీ వారికి కొలుకివ్యగా ఉత్తర సర్కారులను 1769 సం. నుండి మచిలీపట్టుం లోని వరక కంపెనీ ఏజెంటు నే పరిపాలింపున్నారు. అతనికి Chief in Council లనే హోదానిచ్చారు. ఈ కంపెనీ ఏంజంటు అతని సలాహు సంఘ సభ్యులు జరిపించే పరిపాలన అధ్యాన్వంగా నుండి ఈ దోరలపైన లంచగొండి తనం ఆరోపించబడినందు వల్ల ఈ విధానము రద్దు చేసి దేశాన్ని జిల్లాలు గా విబజించి 1794 సం. లో జిల్లా కలెక్టరుల పరిపాలన స్థాపించారు. కలెక్టరు క్రింది తాలూకా తాశీల్డార్లు పరిపాలించేవారు. మొదట కలెక్టరు కచేరీలలో తెలుగు త్త్వమా చేసే దుబాపీలే ముస్లిలు గాను శిరస్తాదార్లగాను నియమించబడినారు. వారిలో చాలమంది పూర్వపు నవాబు కాలములో దేశపాండ్య మజందారు, దివాను మొదలైన ఉద్దీగాలు చేసి మహారాష్ట్ర దేశస్థమాధ్వ బ్రాహ్మణులు, వారితో సంబంధభాంధవ్యాలు చేసిన కరణ కమ్మ గోల్గొండ వేపారులు కలెక్టరు కచ్చరిలో ఇంగ్లీషు తెలుగు కరెస్పాండెంటు చేసే గుమాస్తాలు లేక్కల గుమాస్తాలుండేవారు.

గ్రామ భూముల అమరకము పరిపించి పంటల అంచనా వేయించి అందులో సర్కారుకు శిస్తుగా నుండపలసిన భాగమును నిర్ణయించడానికిని దానిని వసూలు పరచడానికి పూర్వము నవాబుల కాలమునుంచీ పనిచేసే దేశ పాండ్య మజందారు, పీప్పగురు, జవాబునలీసులు మొదలైన ఉద్దీగుల ద్వారానే పనులు జరిగించేవారు. గ్రామ లెక్కలను కరణము ప్రాసేవాడు. గ్రామములోని అగ్రకులాల పెత్తనదారులు సర్కారు ఉద్దీగులతో అన్ని వ్యవహారములు బేర సారాలు జరిగించేవారు. అందువల్ల ఈ సర్కారు ఉద్దీగులకు మామూళ్లు, ముడుపులు చెల్లించి భూముల అమరకము పంట అంచనా వర్గీరా పనులలో గ్రామ పెత్తనదార్లు మినహాయింపు చేయించుకొనడం ఆచారమైనది. గ్రామ ఖర్చులనే పేరుతో చాల విధాలైన దీంగ ఖర్చుపద్ధతిలను కరణాలచేత ప్రాయించి గ్రామంనుంచి సర్కారుకు చెల్లించపలసిన శిస్తులో అది మినహాయించేవారు. ఆ బాపతు సొమ్ము పంటలు పొడైనప్పుడు ముజరాల క్రింద సర్కారు ఉద్దీగులకు లంచాల క్రింద పెత్తన దారుల ప్రయాణ ఖర్చుల క్రింద వినియోగించేవారు. అప్పట్లో శాసనాలు గాని రూల్యుగాని లేవు. మద్రాసు రెవిన్యూ బోర్డు అధికారానికి లోటి కలెక్టర్లు పరిపాలించేవారు.

1802 సం. లో మద్రాసు రాజధాని పరిపాలన కట్టు దిట్ట పరచడానికి అనేక రెగ్యులేషన్లనే శాసనములు చేశారు. జమీందారులు సర్కారుకు చెల్లించపలసిన శిస్తు శాశ్వతం గా నిర్ణయించారు. రైత్వారీ పద్ధతి లో భూముల అమరకపరిచే శాసన విధులు కూడా చేశారు. కలెక్టరు క్రింద రెవిన్యూ పరిపాలన శాఖ కట్టుదిట్ట పరచడంలో పూర్వకాలం నాటి నవాబు ఉద్దీగులకు పించనటలు.....ఇచ్చి తోలగించి నెల జీతముపై పనిచేసే రెవిన్యూ ఉద్దీగులద్వారా సర్కారు పనులు జరిగించే పద్ధతి స్థాపించారు. ఆ సంధర్భములో కలెక్టరు క్రింద హాజారు కచేరి, దానికి లోటి తాలుకాలో రాణేదారు , అమీన్ తాశీల్డారు(అమలుదారు) ఉద్దీగులు నియమించబడ్డారు

గ్రామ కరణమును నెల జీత గాళ్ళిగా చేసి తాశ్లారు క్రింద పనిచేసేటట్లు శాసన విధులు చేశారు. ఎన్ని శాసనవిధులు చేసినా పూర్వకాలం నాటి ఆచారాలు పోలేదు. పెత్తనదారులు, కరణములు ఏకమై గ్రామ ఖర్చులనే పేరు తో అనేక దొంగ పద్ధులు ప్రాసి సర్కారు కు చెల్లవలసిన శిష్టులో మినహాయించి మిగిలిన దానిని (ట్రైజరీ) ఖజానాకు పంపించేవారు. ఆ ఫొమ్మును సర్కారు ఉద్యోగుల కు మామాళ్ళు, లంచాలు ప్రయాణ ఖర్చులకింద వినియోగించేవారు. గ్రామ శిష్టు బేరీజు తగ్గించడానికి ఇజారాలు తక్కువ మొత్తానికి పొందడానికి దొంగ పంట అంచనాలు పొదటానికి లంచాలిచ్చేవారు. పొలాలు భాళీగానున్నాయని పంటలు పండలేదని మినహాయిపు పొందటానికి లంచాలిచ్చేవారు. హజూరు దేశస్తు ఉద్యోగులు కలెక్టరుల కన్ను గప్పి అనేక అక్కమ ఉత్తరములు జారీ చేయచేవారు. శిరస్తాదారు న్యాపతి శేఖరి రావు గుంటూరు లో జరిగించిన అక్కమాలు మితీమీరగా కంపెని ప్రభుత్వము వారు గుంటూరు జిల్లాలో సర్ వాల్టర్ ఇలియటు గారి చేత 1845 సం. లో విచారణ జరిపించారు. అలాగే రాజమహాంద్రవరం జిల్లాలో 1848 సం. లో విచారణ జరిగించారు. వారి రిపోర్టుల వల్ల జిల్లాలో జరిగే అనేక దుర్మాగ్గాలు బయల్పడినవి.

మచిలీపట్టణం జిల్లాలో కలెక్టరు గానుండిన పోర్టరు దొర అసమర్థతను అవకాశం తీసుకుని శిరస్తాదారు సుందరగిరి రాజురావు గారు జరిగించిన అన్యాయమును సర్ వాల్టర్ ఇలియట్ గారు ఉత్తర సర్కారుల క్షేమమునైన ప్రారంభము 1849 సం. లో విచారించి ఆయనమీదను, 114 మంది గుసమాస్తాలపైనను క్రమించు కేసులు దాఖలు చేయించారు. దీని వివరాలు ఇంకో అధ్యాయంలో వివిధం బడియున్నవి.

ఆ కాలం లో ప్రతివీటా భూమి అమరకము శిష్టుల నిర్ణయము సెటీల్చైంటు జరిగేవి. ప్రతి సంవత్సరము జరిగే జమా బందిలో పండలకోలది గ్రామలెక్కలును కలెక్టరు పరిశీలించడం సాధ్యంకాదు గనుక శిరస్తాదారు మొదలైన హజూరు ఉద్యోగులకు ఆపని వప్పగించేవాడు. ఈ సందర్భములలో శిరస్తాదారు హజూరు ఉద్యోగులు, తాశ్లారులు లంచాలు వుచ్చుకోడానికానేక అవకాశాలుండేవి. వేపారి పంతుళ్ళందరూ ఏక కట్టుగానుండేవారు. కంపెనీ పాలన చివరదాకా ఇలాగే జరిగింది.

రివిన్యూ అమీను, తాణేదారు, అమలుదారు లేక తాశ్లారు అధికారములు- కర్తవ్యములు

తిమ్మరాజుగారు కలెక్టరు కచేరీలో చేరిన తరువాత ఆకాలంలో కలెక్టరుల క్రింది రివిన్యూ వగ్గెరా శాఖలలోని వివిధ ఉద్యోగులు చేరారు. ఏ ఉద్యోగం ఎప్పుడు చేసినదీ వివరాలు తెలియలేదు. వారు చాలం రాజమహాంద్రవరం జిల్లాలో తాశ్లారు గ పని చి సట్టున్నా తరువాత కలెక్టరు క్రింద శిరస్తాదారైనట్లున్నా ఆధారాలున్నవి.

కంపెనీ ప్రభుత్వకాలంలో 1794 సం. సుండి జిల్లా కలెక్టరు అధికారానికి లోబడి ప్రతి తాలూకలోను రివిన్యూ అమీను, తాణేదారు, అమలుదారు లేక తాశ్లారు అనే హోదాలతో రివిన్యూ ఉద్యోగులు ప్రతి గ్రామ లోనుగల పొలాలను రైతులకు అమరకపరచడము, శిష్టులు నిర్ణయించడము, శిష్టుని వసూలు చేయడము మొదలైన పనులు జరిగించేవారు.

వారికింకా చాలా పనులుండేవి. అవి 1802 సం. నుండీ క్రమక్రమంగా పెరిగినవి. వారి అధికారాలు, బాధ్యతలు కర్తవ్యాలను గురించి 1840-50 పరిస్థితులను హాస్తి నెవిల్ గారు ఉక్కగా వివిరించారు.

ఈ ఉద్దేశ్యులకు పర్మనెంటు సెబెల్జైంటు లేక జమీందారి శిష్టుల శాశ్వత ప్రైసులా చేసిన జిల్లాలలో నెలకు రూ. 40 మొదలు రూ. 200 వరకూ జీతాలుండేవి. తక్కున జిల్లాలలో నెలకు రూ.100 మొదలు రూ. 200 జీతముండేది.

ఈ ఉద్దేశ్యులు చేయవలసిన పనులు:

- (1) హుజూరు (కలెక్టరు) ఉత్తర్వులకు లోబడి గ్రామాలలోని భూములను అమరక పరచుట. విడుదలలు, సాగుబడి వగైరా ఏర్పాటులు చేయుట
- (2) హుజూరు అదికారానికి లోబడి జమాబండీకి అవసరమైన సంజూయిష్ట వివరాలు తయారు చేయించుట
- (3) బంజరు భూములలో పశుఘులను మేపు కున్నందులకు పుల్లరి పన్ను రుసుములు వసూలు చేయుట
- (4) తమ క్రింది ఉద్దేశ్యులు చేసి పోలాల తనిఖీ పైన సర్వేచేయుట(సూపర్ విజన్)
- (5) గ్రామస్తులు నీరాసలి (నేరుగా) యిచ్చుకునే అర్థీలను హుజూరునించి క్రింది అధికారులకు రిఫరు కాబడినటువంటి అర్థీలను విచారించి పరిష్కరించుట.
- (6) గ్రామ కరణముల చిత్రా వగైరా లెక్కలను తనిఖీచేయుట.
- (7) రైతులు శిష్టుల రశీదుల పుస్తకాలు పరిశీలించి గ్రామకరణాలు లెక్కలలో సరిగా ప్రాశారోల్డ్ దో సరిచూచుట
- (8) మొతర్పా(పుత్రి వ్యాపార వ్యక్తి పన్నులు, సాయరు (ఎగుమతి రవాణా సుంకాలు) అభ్యారి సారాలు కల్లు వగైరా నిషా వస్తువులు ఇతర రివిన్యూ ఆదాయ లెక్కలుతయారు చేయించుట.
- (9) నెలసరి లెక్కలు సాలుసరి లెక్కలు జమాబండి లెక్కలు ఆయానమూనాలలో హుజూరు కచేరీకి పంపుట.
- (10) పట్టిక రివిన్యూ ఆదాయము మొత్తమును ప్రతినెలా లెక్కలతో సహా హుజూరు ట్రైజరీ(ఖజనా) కి పంపుట.
- (11) ధర్మతోపులు నాటు వారు పెట్టుకున్న దరఖాస్తులు రిజిస్టరు చేసి కలెక్టరులకు రిటరనులు పంపుట.
- (12) తాలూకా కచేరీ రికార్డులను భద్ర పరచుట, వాని సూపర్ విజన్ పై తనిఖీ.
- (13) తాలూకా ట్రైజరీ(ఖజనా) లో ప్రతి నెలారంభమున పీంచను పుచ్చుకునేవారిని గమనించుట.
- (14) టీకాల యినస్పెక్టరుల లెక్కలు తనిఖీ చేయుట.

(15) సారా బట్టీలు దుకాణములు అబ్గూరీ శాసనవిధుల ప్రకారము నిర్వహించబడుచున్న విషయమై తనిటీ.

(16) పురాటు, తాశిల్దారు వగైరా ఉద్దేశులివ్వపలసిన సిక్కారిటి (హమీ) ఆస్తిని పరిశీలించుట.

(17) సెలవు మంజూరుకు హాజారు కు దరఖాస్తులను పంపుట.

(18) చెరువులు, కాలువలు నుండి నీరు సక్కమంగా సరఫరా చేయు విషయమై తనిటీ.

(19) గ్రామోద్యేగులు, జిల్లా ఉద్దేశులు దస్తుఫొజులు (Malversation) గూర్చి 1822 సం. 9 వ రెగ్యులేషను క్రింద పెట్టిన కేసులను విచారించుట.

(20) కర్తులు లేనందున సర్కారుకు లాప్సే(Lapse)అయిన ఇనాములను గూర్చి రిపోర్టులు పంపుట.

(21) సరి హద్దుల తగాదాలు పరిష్కారించుట.

(22) తాలకాలో సామాన్య సంఘటనలను గూర్చి ఇతరవిశేషాలను గూర్చి హాజారుకు తెలుపుట.

(23) దేవాదాయాల ద్రవ్య నిధులు (Funds) సక్కమముగా వినియోగమగుటను గూర్చిన తనిటీ.

పైన చెప్పిన అమీనులు రాజేదార్లు తాశిల్దారులు 1816 సం. రిగ్యూలేషను క్రింద పోలీసు మేజస్టీటు అధికారములు కలిగియుండిరి. తాశిల్దారు హాడ్ ఆఫ్ పోలీసు గానుండెను అందువల్ల రైతుల మీద కేసు పెట్టి భాధించేవారు.

సముతుదారుల అధికారములు, కర్తవ్యములు

ప్రతి తాలూకా కొన్ని సముతులగా విభజింపబడ్డిది. అందులో ఒక పెద్ద రామముగాని, 24 వరకు రామ ప్రాముఖ్యత బట్టి ఒక చిన్న రామము గాని వుండేవి. దాని అధికారి సముతుదారు. అతని జీతము జనసంఖ్యను బట్టి నెలకు 10-14 రూపాయలు. అతనిక్రింద ఒక గుమాస్తా, ఒక పైగస్త ఓవరీరు, ఒక మునిపి, ఇద్దరు ముగ్గురు బంటోత్తులు వుండేవారు. వారి జీతాలు నెలకు రు 7,5, 4 చౌప్పున వుండేవి. తాశిల్దారుకు గల పోలీసు అధికారాలు తప్ప మిగిలిన అన్ని అధికారాలు సముతుదారు తన సముతు రామాలలో చేలాయించేవాడు. తాశిల్దారు చేయవలసిన కర్తవ్యాలు కూడా సముతులో నిర్వహించేవాడు. అతని కచేరి ఆ సముతులోని పెద్ద కస్ట్టూరామములోనుండేది. శిస్తుల నిర్ణయం వసూళ్ళు, మొత్తావ్, మరమ్మతు, దర్యాప్తులు జనరల్ అడ్జైనిస్ట్రీషన్ విషయములలో అతడు నిర్వహించే పనులకు సంబంధించిన సర్క్యూలర్లు పొరములు అతనికిచ్చేవారు. అతడు సాగు తరుణంలోను ఇతరసమయములందు కూడా రామాలకు వెళ్లి కరణాల పనిపైన అజ్ఞాయిపీ చేయవలసియుండేది. అతడు ధనమార్గించటానికి చాల అవకాశాలుండేవి.

సముతుదారు అధికారాలును ,కర్తవ్యాలును గురించి గుంటూరు కలెక్టరు షోక్సు రివిన్యూ బోర్డువారికి 17 ఆగస్టు 1847 తేదీన ప్రాసిన రిపోర్టును ప్రైకెన్ బిర్డు గారు గుంటూరు జిల్లా అనే రంధములో ఉదహారించారు.

మద్రాసు రాజధాని

మద్రాసు రాజధానిలో అరవ తెలుగు కన్నడ మలయాళం భాషలు మాట్లాడేవారు నివసించే 20 జిల్లాల దేవి. ఒకొక్క జిల్లాపైశాల్యము దామాపాగా ఏడు వేల చదరపు మైళ్ళు జనసంఖ్య దామాపాగా 11 లక్షలుండేది. ప్రతి జిల్లాలో 14 లేక 16 తాలూకాలుండేవి. ఒకొక్క తాలూకా పైశాల్యము 300 లేక 500 లేక 1000 చదరపు మైళ్ళుకూడా వుండేది. ఒకొక్క తాలూకాలో 200 లగాయితూ 500 గ్రామాలుండేవి. ఈ గ్రామాలలో 500 మొదలు 2000 పొలాలుండేవి. ఈ పొలాలను అమరకం చేసి సిస్టు వసూలు చేసే బాధ్యత రివిన్యూ శాఫలోని ఉద్యోగులది. ప్రతి గ్రామానికి ఒక గ్రామ కరణము గ్రామ మునసబు గ్రామ గ్రామ కాపరులుండేవారు. ఈ గ్రామాలు సముతులగా విభజించి సముతు దారుల అనే ఉద్యోగులు వారి పైన తాలూకా తాళీల్లారు ఉండేవాడు. వీరందరి పైన అధికారి జిల్లా కలెక్టరు. కొంతకాలానికి సముతుదారు బదులు రివిన్యూ ఇన్సెక్షన్సు నియమించారు. ఇంగ్లీషు కంపెనీ పరిపాలన కాలములో భూముల అమరకం పద్ధతులలో అనేక మార్పులు జరిగినవి. గ్రామపొలాలను రైతులు సాగుచేయుటకు, అమరక పర్పుటకు అధికారము పూర్వము గ్రామ పంచాయితీలకుండేది. పండిన పంటలో గ్రామ (ఆయ గాండ్రు?) భాగము, రాజు భాగము పోగా మిగిలినది రైతు లనుభవించేవారు. దాలా కాలము పరకు పండిన పంట అంచనా వేసి విభజించే పద్ధతుండేది. తరువాత రోక్కపు శిస్తు పద్ధతి పచ్చినది. దేశములో జమీందారీ పద్ధతి, రైత్యారీ పద్ధతి అనే రెండు పద్ధతులుండేవి.

భూమి శిస్తు అనేది పన్నుకాదని అది కట్టు బడి మక్కాయని రాబట్టతగినంతగా రాబట్టగలందులకు సర్కారువారికి హక్కు గలదని తలచి నికర పంటలో వీలైనంత హాచ్చు భాగము వసూలు చేయుటయే ఇంగ్లీషు కంపెనీ పరిపాలనలో శిస్తునిర్ణయ వసూలు విధానముగానుండేది. ఈ పంట అంచనాలను వేయుటకు అజ్ఞాయిపే చేయుటకు చాలమంది సిబ్బంది అవసరమయ్యవారు. వీరి లో చాలమంది అవినీతి పరులుగాను లంచగొండులుగాను ఉండేవారు. సర్కారుకు చెందవలసిన భాగమును విడదీసిన తరువాత బజారులో విక్రయించేవారు. బజారులో ధరలు మందముగానుంటే పాతర్లు వేశేవారు. కావలి జవానుల ఖర్చులు మొదలైనవాటివల్ల నష్టము కలిగేది. ధాన్యము పాడై నష్టము కలిగేది. కంపెనీ పరిపాలన కాలం లో గుంటూరు జిల్లా పరిస్థితులను అక్కడి అవినీతిని గూర్చి సర్ వాల్ఫర్ ఇలియట్ గారు 1844-45 సంవత్సరాల మధ్య విచారించి ప్రభుత్వమునకు నివేదిక సమర్పించారు. గోదావరి జిల్లా పరిస్థితిని గూర్చి మాంట్లోమరి గారు విచారించి నివేదిక సమర్పించారు. నివేదికలవల్ల ఆకాలమునాటి పరిస్థితులు తెలుస్తున్నవి. బందరు జిల్లా కలెక్టరు పోర్టరు దోర గారు బద్ధకష్టుడు. ఆయన క్రింద పనిచేసేన శిరస్తాదారు సుందరగిరి రామారావు

అవీనీతి పరుడు. ఆ జిల్లా పరిస్థితులను గూర్చి ఉత్తర సర్కారు కమీషనరైన వాళ్లర్ ఇలియట్ గారు 1849 సం లో విచారణ చేసి నివేదిక పంపించారు. అటుతరువాత శిరస్తాదారు నియమించిన ఉద్దేశులపైన కొన్ని కీమినల్ కేసులు దాఖలైనవి.

1830-1835 శిరస్తాదారు జయరావు అవీనీతి

1830 సం మార్చి నెల తరువాత రాజమహాంద్రవరం జిల్లాకు ఆంబ్రోస్ క్రాలీ డోర(Ambrose Crawly) గారు కలెక్టరుగా వచ్చారు. ఆయన ఆ జిల్లాలోని అమరక విధానములో కొన్ని మార్పులు చేశారు. అప్పట్లో హజురు కచేరీలోని శిరస్తాదారు, తాలూకా తాళీల్లారులు మొదలైన ఉద్దేశులలో చాల అవీనీతి పరులుగాను లంచగొండిలు గాను ఉండేవారు. సర్కారుకు రావలసిన రివిన్యూ శిస్టు దస్తునలిగా రాబట్టక సర్కారు సౌమ్యును హరిస్తూ చాలా దర్శాగాలు చేసేవారు. అప్పుడ హజురు శిరస్తాదారు గానున్న జయరావు పంతులు గారు మహారాష్ట్ర దేశస్తు మాధ్వ వేపారి పంతులు . అతడు లంచగొండి. మొగలితుర్రు తాలూకా అమలుదారు లేక తాళీల్లారు పులివెందల చెంచలరావు గారు కూడా వేపారి పంతులే. ఆయన కూడా లంచగొండి ఉద్దేశ్యిగియె. ఆయన శిరస్తాదారు కు సన్నిహితున్న హితుడై ఉభయలూ లాలూచీ అయి చాల దుర్మారాగాలు చేస్తూ సౌమ్యు పంచుకునేవారు. దీనిని గూర్చి బయల్పుడగా కలెక్టరు జయరావు గారిని 21-03-1834 తేదీన సస్పెండు చేశాడు. చెంచల రావు గారిని 1834 సం. మే నెలలో జైలులో పెట్టారు. దీనిని గూర్చి విచారణ చెయ్యదలచాడు గాని ఇతర పనులవల్ల జాప్యం చేశాడు. చెంచలరావు గారి కేసు విచారణ చేయకుండా చాలా కాలం జైలులో వుంచడం బాగాలేదని మద్రాసు రివిన్యూ బోర్డువారు విమర్శించారు. అంతట చెంచలరావు గారిని 30-10-1834 తేదీనుంచి ఒక బంటోత్తు టొనార్టీలో custody లో పుంచారు. చెంచలరావు గారి కేసులో సర్కారు వారి సౌమ్యు హరించిన దానికి కలెక్టరు 12 వేల రూపాయలు జరిమానా విధించారు. అందులో రెండువేలు పైచిలుకు రూపాయలు వసూలైనవి. మిగతా మొత్తం రాబట్టే ప్రయత్నం చేయవద్దని బోర్డు వారు ఉత్తరువు చేశారు! నగరం ముతా అమల్లారు కొయ్యముదూరు సుబ్బారావు గారు శిరస్తాదారు జయరావు పురీకుతో పోలాలను సాగు చేసే రైతులు చెల్లించవలసి రివిన్యూ శిస్టు మొత్తంలో తగ్గింపు చేసిన సంగతి బయల్పుడగా సుబ్బారావు ను 08-04-1834 తేదీన డిమ్యూన్ చేశారు.

తిమ్మరాజు గారికి అవీనీతి కేసు విచారణకు అదికారము

క్రాలీ డోర గారు నిర్ణయించిన ఆసరా పద్ధతి మార్చి వీసిబడి సెటీల్చైంటు చేయవలసి వచ్చినది. జయరావు గారు మొగలితుర్రు అమల్లారైన చెంచలరావు తో లాలూచీ అయి రైతులు హమీ ఇవ్వకుండానే పంట కోసి కుప్పులు వేసి తీసుకుపోవడానికి అంగీకరించినట్లు బయల్పుడింది. ఇందులో కొంత భాగం శిరస్తాదారుకు ముట్టింది. జయరావు పిరాపురం జమీందారు వకీలు తో పురీకై ఆ జమీందారి కలెక్టరు కీందనున్నందువల్ల అందులోని చాల గ్రామాలు

జయరావు బినామీదారుల పేర కొలుకు పుచ్చుకున్నాడు. ఒక ఎస్టేటును తన మామగారి పేర బినామి విక్రయం పోందినట్లు 09-05-1834 తేదీన బయలు పడెంది.

కలెక్టరుగారు తిమ్మరాజుగారిని అవినీతి కేసు విచారణ చేయుటకు వుంచారు. 1834 సం. ఏప్రిల్ నెల ప్రారంభంలో కలెక్టరు కూళి దీర గారు మొగలితుర్పు అమలుదారు కేసు విచారణ చేస్తూ వుండగా కొత్తపర్లి అమలుదారు జోన్సు లగడ్డ కొండయ్య తన అన్నగారైన మల్లప రాజు గారితో కలిసి ఆ తాలూకాలో చాలా అక్కమాలు జరిగించి సర్కారు నొమ్ము హరిస్తున్నట్లు తెలిసి దానిని గూర్చి విచారించి తీర్పుతెప్పించుకోటానికి అప్పట్లో హజారు కచేరీలో ఇంగ్లీషు రికార్డు కీపరుగా పనిచేస్తున్న దిగవల్లి తిమ్మరాజు పంతులు గారిని దీనిని గురించి preliminary enquiry జరిగించవలసినదని ఉత్తర్యు చేసి పంపించారు. అంతట తిమ్మరాజు గారు 1834 సం. ఏప్రిల్ 15 వ తేదీన రఘుదేవ పురం వెళ్లారు. జోన్సు లగడ్డ కొండయ్య అన్నగారైన మల్లపరాజుగారికి సర్కారు ఉద్దేశగం ఎమ్ లేక పోయినా ఆ తాలూకా లోని అన్ని రివిన్యూ వ్యవహారాలులోను అమలుదారు జరుపవలసిన పనులన్నీ తాను జరిగిస్తున్నాడనే సంగతి తెలిసింది. గ్రామ రైతుల వల్ల సాగుభూముల పంట అంచనా జాబితాలు అతడే తీసుకుని రైతుల వల్ల ‘నివాడా’ సన్నదులు పుచ్చుకొని అటు తరువాత వారివల్ల కొంత నొమ్ము లంచం గా పుచ్చుకొని అంచనాలు తగ్గించి తాజా అంచనా జాబితాలు తయారు చేసి వాటిని బట్టి మళ్ళీ ‘నివాడా’ సన్నదులు కొత్తగా సృష్టించి రాణా కచేరీలోను అమలుదారు దస్తాలలో పెట్టివేస్తున్నాడని దొంగకాగితాలను బట్టి దొంగలెఖ్కలు తయారు చేస్తున్నారని విచారణవల్ల తెలిసినది. తిమ్మరాజు గారు ఏప్రిల్ 15 వ తేదీన గ్రామ మునసబును, మహాతాదును, పెత్తనదారు కోనా నాగన్న, రఘుదేవపురం కరణము మద్దారి నరసయ్యను, నజరుడలాయదులను, మల్లపరాజుగారి దగ్గరకు పంపి సర్కారు అంచనా జాబితాలు, లౌక్యలు, వగ్గెరా ఖర్మాలతో సహ రావలసినదని కబురు పంపగా మల్లపరాజు గారు తన మామగారైన కావలి మూర్ఖరాజు గారిని తిమ్మరాజుగారి దగ్గరకు పంపి తమ యింటికి దయచేయ వలసినదనిన్నీ అంచనా జాబితాలు నివాడ సన్నదులు లౌక్యలు వగ్గెరాలు యిస్తాడన్ని చెప్పారు. అంతట తిమ్మరాజుగారు తాలూకా పేప్పారు కోరీ శ్రీనివాసరావు పంతులు గారు, మద్దారు లైన అయింట్ల రామకీష్ణమ్మ పంతులు, పోగాకు వేణునాదం పంతులు గార్లతో కలసి మల్లపరాజు గారి మామగారింటికి వెళ్లారు. అక్కడ మునసబు కరణాలు పెత్తనదారుల సమక్షంలో మల్లపరాజు గారు మొదట రైతులవల్ల తీసుకున్న అంచనా జాబితాలు, నివాడ సన్నదులు గలదస్తములును తిమ్మరాజుగారు కలెక్టరుగారికి తరఫున వప్పగించుకున్నారు. అయితే మల్లపరాజుగారు కొన్ని గ్రామములలోని రైతుల అంచనా జాబితాలు నివాడసన్నదులు దాచివేశారు. శిశ్శు వసూలు బాకీ అబుస్త్రాక్షు వగ్గెర్ లౌక్యలన్నా మల్లపరాజుగారికి అమలుదారు కొండయ్యగారు త్రాసిన ఉత్తరములున్నా కూడా తిమ్మరాజుగారు స్వాధీనంచేసుకున్నారు.

తిమ్మరాజు గారు చేసిన విచారణ

ఈ దస్తములు కాగితాలను స్వాధీనము చేసుకున్నట్టు రాజు మద్దారు లైన వేణునాథం పంతులు, రామకీష్ణమ్మ పంతులు దేవి ప్రసాదు సాక్ష్యం గా ఆ జాబితా పైన సంతాకలు చేశారు. తిమ్మరాజు గారు చేసిన విచారణ రికార్డును కలెక్టరుగారికి సమర్పించగా వారు దానిని చిత్రగించి మల్లపరాజు గారిని రాజమండీలో తాము జరిపే విచారణ తేదీన హంజారు కచేరి బంట్లోత్తు నిఘూలో రప్పించి అక్కడ సాక్షులను విచారించారు. అమలుదారు కొండయ్య ఆయన అన్నమల్లపరాజగార్లు చేసిన అక్కమాలను గురించి పెమ్మరాజు చెలమయ్య, అప్పన్న, రాజప్ప మొదట యిచ్చిన అర్ధీని కలెక్టరు గారు చిత్రగించారు. చేబియ్యం పెంకటశాస్త్రులు, పెమ్మరాజు కామన్న అంచనాదారుల వాళ్ళాలములను గ్రామస్తుల వాళ్ళాలములను కలెక్టరు గారు ప్రాసి రికార్డు చేశారు. మొదట తయారు చేసిన అంచనా జాబితాలను మల్లపరాజగారు తీసుకుని వానిని మార్చి కొత్త నివాడ సన్నదులు పుచ్చుకున్న దానిని గురించి కలెక్టరు గారు సాక్ష్యం పుచ్చుకున్నారు.

బోన్నులగడ్డ కొండయ్య మల్లపరాజు గార్లు జరిగించిన దుర్మాగ్దాలను విచారించుటలో వారు రు. 1182-1-3 లు ధనం వసూలు పరచి హరించినట్టు తేలినది. ఈ మొత్తాలను వారి బంధువుల ద్వారా వసూలు పరచారని తేలినది. వీరందరిమీద సర్కారు దస్తు హరింపు కేసును 1822 వ సం. IX రెగ్యులేషన్ ప్రకారము పెట్టిన యడల కేసు విచారణ చాల ఆలశ్యమం అవుతుందని హరించిన బాపతు పోమ్మును సర్కారుకు జమ కట్టే యడల వారిని వదలి వేసి కొండయ్య, మల్లపరాజు గార్ల పైన మాత్రము సర్కారు దస్తు హరింపు కేసును పెడితే బాగుంటుదని కలెక్టరు గారు నిర్ణయించారు. కొండయ్య గారి పైన రు. 2192-8-6 జరిమానా విధించారు మల్లపరాజు గారి పైన రు. 536 లు జరిమానావిధించారు.

కలెక్టరు గారు చేసిన విచారణ వివరములను గూర్చి మద్దాసు రివిన్యూ బోర్డు వారికి ప్రాశారు. కొండయ్య, మల్లపరాజు గార్లు కలెక్టరు గారి తీర్చుపైన రివిన్యూ బోర్డుకు అప్పీలు చేశారు అంతేగాక మల్లపరాజు బోర్డుకోక అర్ధీని పంపుతూ అందులో తనపైన దిగవల్లి తిమ్మరాజుగారు దౌర్జన్యం చేసి తన పెట్టిను పగులకోట్టి ముమారు రు. 6000 విలువగల నగలు వగైరాలు అక్కమంగా తీసుకోని పోయినాడని ఫిర్యాదు చేశారు. అంతట ఈ అర్ధీనిగురించి తిమ్మరాజుగారి వల్ల సంజాయిపే తీసుకోనవలసినదని బోర్డువారు కలెక్టరుగారును ఆదేశించాగా కలెక్టరు గారు తిమ్మరాజుగారిని సంజాయిపే అడిగారు. అంతట తిమ్మరాజుగారు జరిగిన సంగతులన్నీ కలెక్టరు గారికి వివరిస్తూ 5-12-1834 తేదీన ఒక అర్ధీ రూపముగా ప్రాసి దాఖలు చేశారు. దానిని కలెక్టరుగారు చదివి తిమ్మరాజుగారిని ప్రశంసించి మల్లపరాజు గారు చేసిన ఫిర్యాదు సంగతులన్నీ అబద్ధములని కలెక్టరు గారు బోర్డు వారికి గట్టిగా ప్రాశారు. తిమ్మరాజు గారు సాక్షుల సమకములో జరిగించిన చర్యల అర్థీ అందిన తేదీకే లిఖిత రూపముగా కలెక్టరుగారికి విశదపడియున్నది. ఏదైనా అక్కమం జరిగిపుంటే మల్లపరాజు గారు మేజీస్ట్రెటు గారికి అప్పుడే తెలుపవలసి యుండెను. కలెక్టరుగారి ఎదుట సాక్ష్యమిచ్చినప్పుడు గూడా ఏమీ చెప్పుక ఇప్పుడే అభూత కల్పన చేసినాడని కలెక్టరు గారు ప్రాసినారు.

రివిన్యూ బోర్డు వారు ఆ కాలం లో కలెక్టరు చేసే విచారణలను చాలా నిశితంగా విమర్శించేవారు. అందులో ఏ చిన్న విషయము లోనైనా పొరబాటువుంటే కలెక్టరు తీర్పు రద్దు చేసేవారు. అనుమానం వున్నా రద్దు చేసేవారు. ఈ కేసులో కలెక్టరుగారి విచారణ ను విమర్శించి కొండయ్యగారి బింధువులు గ్రామఫుల వల్ల వసూలుచేసిన బాపతు రోఖము, సరకులు కొండయ్య గారికి చేరినట్లు గా అవ్స్నే ఆయన నిమిత్తమే వారు వసూలు చేసినట్లు గాని స్వప్తమైన సాక్ష్యము లేదనిన్నే కలెక్టరుగారి తీర్పుచెల్ల దనిన్నే చెప్పి బోర్డువారు కలెక్టరు గారు విధించిన జరిమానాను రద్దు చేశారు!

కొండయ్య గారు, మల్లపరాజగారు సర్కారు సౌమ్యమును హరించిన నేరము చేసినట్లు కలెక్టరుచేసిన నిర్ణయము సరిగాలేదని వారు హరించినట్లు చెప్పి పద్ధులు చాలా భాగము రొక్కము గాక అనేక విధములైన సరుకుల బాపతు పద్ధులు గానున్నదని ప్రతి జిల్లాలోలును ఎట్టి ప్రతిఫలములేకుండా సర్కారు ఉద్యోగులకు సరుకులు సప్తై చేసే ఆచారము చిరకాలమునుండి సాగుతూవున్నదనిన్నే ఈ పద్ధులలో చాలా భాగము అటువంటివేలయి వుండవచ్చునని తాము నమ్ము చున్నామని ఈ దురాచారమును తోలగించే చర్యలు కలెక్టరు తీసుకోన వలసియున్నదనినీ బోర్డువారు తమ తీర్పులో ప్రాశారు. 1835 సప్టెంబరు 26 తేదీ నాటికి క్రాలీ దీర్గారు బదలీలయి వెళ్లిపోయి రాజమహాంద్రవరం జిల్లాకు కొత్త కలెక్టరుగారు వచ్చి పనిచేస్తు వున్నారు. అందువల్ల బోర్డు వారి సూచనలు నిప్పియోజనమైనవి. కొత్త కలెక్టరు దినిని గూర్చి ఏమీ చర్య తీసుకోన లేదు.

1832-1833 నందన సం గుంటూరు కఱవు- రాజమహాంద్రవరం దుఃస్థితి

గోదావరి జిల్లా ను 1858 సంవత్సరం వరకూ రాజమహాంద్రవరం జిల్లా అని వ్యవహారించేవారు. 1828వ సం. నుండి 1830వ సం. వరకు వర్షములు సరిగా కురవడంలేదు. 1831-32 సం.ములలో అతివ్యప్తి కలిగి గాలివానవల్ల పంటలు పోయినవి. 1832-33 నందన సంవత్సరములో ఘోరమైన కఱవు వచ్చినది. అది గుంటూరు ఒంగోలు ప్రాంతములలో అతి తీవ్రముగా నుండినది. కృష్ణా జిల్లా-గోదావరి జిల్లాల్లో కూడా ప్రజలు ఆకలి బాధచేత చచ్చి పోతున్నారు. గుంటూరునుండి చెన్నపట్టుంవరకు బాట అంతా శవములతో నిండిపోయినవి. వేలకోలది ప్రజలు, స్త్రీ పురుషులు పిల్లలు మరణించారు. పట్టణాలలో సంపన్నులు అన్నదానం చేస్తూవున్నా అది చాలలేదు. చెన్న పట్టణంలో అన్నదానం చేస్తూవున్నారని అక్కడికి పోతూ దారిలో మరణించే వారు. ప్రాదరాబాదు నుంచి వచ్చిన బేరగాండ్రు పిల్లలను కోసేవారు. ఈ కఱవు ను గూర్చిన వివరాలు తూర్పుఇండియా వర్తక కంపనీ పీరి రికార్డులలోనున్నది.

1830వ సంవత్సరము నుండి 1834 సం. వరకూ క్రాలీ దీర్గారు రాజమండ్రి జిల్లా కలెక్టరుగానున్నారు. కాకినాడలోని సంపన్నులు, దీరలు సహాయించేయగా కలెక్టరు గారు రోజుకు 5 వేలమందికిలన్నదానంచేయించావారు గాని అదీ చాలలేదు. చెన్నపట్టుం గవర్నర్మెంటు ప్రధాన కార్యదర్శికి రు. 600 గాని 800 గాని గ్రాంటు చేయమని కలెక్టరు గారు 13-08-1838 తేదీన ప్రశారు గాని ఆ చిన్న మొత్తాన్ని ఇచ్చేటప్పటికి పుణ్యకాలం మించినది#.

#సి.పి బ్రోను దీర్గారు 21-12-1832 తేదీన గుంటూరు కలెక్టరుగా చార్జీ తీసికోని 3 నెలలుండి అక్కడ కఱవును గూర్చి చెన్నపట్టుం లో ప్రభుత్వానికి తెలియపరిచినా వారు పట్టించుకోలేదు. "Scarcity" అని ప్రాయక కఱవు అనే పదము ఉపయోగించినందుకు మద్రాసు ప్రభుత్వ కార్బుదర్శి ఆయనను మందలించాడు! కంపెనీ ప్రభుత్వము వారి అశ్వధవల్ల గుంటూరు కఱవులో చాలా జననష్టము కలిగినది. ప్రజల బాధలు విపరీతములైనవి. f

1835 సం. నాటికి కూడా జిల్లా లోని ఆర్థిక స్థితి చక్కబడలేదు. 1836-38 సం. లలో వర్రాలు సరిగా కురపలేదు. 1839 సం. తుఫాను వచ్చి విశాఖ పట్టణమునుండి సరసాపురము వరకూ సముద్రం పొంగి ఉప్పునపచ్చి కోస్తాను ముంచినది. కాకినాడ కోరంగి గ్రామాలలోకి కూడా సముద్రంనీరు వచ్చి పడింది. ఓడలు పడవలు తీరాన్నించి నాలుగుమైళ్లలోపలికి కోట్టుకుని వచ్చినవి. ఈ సంగతి గోదావరి జిల్లా మాన్యవల్ లోను Letters of a Lady from Madras during 1836-1839, London1846 అనే గ్రంథములోఉన్నది.

ఇచూ. కడప లేఖలు బంగోర. S.V.University

జ.ఎ. స్క్రైట్ దీర కథ

1837 సం. మునుండి 1843 వరకూ రాజమహాంద్రవరం జిల్లా రివిన్యూ ఆదాయం కీసించినది. 1837-1843 మధ్య జ.ఎ స్క్రైట్ గారు కలెక్టరుగా నున్నాడు. అతడు థండుశాసనుడు. దేశంలో అతీ వృష్టి కలిగినా అనావృష్టి కలిగినా దేశమెంత ఆర్థిక దుస్థితిలో వున్న శిశ్మల వసూలు కరినంగా నే జరిగించి సమర్పుడైన కలెక్టరని పేరు పొందాడని Letters of a Lady from Madras during 1836-1839, London1846 అనే గ్రంథము రచించిన జిల్లా జ్ఞాగారి భార్య ఆయనను గూర్చి ప్రాసినది. ఈ స్క్రైట్ దీర్గారు తన ఉద్యోగమకాలం 20 సం. లలో చాలా కాలము ఈ జిల్లాలోనే గడిపినాడు. స్క్రైట్ దీర తన క్రింద పనిచేసిన దేశస్థమాధ్య , కరణ కమ్మ గోల్గొండ వేపారి భ్రాహ్మణ ఉద్యోగులమైన జిల్లా పరిపాలనంతా వదిలిపెట్టేవాడు. జిల్లానుంచి రావలసిన రివిన్యూ దస్తు ఏదో విధంగా రాబట్టితే చాలు. హుజూరు కచేరీలో ఎన్ని అవకతవకలు జరిగినా సరే. రైతులెంత బాధపడినాసరే.

స్క్రైట్ దీర క్రింద పనిచేసిన శిరస్తాదారులలో గజవిల్లి నరసింగరావు పంతులు గారనే కరణ కమ్మ వేపారి పంతులు గారు చాలా మంచివారు. ఆయన ను ప్రజలు గౌరవించేవారు. స్క్రైట్ దీర 1843 ఏప్రిల్ 23 తేదీన అమలాపురంలో జమాబంది చేస్తువుండగా అమలాపురం గ్రామ మునసబు నకు రాజమండ్రి జిల్లాకోర్టు జవాను హాసేనబేగు హజరు సుమను పట్టుకువచ్చాడు. అయితే జమాబంది పూర్తి అయ్య వరకూ వెళ్లడానికి కలెక్టరు అంగీకరించనందున శిరస్తాదారు గారా సమను అమలు జరిగించలేదు. సాహాబుకు కోపంచుచ్చింది. శిరస్తాదారు గారింటికెళ్లేటప్పుడు కత్తితో డొక్కలో పొడిచాడు. రెండురోజులకాయన చనిపోయాడు. శిరస్తాదారు పదవి భాళీలో కోత్త వారిని నియమించక క్రింద ఉద్యోగిని ఆక్షింగ్ చేయమన్నాడు స్క్రైట్ దీర. ఇంతలో ఈ రాజమహాంద్రవరం జిల్లా ఆర్థిక పరిస్థితులు బాగ లేక పోవడము

కలెక్టరు ఎంత. కరినంగా వసూలు చేయించనా 1837-38 లో రు2142002 రూపాయలునుండి రివిన్యూ ఆదాయము 17 లక్షలు వరకు పడిపోవడము, 1839 సం. తుఫాను వచ్చి సముద్రం పొంగి భూములు ముంచివేసి పాడిపంటలు పోవడము, తరువాత రెండేళ్ళ దుస్థితి లో రైతులు బాదపడి భూములు వదిలి పెట్టడంవల్ల రివిన్యూ బోర్డు వారు కళ్ళు తెరచి జిల్లా పరిస్థితులను గురించి విచారించుటకు సర్ హార్నీ మాంటుగోమరి అనే రివిన్యూబోర్డు దోరగారిని స్పృష్టు కమీషనర్ గా నియమించారు. స్పృష్టు దోర చాల పెంకె వాడు. తన జిల్లాపరిస్థితులను గురించి విచారించడానికి వచ్చిన స్పృష్టు కమీషనరుకు సహకరించకి ఆయనతే గ్రామ పరిస్థితులను గురించి విచారించడాని వెళ్ళక ఆటంకాలు కలిగించడం ప్రారంభించాడు. అంతట 11-08-1843 తేదిన స్పృష్టు దోరను జిల్లానుండి బదలీచేసి కలెక్టుకచేరి పనులు కూడా మాంటుగోమరి గారినే చూడవలసిదని మద్రాసు ప్రభుత్వమువారు ఉత్తర్వులు చేశారు. కొన్ని సెలలాయనాపని చూశాడు. తరువాత ప్రిండర్ గాస్టుగారు తాత్కాలింగా కలెక్టరుగా వచ్చారు. 1844-45 సం లో C.J. Bird దోర కలెక్టరుగా పనిచేశాడు. తరువాత ప్రిండర్ గాస్టు దోరను పర్కు సెంటు కలెక్టరుగా నియమించారు. 1844 సం లో కంబంనరసించరు గారనే దేశ్సు మాధ్వ వేపాలరీ బ్రాహ్మణుని జిల్లా శిరస్తాదారుగా నియమించారు.

జమాబందీ

జమాబందీ అనగ శిస్తుల నిర్దయాలు. Settlement of Assessment అని బ్రోణ్య నిఘంటువు సేకరణ. ఇంగ్లీషు కంపెనీ పాల్యూకాలంలో గ్రామ రైతులవల్ల చెల్లవలసిన శిస్తుల నిర్దయమును జిల్లా కలెక్టరులు వారి శిరస్తాదారుల సహాయంతో తాలూకా కచేరీలో గ్రామ కరణాలను సమవేశపరచి లెక్కలను తనిఖీ చేసి ప్రతిసంవత్సరము తుది నిర్దయము చేస్తూ వుండేవారు. గ్రామ రైతుల భూములు అమరక పరచి సాగుబడిని అక్కడక్కడ తనిఖీచేసి పండిన పంటలు అంచనా వేసి సర్కారుకు చెల్లిందవలసిన రాజబాగము విడదీసి ..... పది అమ్మించి శిస్తులు వసూలు చేయించేవాడు. దీనికి ప్రత్యేక సిబ్బంది వుండది. కలెక్టరు కచేరీ ఉద్దేశులను హుజూరు కచేరీ ఉద్దేశులనేవారు. తాలూకాకు అధికారియైన తాళ్ళారు కీంద పనిచేసే ఉద్దేశులుండేవారు. గ్రామ కరణాలు లెక్కలు ప్రాసేవారు. తాలూకా కచేరీ ఉద్దేశులు హుజూరు కచేరి ఉద్దేశులు గ్రామాలకు వచ్చినప్పుడు వారికి రైతులు స్థల్లు చేసేవారు. పండిన పంటల అంచనాలు ఈతిచాదలవల్ల కలిగిన పంటనష్టాలను గూర్చి తాళ్ళారు విచారించి శిస్తును తగ్గించి రెమిషన్ సిఫారసు చేస్తూ కలెక్టరు తుది నిర్దయించేనవాడు. అందువల్ల తాళ్ళారును రైతులు మంది చేసుకోడానికి ప్రయత్నించి ముడుపులు సమర్పించేవారు. పంట తనిఖీ చేయటానికి వచ్చిన ఉద్దేశులకు ముడుపులు చెల్లించేవారు. ప్రతిపట తాలూకా కచేరీలో జమాబందీ కి వచ్చే గ్రామ కరణాలు రైతులు వగైరాల వసతి కోసం పెళ్ళిపందిళ్ళ పంట పందిళ్ళ వేసేవారు. కలెక్టరు కొన్ని తాలూకాల లెక్కలు తనిఖీ చేయగా హుజూరు శిరస్తాదారు తక్కిన గ్రామ కరణాల లెక్కలు తనిఖీ చేసేవారు. ఈ లెక్కలను పూర్వం మహారాష్ట్ర భాషలో కొన్ని సమూహా Forms లో ప్రాయించేవారు. అప్పట్లో శిరస్తాదారులలో చాలామంది మహారాష్ట్ర మాధ్వ బ్రాహ్మణులే (మా తాతయ్యగారైన తిమ్మరాజుగారు నియోగి శిరస్తాదారు ఒక్కడే చేరాడు)

100 లేక 200 గ్రామాలకు కలిపి కొన్ని వేల పోలాల లెక్కలుండేవి. అందుకోసం గ్రామ కరణాలు జమాబందీ రీజలలో రాత్రించవళ్ళు.....లెక్కలు ప్రాయించటానికి చాలా బాధపడేవారు. జమాబందీలో జరిగిన తనిఫీ లెక్కల రిపోర్టును కలెక్టరు మద్దాసులో రివిన్యూ బోర్డుకు పంపాలి. దానికి కూడా నమూనాలో తయారు చెయ్యాలి. కొన్ని వేలమంది రైతులు తాలూకా కచేరీ కి వచ్చేవారు. వేరు వేరు చోట్ల వేరు వేరు గ్రామాలలో జమాబందీ జరుగుతూవుండేది.

ఈన్నిన్ని.....ఇంత తక్కువ వ్యవధిలో ఇంతపెద్ద లెక్కలును తయారు చేయడము చాల కష్టమైన పని. జమాబందీ జరిగిన రెండుమూడు నెలలకు రెవిన్యూ బోర్డుకు లెక్కలు పంపేవారు. ఈ లెక్కలను తాశీల్దారు హాజారు కచేరీకి పంపగా వారు రివిన్యూ బోర్డుకు పంపేవారు. ఈ లెక్కల నమూనాలలో 1200 columns వుండేవి. ఇలాంటి లెక్కల ప్రతులు రెండు రెవిన్యూబోర్డుకు పంపాలి. ఒకటి మహారాష్ట్ర భాషలోను ఇంకోటి ఇంగ్లీషులోను తయారు చేసేవారు. దీనికి రెండు నెలలు పట్టేది. సాధరణగా కలెక్టరు రెమిషన్ ఇచ్చేవాడు కాదు. పూర్వపు సంవత్సరాల శిస్తు బకాయిలు పెరుగుతూవుండేవి. పోలాలు సాగులేనివి బంజరు గావుండిపోయినవి ..... చూపేవారు. వాటిపై శిస్తులు రైతులకు బుఱణ భారంగా వుండేది. రైతు శిస్తు చెల్లించే స్థితిలో లేనప్పుడే శిస్తును మాటి చేసేవారు.

1835 సంవత్సరం లో కాకినాడలో గ్రాంటు దీర్గారు కలెక్టరుగానుండగా మే నెలలో జరిగిన జమాబందీని గూర్చి కుందూరి దాసన్న కవి వర్ణిస్తూ జమాబందీ దండకమును రచించారు. ఆ దండకము 1897 సం. దాను శ్రీరాములు గారి రికార్డులో నుండగా వారి కుమారుడైన దాసు కేశవరావుగారు ఈ దండకమును వాణీ ప్రిస్టులో అచ్చువేయించారు.

1974 సం. లో నేను పునముద్రణ చేయించాను. తెనాలి గ్రామోద్యేగ సంఘము వారు అచ్చు వెయించారు. ఈ దండకం చరిత్రాంశాలను గూర్చి 1-12-1984 తేదీన రాజమహాంద్రవరం లోని సమాలోచన పత్రిక లో నేను వ్యాసం ప్రాసి ప్రకటించాను. 1835 సం. లో మా తాతయ్యగారైన తిమ్మరాజు పంతులుగారు కాకినాడ కలెక్టరు కచేరీలో ఇంగ్లీషు రికార్డు కీపరుగానుండేవారు. ఆయనను అప్పుడప్పుడు duties మీద పంపేవారు. 1834 సం. లో కొత్తపల్లి అమలుదారు లేక తాశీల్దారు జోన్సు లగడ్డ కొండయ్య గారు, ఆయన సోదరుడు మల్లపరాజ గార్ల అవినీతి పరులై అక్కమాలు చేసినదానిని గూర్చి విచారించడానికి తిమ్మరాజుగారిని పంపించారు. ఆయన రిపోర్టు ప్రైదరాబాదు ఆర్ట్రైన్ లో ఉన్నది.

1835 సం. మే నెలలో గ్రాంటు దీర గారు కాకినాడలో జమాబందీ జరిపించిన వర్షం పిరాపురం ఎస్టేటు లోని గ్రామాల జమాబందీ దండకంలో వివరించిన్నది. అప్పట్లో శిరస్తాదారైన న్యాపతి శేషగిరిరావు గారు గుంటూరులోను తరువాత అక్కడనే ఉద్యోగం చేసినందువల్ల కాకినాడలో లో తాత్క్వలికంగా జమాబందీ కాలం లో శ్రీనివాసయ్య, జిడ్డు లక్ష్మయ్య వెంకటానంద రాయడు అనే వారు శిరస్తాదారు స్థానే జమాబందీ పనులు నిర్వహిస్తున్నారు. పిరాపురం జమీందారీ అప్పట్లో Court of Wards క్రిందపుండగా ఆ గ్రామాల జమాబందీ కాకినాడ తాలూకా కచేరీలో జరిగింది. ఆ జమాబందీ చిత్రవిచిత్ర వృత్తాంతాలు కవివర్ణించాడు. జమాబందీ అంతమునాటికి పెద్దాపురం లో నాలుగు రాణాల జమాబందీ మిగిలిపోయింది. అప్పట్లో ముంగనూరి లక్ష్మీనరసింహాగారనే దేశస్థ మాధ్వ పంతులుగారు శిరస్తాదారుగా వచ్చి ఈ పెద్దాపురం రాణాల లెక్కలు విచారించుటకు రావలసినదని జిడ్డులక్కుయ్యగారికి తాకీదు పంపగా

లక్కయ్యగారు పెద్దాపురం తాలూకా కచేరికి వెళ్లారు. అక్కడ జమాబందీ జరిగింది. బహుశా జిడ్డు లక్కయ్య గారు హౌస్ గుమాస్తా అయ్యంటారు. జిడ్డు లక్కయ్య గారు పెలనాటి వైదికి. కలెక్టరు కచేరీలో శిరస్తాదారు పని నిర్వహిస్తాపున్న శీనివాసయ్య ...చేసే, వెంకటానంద రాయ, నీలాద్రిరాయడు గారు దేశస్థ మాధ్వ పంతుళ్లే.

కొత్తగా నియమింప బడిన ముంగమూరు లక్ష్మీ నరసింహము గారు చాలాకాలంనుండి కంపెనీ ఉద్యోగంచేస్తూవుండిన అనుభవజ్ఞుడైన దేశస్థ మాధ్వ పంతులు. ఆయనను గూర్చి డా. ప్రైకెన్ బద్దు గుంటూరు డిస్ట్రిక్టు అనే గ్రంథంలో ప్రాసియున్నాడు. పెద్దాపురం రాణాలాకు సంబంధించిన జమా బందీకీ ఆయన వచ్చినప్పుడు జమాబందీ లేక్కలు నమూనాలలో ప్రాయించడానికి కరణాల లేక్కలను అనుభవజ్ఞుని చేత ప్రాయించేవారు. ఆయనకు ముడుపు చెల్లించని వారు ఎంత జూర్తుగా ప్రాసినను హుజూరు కచేరి ఉద్యోగి అది బాగాలేదని త్రిప్పి ప్రాయించేవారు. గ్రామానికి నాలుగైదు రూపాయలని నిర్ణయించి లేక్కలు ప్రాయించేవారు. ముంగమూరి లక్ష్మీనరసింహం గారు జమాబందీ లేక్కల తనిటీ చేసిన తర్వాత రైతులకు పట్టాలు ప్రాయించి యుచ్చేవారు. జమాబందీ రోజులలో జరిగిన చిత్రవిచిత్ర ఖటుర్లు చెప్పుకుంటూ వెళ్లేవారు. జమా బందీ దండకములో ఆకాలమునాటి జమా బందీ పద్ధతులు అందులోని తికమకలు చక్కగా వర్ణింపబడినవి. దాసన్న కవి కూడా ఒక కరణమైనందువల్ల ఆయనకు దానిలోని లోదుపాదులు పూర్తిగా తెలుసును.

మాంటో మరి రిపోర్టు

రాజమహౌంద్రవరం జిల్లా ఆర్థిక పరిస్థితులు విచారించి రివిన్యూ పడె పోవడానికి కారణాలు నిర్ణయించడానికి హార్టీ మాట్లో మరి(సర్) గారిని నియమించారు. స్క్యూత్తుగారాయన తోసహకరించక విచారణకు ఆటంకాలు కూడా కలిగించాడు. అంతట స్క్యూత్తు దోరను బదలీ చేసి మాంటో మరిగారినే కలెక్టరు పని కూడా చూడమన్నారు. ఆయనవిచారణ చేసి 18-03-1844 తేదీన తమరిపోర్టను ప్రభుత్వానికి సమర్పించారు.

అతి వృష్టి అనా వృష్టి సంగతి వివరించటమేగాక జిల్లా పరిపాలనలోని లోటుపొట్టు కూడా ఆయన వివరించారు. హుజూరు కచేరీలోను తాలూకా లలోనున్న దేశస్థ మాధ్వ యుద్యోగులలో అవినీతి, కుటులు జిల్లాలో వసూలైన నొమ్ము యావత్తు ఖజానాకు పంపక “గ్రామ ఖర్చు” లనే పేరుతో నూటికి $9^{1/4}$ % వంతులు మినహాయించి దానిని లంచాలు వగ్గెరాల క్రింద ఖర్చు పెదుతూపుండడము, జమీందారులు భోగలాలసులై దుబారా చేస్తూ తమ ఎస్టులను సరిగా మేసేజిమెంటు చేయక దివానులపై న ఆధార పడడము, శిస్తువసూళ్లు లో ఒక పద్ధతి అంటూ లేక పోవడము అతి వృష్టి అనావృష్టిలోకూడా రైతుల పంటల ను లాగి కొని పూర్తి శిస్తు వసూలు చేయడము రైతులు దిక్కు లేక భుములు వదులు కొని పోవడము జిల్లాలో పల్లంసాగుకు సరియైన నీటి వనరులు లేక పోవడము, ఘైనరు ఇరిగేషను వర్షు

మరమ్మతు చేయక పోవడము మరమ్మతుల కోసము మంజారు చేసిన సొమ్ము సక్కమంగా వినియోగించక పోవడము మొదలైన లోపాలన్నిటి నీ మాంట్లోమరి గారు తమ నివేదిక లో వివరించారు.

మాంట్లోమరి గారు తంజావూరు లో పనిచేసి యుండి కావేరీ నదిపైన కొల్లడము ఆనకట్ట కట్టి నందువల్ల అక్కడ పల్లం వ్యవసాయానికి కలిగిన లాభమును చూచిందువల్ల గోదావరీ మహానదీ జలాలు ఇలాగ వృధా గా సముద్రానికి పోతూవుంటే వాటికి అధ్యకట్ట కట్టి సాగుకు వినియోగిస్తే వచ్చే లాభములను ఉగ్గడించి దీని సంగతి కొంత కాలంనుంచి అలోచనలో మన్నప్పటికీ త్వరగా నిర్వహించక పోవడము బాగాలేదని గట్టి గా వ్రాశారు. ఆయన సమర్పించిన నివేదికు రివిస్యూ బోర్డు వారు 1845 ఏప్రిల్ నెలలో పరిశీలించి ఆయన గారి అభిప్రాయముల తో ఏకీభవించి ప్రభుత్వానికి పంపించారు

పిలాపురం జమీందారీ

రాజు గంగాధర రామారావు (1844-1890)

(రాజగారు మైనురుగానుండిన కాలంలో రాజమహాంద్రవరం జిల్లా కు పూజారు శిరస్తాదారుగా నుండిన తిమ్మరాజు పంతులు గారే పిలాపురం సంస్థానానికి Court of Wards Manager)

పూర్వం పిలాపురం జమీందారుగారైన రావు వెంకట నీలాద్రిరావు గారు 1828 సం. లో చనిపోగా కుమారుడు రావు సూర్యారు గారి మైనారటి కాలోంలో ఎస్టేటు ను Court of Wards క్రింద పుంచి రాజమహాంద్రవరం కలెక్టరు మాన్సిజిమెంటు క్రింద పుంచారు. ఆయనకు 15-09-1841 సం. లో మైనారటి తీరినాక కలెక్టరు స్నేత్తు గారు ఎస్టేటును ఆయనకు స్వాధీన పరచక ఆయన మైనారటిలో ఆయన మామగారు, బావగారు చాలా ఖర్చులు చేశారనీ పెప్పుశు బాకీ

వన్నదన్నీ ప్రభత్యానికి రు. 98691 బాకీవన్నదని పోలు పెట్టి ఎప్పటును స్వాధిన పరచలేదు. 1841 నుండి సాలుకు లక్ష రూపాయలు చోప్పున ఎప్పటు ఆదాయంలో మిగులుతూవన్నప్పటికీ దానిని పేప్పుషు కీంద జమ కట్టలేదు. ఈ అన్యాయమును గూర్చి జమీందారు గారు మొరపెట్టుకోగా రివిన్యూ బోర్డువారు దీనిని గూర్చి కూడా మాంట్లోమరి గారినే విచారిచమన్నారు. అంతట సాలుకు లక్ష రూపాయల ఆదాయంరాగల విడు మురాలు మాత్రం మినహయించి (మునికోడవలి, కొప్పార్యు, పెనుగోండ, భీమునిపల్లి, పోడూరు మరి రెండు మురాలు) మిగతా సంస్థానమును వెంటనే జమీందారు కు స్వాధిన పరచవలసిదని మాంట్లోమరి గారు సిఫారసు చేశారు. ఆ ఏడు మురాలను తిరిగి యిప్పించమని రాజగారు అర్టీలు పంపుతూవన్నప్పటికీ కంపెనీ ప్రభత్యం వారు వాటిని తిరిగి ఇవ్వలేదు. ఇంతలో సూర్యారావు గారు 27-11-1850 వ తేదిన దివంగతులైనారు. అప్పటికాయన పెద్ద కుమారుడు మైనరైనందున మళ్ళీ ఎప్పటు Court of Wards కీంద వుందారు. కలెక్టరు ప్రీండర్ గాప్టు గారు ఎప్పటును స్వాధిన పరచుకోన్నారు . మా పితామహులైన తిమ్మరాజగారిని నెలకు రు 250 లు జీతంపైన Court of Wards Manager గా నియమించారు.

ఆనకట్టకు పూర్వపు కాలువలు

1848-1852 సం. లకు మధ్య గోదావరికి ఆనకట్ట నిర్వించడానికి పూర్వము గోదావరి డెల్ఫా లో కొన్ని కాలువలుండేవి గాని అవి నదీగర్భమట్టానికి 12-15 అడుగుల లోతుగా నుండినందువల్ల వర్షాలు బాగా కురిసి నదిలో నీరు పుష్పులంగా నున్నప్పుడు తప్ప ఆ కాలువలలో కి నీరు ఎక్కుది కాదు. అందువల్ల సంపత్తిరం లో 50 రోజులకన్న నీటిసాగుకుపయోగపడేవి కావు. తూర్పు వైపున తుల్య భాగం బోప్పుల్లటకీ, మునకపల్లి కాలువలుండేవి. డెల్ఫా మధ్యభాగంలో నీటి వనరుల సాకర్యము లేవు. పడమర అప్పారావు కాలువ కుయ్యెరు లో పడేది. ఇది రాజమండ్రికి దిగువ కొన్నిమైళ్ళు నుంచి వచ్చినది.

ఉనులూరు మర్రి కాలువ గోస్తనీ నది కి వనరు. భూపయ్య కాలువ డెల్ఫాకు 20 మైళ్ళ దిగువ కాకరపరు నుండి పోయేవి. పీముల కాలువ ముఖాలలో చాల ముబ్బుమైనది. ఖండపల్లి, సిద్ధాంతము, ఆచంటల దగ్గరనున్నవి. తరువాత ఆనకట్ట కట్టినప్పుడు వెంటనే లాభం పొందినవి తూర్పున తుల్యభాగ దాని శాఖలు, పడమర అప్పారావు కాలువ ద్వారా కుయ్యెరు మాత్రమే. అందువల్ల ఆనకట్ట సాధ్యమైనంత విశాల దేశానికుపయోగ పడాలంటే పాతకాలువలను లోతు చేసి కొత్త కాలువలు తువ్వాలి. సామర్థ్యాట కాలువ, కాకినాడ కాలువ, రామచంద్రపురం కాలువ, కోరంగి కాలువ నదియొడ్డు కాలువ, కోటిపల్లి కాలువ అనేవి తప్పుడానికిదేకారణం. ఈ పథకమును ఆనకట్ట నిర్వించిన కాటన్ గారే తయారు చేశారు. See Chapter III. Godavari District Manual(irrigation Department)

గోదావరి ఆనకట్ట నిర్వాణము

Arthur Cattell

ఆర్థర్ డామన్ కాటన్ (1803-1899)

మాంటోమరి గారి సూచనలను పురస్కరించుకుని గోదావరి ఆనకట్ట నిర్మాణాన్ని గూర్చి పరిశీలించి పథకమును తయారు చేయడానికి కొల్లడము ఆనకట్ట నిర్మించిన కెప్పును ఆర్థరు కాటన్ గారిని 1845 సం. లో రాజమండ్రికి ఇంజనీరుగ బద్ది చేశారు. అంతట కాటన్ గారు పరిస్థితులను పరిశీలనచేసి ధవిళ్ళశ్వరం దగ్గర ఆనకట్ట నిర్మాణంచేయడానికి పథకము తయారు చేసి ప్రభుత్వానికి పంపగా గవర్నరుగారు 1846 సెప్టెంబరులో సీమలోని కంపెనీ డైరెక్టర్లకు దానిని సిఫారసు చేశారు. కొద్ది నెలలో అనుమతి పచ్చినది. 1847 ఏప్రిలులో పని ప్రారంభమైనది.

ధవిళ్ళశ్వరం, పిరాపురం జమీందారీలో చేరిన గ్రామం. అది గోప్య వైష్ణవ క్షేత్రం. అక్కడ గోదావరి 4 మైళ్ళ వెడల్పు. అయితే అందులో మూడవ వంతు చిరకాలం క్రిందనే ఏర్పడిన ఎత్తయిన లంకలున్నావి. గోదావరి రెండు పాయలై గౌతమి వశిష్ఠ నదులు వల్ల డెల్టా ఏర్పడినది. దగ్గర లోనే రాయి సున్నము కొండల లో దొరుకుతుంది. అందువల్లనే కాటను దొరగారు ఆనకట్ట నక్కడ కట్టిందుకు పథకంచేశారు. అప్పటి పిరాపురం జమీందారు రాపు సూర్య రాపు గారు ఈ ఆనకట్ట నిర్మాణానికి కావలసిన సహాయమంతా చేయడానికి పూనుకున్నారు. ఆనకట్ట నిర్మించడానికి సిబ్బందికి కావలసిన ఇళ్ళు పెట్టు కచ్చేరీలు వగ్గరా నిర్మాణాలకు స్ఫురములిచ్చారు. ఇంజనీరులకు ఉద్యోగులకు కావలసిన సాకర్యాలన్నీ కలిగిప్పామన్నారు.

హంజారు కచేరి ఆనకట్ట విభాగము- ఆనకట్ట సబుకలోక్కరు కచేరి కార్యాలయము

ఆనకట్ట నిర్మాణానికి ముందు చేయవలసిన పనులెన్నేవున్నావి. అందుకోసం జిల్లా కలోక్కరు కచేరీలో ఒక కొత్త విభాగమునే నెలకోల్పి నాయటు శిరస్తాదారు క్రింద అకొంటెంట్లు, గుమాస్తాలు వగ్గరా సిబ్బందిని నియమించాడు. ఇంజనీరు గారు గవర్నర్ మెంటు కు పంపిచేస్తానులు, ఎస్టేమెంట్లు రిపోర్టులతో పాటు కలోక్కరు కచేరీనుండి కూడా అనేక వివరాలు రివిన్యూ బోర్డుకు పంపవలసి వచ్చేది. భూముల వివరాలు ఆయకట్టు పంటలు వగ్గరాలు ఆనకట్టవల్ల రాగల ఆదాయము వగ్గరాల అంచనాలు తయారు చేసేనారు. ఆసమయంలో తిమ్మిరాజు గారి కొత్త విభాగంలో తాత్కాలిక నాయటు శిరస్తాదారుగానో అకొంటుటెంటుగానో వుడి వుంటారు# ఆనకట్ట నిర్మాణానికి ముందు జిల్లా కలోక్కరు కచేరీలో

ని సామాన్య వ్యవహారాలు జరపడమే గాక ఆనకట్ట వ్యవహారాలు చాలా పుంచాయి గనుక కలెక్టరు గారి అధికారాలతో ఆయన కీంద శిరస్తాదారును గుమాస్తాలను యొర్పాటుచేయడంలో ఆ కచేరీకి తిమ్మరాజు గారి నే తాత్కాలిక శిరస్తాదారు గాని యమించారు. ఆకచేరీ కొన్నాళ్లు రాజమండ్రిలోను కొన్నాళ్లు ధవిళేస్వరం లోను పనిచేసినది. సబు కలెక్టరు Henry Forbes హార్టీ ఫోర్బెస్ అనే దీర.

అంతట ఆనకట్టకు కావలసిన రాయి, క్వారీ చేయించడము, సున్నము వగైరాలు ఆడించడము. తాపీ పనికి, కమ్మరం పనికి, వడ్డంగం పనికి మేస్టీలను నియమించడము, కూరీ జనాన్ని తెప్పించడము మొదిన పనులను గురించి తాకీదులు జారీచేశారు. రాయి క్వారీ చేయించి తెప్పించ డానికి ఒక చిన్న త్రామును వేయించారు టుక్కులు తెప్పించారు. ఇనుప సామానులు చేయడానికోక కమ్మర ఖార్గునా వర్ష పొపు నిర్మించారు ఆనకట్ట స్టేషన్ ఇంజనీరు కాటన్ దీరగారు సైనిక శాఖలో కెప్టాను హోదాగల వారు. ఆయన సైనిక శాఖలో ఇంజనీరింగు విభాగానికి సంబంధించిన శాపర్సు అండ్ మైనర్సు అనే దళము వారిని తెచ్చి ధవిళేస్వరంలో మకాము చేయించి పనులు చేయించారు. కాటనుగారు బోమ్మురు కొండమీద బంగాలాలో పుండేవారు. ఆనకట్ట పని 1847 సం. ఏప్రిల్ నెలనుంచి ప్రారంభమైనది. ఆ నిర్మాణం జరగుతూ పున్నది. బాగా పని జరగుతున్న సమయంలో 500 మంది కమ్మరులు 500 మంది వడ్డంగులు 500 మంది తాపీపనివారు ఎడినిమివేల మంది కూరీ వాండ్రు పనిచేసేవారు.

ఈ పని వాళ్లను కూరీ జనాన్ని తెప్పించండలో తాశీల్దారుకు తాకీదులు పంపించి పని ఆలస్యం కాకుండా సరఫరా కావాలని ఆభ్యాసించారు. ఆలస్యం అయితే తాశీల్దారులకు జరిమానాలు భూకుమార్గులు పడేవి. ఆనకట్ట నిర్మాణం అపుతున్న సమయంలో ఆక్రూడ ఒక చిన్న పట్టణమే తయారైనది. పనిచేసేవారికి భోజనాలకు పసతికి ఏర్పాట్లు వారికి కావలసిన సాకర్యాలకు ఏర్పాట్లుగాక శాంతి భద్రతలకు పోలీసు స్టేషన్ నేరాలు చేసిన వారిని విచారించి శిక్షించడానికి మేజస్టీటు కచేరీ ఏర్పాటైనవి. ఈ వ్యవహారాలన్నట్టిపైన సబుకలెక్టరు అధికారియైనందుపల్ల ఆయన కచేరీ చాల కట్టు దిట్టంగా పనిచేసేది. సబుకలెక్టరు గారు ఎప్పటికప్పు అర్జంటు ఉత్తరుపులు జారీ చేసేవారు.

1849 సం మే నెలనాటికి తిమ్మరాజు గారు హజూరు హాడ్ క్వార్ కీపరు గా కాకినాడ కలెక్టరు కచేరీలో ఉద్యోగి అని ప్రాదరాబాదు లో A.P. Archives record వల్ల తెలుస్తూ పున్నది

ఆనకట్ట పని- సబుకలెక్టరు చర్య

1848 సం. ఏప్రిల్ నెల నాటికి ఆనకట్టలో రెండు భాగాలు 9 అడుగుల ఎత్తుకు లేచి యున్నవి. సామర్లకోట కాల్వుకు బిక్కువోలుకు కాపవరమునకు నీరు వదలడంతో జిల్ల అంతా మారుమైగింది.

ఇంతలో మె నెలలో కాటన్ గారికి జబ్బి చేయగా ఆయన రెండు సంవత్సరాలు సెలవుపైన సీమకు వెళ్లారు. ఆయన చేతిక్రింద తర్పిదైన కెప్పెన్ ఆర్ (Orr) దీరగారు అతి సమర్థతతో ఆనకట్ట నిర్మాణం జరిగించ సాగినారు. వేళ్ళం వీరన్నగార్నే శిష్టు కరణం కులస్తుడు ఈ దీరల దగ్గర తర్పిదై ఆనకట్ట పనులను అతి నేర్చుతో నిర్వహించాడు@

1849 సం. నాటికి ఆనకట్ట విర్ముశ్వరం పాయ కూడా 9 అడుగులు లేచింది. 1849-50 సంవత్సరములో గోదావరికి గొప్ప పరదలు వచ్చాయి. 1850 జూన్ నెలలో కాటన్ దీరగారు సెలవునించి తిరిగి వచ్చారు. అప్పటికి మూడవ పాయపూర్తి ఘోసినది. ర్యాలిపాయ మిగిలినది.

ఆనకట్ట సబుకలెక్టరు చాలా చరురకైనవాడు, ఛండశాసనుడు. అతడు చాలా కష్టపడి పనిచేయడమేగాక తనకచేరీలో ని వారి నందరిచేతను కష్టపడి పనిచేయించేవాడు. జిల్లాలోని తాళీల్లారు వగైరాలకు ఆనకట్టకు కావలసిన కూలీలు సప్పయి వగైరా పనులన్నీ చురుకుగా సక్కమంగా జరగవలెనని లేక పోతే కరిన చర్యలు తీసుకంటానని తక్కిదుల జారీ చేశాడు.

ఆసమయంలో రోజుకు ఏడు వేలు మొదలు పది వేలమంది కూలీజనం కావలసివచ్చేవారు. ప్రతి గ్రామం నుండి గ్రామమునసటు కొంతమంది కూలీలను పోగు చేయాలి. లేకపోతే అతనిని పనిలోనుండి తీసివేసేవారు. శిక్షలు విధించేవారు. ఈ కూలీ జనాన్ని పోగు చేసి పంపడం వగైరా పనుల తాళీల్లారు, శిరస్తాదారు అప్పమత్తతతో జరిగించాలి లేకపోతే వారినీ సస్పెండు చేయడంగాని, బర్తరప్ప చేయడంగాని జుల్మానాను విధించడంగాని చేసేవారు. కూలీ జనానికి అదికారుల ఇవ్వ నిర్ణయించిన కూలీ చాలా తక్కువగానుండేది. ఆనాలుగు డబ్బులు కూడా కూలీ వాళ్ళ చేతుల్లోపడేవి కావు. మధ్యవాళ్ళు కమీషన్ కోట్టివారు. కూలీ వాళ్ళు రావడానికి ఇష్టపడకపోతే బలవంతంచేసేవారు. పారిపోతే పట్టుకోని శిక్షించి పని చేయించేవారు. అక్కడ ఒక మేజిస్ట్రేటును పోలీసు సిబ్బందిని నిఫూపుంచారు. ఈ కూలీ జనానికి కదులునిండా తిండి వుండేది కాదు. వాళ్ళకు భోజనాలు పెట్టించటానికిని చుట్టుపక్కల ఔళ్ళలో చందాలు వసూలు చేసేవారు. ఇలాగా బలవంతం చేసి పట్టితెచ్చి పెట్టి చాకిరి చేయించిన కూలీవాళ్ళే తప్ప తమంత తాము గా వచ్చిన కూలీ వాళ్ళు లేనేలేరని గంబాం జిల్లా కలెక్టరుగాను గవర్నరు ఎజంటు గాను పని చేసిన స్కూలెట్టు గారు తమ పుస్తకం లో త్రాసి 1858 సం. లో ప్రకటించారు\$ (\$ Madras and its civil administration)

ఆనకట్ట పనులలో ఏమాత్రం ఆలస్యం జరిగినా లోపం జరిగినా సబుకలెక్టరు సహాయించేవాడు కాదు. కూలీలను పోగు చేయించడంలోను వారి చేత పని చేయించడములోను స్కూలెట్టు గారు వర్షించిన కూర విధానములన్నిటినీ సబ్ కలెక్టరు గారు అమలు జరిపించేవారు. తప్పు చేసిన ఉద్దేశులు మొదలైన వారిని సస్పెండు చేసి జుల్మానా లు వేసి కరినంగా శిక్షించేవాడు. పోర్చు దీరగారు 08-06-1850 తేదీ వరకు సబు కలెక్టరుగా పున్నాడు. తరువాత వేరే పనిమీద వెళ్లాడు.

ఆ సందర్భములో ఒక మారు ఆనకట్ట పనిలో ఏదోలోపం జరుగ గా సబ్ కలెక్టరు గారందరిని కరినంగా శిక్షించటమేగాక తన శిరస్తాదారు తిమ్మరాజు గారికి కూడా ఒక అణా జుల్మానా విధించాడు. ఇందులో తాము చేసిన లోపమేమీ లేదని ఇది అన్యాయమని తిమ్మరాజుగారు జిల్లా కలెక్టరుపై అధికారిగా 1849 సం. లో నియమింపబడిన ఉత్తర సర్కారుల కమీషనర్ సర్ వాట్టర్ ఇలియట్ డొరగారి దగ్గర అప్పేలు దాఖలు చేశారు.ఏ

@ ఈ వేణ్ణం వీరన్న గారికి ప్రభుత్వంవారు 1860 ఏప్రిల్ నెలలో బిరుదునిచ్చారు

\$ కృష్ణానది ఆనకట్ట నిర్మాణంలో కూడా వెట్టి చాకిరి చేయించే వారు అని ఆ జిల్లా మ్యాన్యువర్ల్ లో నున్నది

€ ప్రాచారాదు లోని ఆంధ్రప్రదేశ ప్రభుత్వ ప్రాచీన పత్ర కార్యాలయం(Archives) లోని పాత కవితెలలో 1849 సం. మే నెలనుండి సస్పెషన్సు డిస్కిస్చన్లు జరిమానాలు వగైరా శిక్షలు పౌందిన ఉద్యోగుల జాబితాను రాజమహాంధ్రవరం కలెక్టరు , ఉత్తర సర్కారు కమీషనర్ రద్దుకు పంపుతూ ప్రాసిన లేఖలు కనబడినవి.

దిగవల్లి రాజన్నగారి కథ

దిగవల్లి రాజన్నగారు తిమ్మరాజుగారి తమ్ముడు. తిమ్మరాజు గారు ఆయనను స్వరామమునుండి లీసుకువచ్చి విద్య చెప్పించి వివాహంచేశారు. 1828 సం. మార్చి నెలలో కలెక్టరు గారికి చెప్పి కాకినాడ తాలూకా పీప్పరు ఉద్యోగము ఇప్పించారు. 1834 సం. వరకూ రాజన్నగారు తిమ్మరాజుగారింట్లోనే పున్నారు తరువాత వేరింటి కాపురము పెట్టారు ఆయన ఉద్యోగరీత్య తుని వగైరా ర్మామములలో పనిచేశారు. తిమ్మరాజుగారి పిత్రార్థితంగా సంపాదించిన ఆస్తిలో తమకు కూడా భాగం ఇవ్వపటినిదని అన్నగారితో తగదా పడటం ప్రారంభించారు. అందువల్ల కొంత మనస్సుర్యోడినది.

1849 సం లో తిమ్మరాజుగారు కలెక్టరు కచేరీలో హాజారు హెడ్ క్వార్టర్ కీపరు గా నున్నారు* మధ్యమధ్య కలెక్టరు గారి ఉత్తర్వులపైన ఇతర ద్వారీలు కూడా చేస్తూ పుండేవారు. అప్పట్లో ఆనకట్ట సబ్ కలెక్టరు ఫోర్ము గారి క్రిందకూడా పనిచేశారు.

రాజన్నగారు 1849 సం. లో పెద్దాపురం అమలుదారు గానున్నారు. ఆయన అనుభవజ్ఞుడైన ఉద్యోగియే గాని మనిషిలో కొంత చాందసుమండేదట. ఆయనకు త్రిపూర్చెముడు. ఆయనను ఎవరైనా ఏమన్నా అంటే పడదు. ఆ సంగతి పెద్ద కలెక్టరైన పైండరు గాస్టు గారికి తెలుసు. రాజన్నగారు 1849 వేసవి కాలం లో పెద్దాపురం అమలు దారు లేక తాశిల్దారు ఉద్యోగ విధులను నిర్వహస్తూ జూన్ నెలారంభములో మన్యప్రదేశమైన జడ్డంగికి వెళ్లారు. ఆ యండలలో తిరగడం వల్ల ఆయనకు వేడిచేసి ముక్కంట రక్తం కారటం ప్రారంభమైనదట. ఆయన పెద్దాపురం తిరిగి వచ్చేసరికి ఆనకట్ట సబుకలెక్టరు దగ్గరనుండి ఒక తాకీదు వచ్చిపున్నది. ఆనకట్ట అసిష్టాంటు సివిల్ ఇంజనీరు గారికి ఆనకట్ట పనిలో కావలసిన సున్నము కూర్చులు సప్లై సందర్భములో పెద్దాపురం తాశిల్దారు ను ఆరు బల్ల సున్నం వెంటనే

పంపిచవలసినదని, కొంతమంది కూరీలను సరఫరా చేయవలసినదని సబుకలెక్టరు గారి తాకీదులోనున్నది. జూన్ నెల 6 వ తేదీన రాజన్నగారు స్వయంగా ధవిళేశ్వరం వెళ్లలేక తన క్రింది ఉద్యోగి ద్వారా కొంతమంది కూరీలను పంపించారు. నున్నం పంపటానికి కూడా ఏర్పాటు చేశారు. ఇంకా కొందరు కూరీలను కూడా పోగుచేసి 7 వ తారీకున తీసుకి వెళ్లే ప్రయత్నంలో మన్నారు. ఈ లోపుగా పెద్దాపురం అములుదారు తన విధిని సరిగా నిర్వహించలేదని పని లో ఆలస్య చేశాడని సివిల్ ఇంజీనీరు, సబుకలెక్టరు పెద్ద కలెక్టరైన ప్రిండర్ గాస్టు గారికి పీర్యాదు చేశారు. అంతట పెద్ద కలెక్టరు గారు రాజన్నగారిని డిస్ట్రిక్టు చేస్తూ కుప్పురాపుగారనే ఉద్యోగికి ఘార్ట్ వప్పగించవలసినదని ఉత్తర్యను పంపించారు.

ఈ లోపుగా రాజన్నగారు తక్కిన కూరీలతో రాజమండ్రి వెళ్లారు ధవిళేశ్వరం వెళ్లి పని చూడవసిదని సబుకలెక్టరుగారు అన్నారు. తరువాత మళ్ళీ వెళ్లగా దర్శనం యివ్వులేదు.

తాను పనిలో అశ్వద్ద చేయలేదనిన్ని తనకు జబ్బుచేసినా కూరీలను స్టై చేశాననీ సబుకలెక్టరు గారు తనకు దర్శనమివ్వులేదనీ తాను 20 సంవత్సరములు సర్కారు ఉద్యోగం మచ్చలేకుండా పనిచేశాననీ తనను ఉద్యోగం లోనించి తీసివేస్తూ తనకు జీవనము జరుగదనిన్ని తనను ఆదుకుని సిఫారసుచేసే వారెవరూ లేరన్నిని తనను కరుణించవలసిన దనన్ని రాజన్న గారు 11-06-1849 తేదీన పెద్ద కలెక్టరు గారికి రాజమహాంద్రవరంనుంచే అర్థి పంపిచారు. ప్రిండర్ గాస్టు గారు రాజన్నగారి వ్యవహారమును గూర్చిన వివరాలు తెల్పుతూ ఆయన చెముడు గురించీ ఆయన చాందస్తమును గురించి కూడా రివిన్యూ బోర్డువారికి తెలుపుతూ ఆయనకు తక్కువ భాద్యతగల ఉద్యోగమునివ్వవలసినదని 14-06-1849 తేదీన ప్రాశారు. ఈ రికార్డు ప్రాదరాబాదు A. P. Archives లో దీర్కినది.

ఈ వ్యవహారం జరిగిన తరువాతనే రాజన్నగారు తిమ్మరాజుకారి ఆస్తిలో భాగం రావాలనే వాదన వదులుకొంటూ పుశ్చతాపం తో తిమ్మరాజు గారు తనకు చేసిన ఉపకారాలు వివరిస్తూ 11-08-1849 తేదీగల ఖరారు నామా పత్రం ప్రాయించి యిచ్చారు. బహుశః తిమ్మరాజు పంతులుగారు రాజన్నగారిని కరుణించవలసిదని కలెక్టరు గారిని ప్రార్థించిపుంటారు

రాజన్నగారి ప్రథమ భార్య చనిపోగా మళ్ళీ వివాహము చేసుకున్నారు. పిల్లలులేక పోగా రాజశాఖారుడనే అట్టయిని దత్తు చేసుకున్నారు. తిమ్మరాజుగారు 13-01-1856 తేదీన ప్రాసిన విలునామాలో తమ స్వరూపములోని ఆస్తిని తమ వాటాను రాజన్న - రాజశాఖారుడు గారికి వదలిపేశారు. అప్పటికి రాజన్నగారు జీవించేపున్నారు.

* హుజూరు హెడ్ క్యాప్టీపరు జీతం నెలకు రు 80-100

ఉత్తరసర్కారు క్రీష్ణారు - వార్డ్ ఇలియట్

రాజమహౌండ్రవరం జిల్లా పరిస్థితులను గూర్చి మాంటోమరి గారు విచారిస్తున్నసమయంలోనే సర్ బిరుదు పొందిన వాళ్లర్ ఇలియాట్ గారు గుంటూరు జిల్లా రాజకీయ ఆర్ధిక పరిస్థితులను గూర్చి 1844సం. లో విచారించారు. అక్కడ కూడా ఆర్ధిక దుస్థితివల్ల ప్రజలు భాద్రపడడము, పరిపాలనలో లోపాలు వుండడము, జమీందారులు పెప్పుషు చెల్లించలేక పోగా చాలా జమీందారీలు జప్పులోనుండడము, వానిని మేనేజ్ చేయటానికి నియోగింపబడిన ఆమీనులు జమీందారులు శిరస్తాదారులను ఇతర రివిన్యూ ఉద్యోగులకు ఆశ్రితులుగా నుండడము, శిరస్తాదారు పదవికి దేశస్థమాధ్వ వ్యాపారీ పంతుళ్లు సబ్వివీసు కృష్ణ రావు గారు న్యాపతి శేపగిరి రావు గారు పోటీ పడడము, జమీందారులు కల్పించు కోని వారికి మద్దతు చేయడము, రివిన్యూ ఉద్యోగులలో కక్కలు అవినీతి వ్యాపించి జిల్లా పరిపాలన పాడు కావడము గురించి 17-04-1846 తేదీన తమ రిపోర్టు పంచించారు.

ఇలియటు గారి రిపోర్టు వల్ల రివిన్యూ బోర్డు వారు కంపెనీ అధికారులు కళ్లు తెరిచారు. ఉత్తర సర్కారులలో వివిధ జిల్లాముఖ్య పట్టణాలకు దూరంగా మద్దాసులో నున్నందువల్ల వీలు పడడంలేదని అందువల్ల బోర్డువారికి గల అధికారాలతో ఒక స్పెషలు కమీషనరును నియమిస్తే ఆయన ఎప్పటి కప్పుడు దర్యాప్తు చేసి కలెక్టరు కచేరీలను తాళ్లారు కచేరీలను తనిటీ చేయడానికి వీలపుతుందని సీమలోని కంపెనీ డైరెక్టరులు తాకీదుపంపగా అనుభవజ్ఞుడైన ఇలియటు దీర గారిని 1849 సం. లో ఉత్తర సర్కారుల కమీషనరు గా నియమించారు.

ఈయన 1854 సం. లో మద్దాసు గవర్నరు కౌన్సిలు మెంబరు అయ్యవరకూ ఈ పదవిలోనుండి అతి సమర్థతతో వ్యవహారించారు. ఈయన కలెక్టరులపై అధికారిగా నుండడమేగాక రాజమహౌండ్రవరం జిల్లా అభివృద్ధి విషయంలో మాంటోమరి గారు సూచనలను అమలు జరిపించడము గూడా ఈయన ముఖ్య కర్తవ్యముగా చేశారు. రాజమహౌండ్రవరం గుంటూరు జిల్లాల వలెనే మచిలీ బందరు జిల్లా కలెక్టరు కచేరీ వ్యవహారాలు భాగలేవు. దీనిని గూర్చి విచారణ జరిపారు.

మచిలీ బందరు జిల్లాలో అవినీతి

హుజూరు శిరస్తాదారు ఆయన క్రింది ఉద్యోగులు వేపారి శాఖకు చెందినవారు. కచేరీలో జరిగే అవకతవకలు గాక పెప్పుసు బాకీ క్రింద జప్పు చేయబడిన జమీందారీల మేనేజ్ మెంటు నిమిత్తం అమీనులనే చిన్న జీతం ఉద్యోగులను నియమించడం లో తమ బంధువర్గము వారిని ఆశ్రితులను నియమించే వారు. వారు లంచాలు పుచ్చుకుంటూ కచేరీల ఉద్యోగులకి ప్రిస్టూ రైతులను పీడించే వారు. తాలూకాలు పెద్దవిగా నున్నందున తాళ్లారులు కట్టుదిట్టంగా పనిచేయలేకున్నారని 1835 సం. సెప్టెంబరు 15 వ తేదీన (Wrongton) రాంగ్స్ అనే కలెక్టరు సిఫారసు ననుసరించి బందరు జిల్లా ను 11 తాళ్లారీలు గా విభజించారు గాని పరిస్థితులు మెరుగు కాలేదు.

1849 వ సం. నాటికి బందరులో R.T.Porter పోర్టరు కలెక్టరుగా నున్నాడు. అతడు 1842 నుండి కలెక్టరు. అతడు నోమరిపోతు. అసమర్థుడు. అతని క్రింద హాజారు శిరస్తాదారు సుందరగిరి రామానుజరావు తెలివైనవాడు. ఇతడు మహారాష్ట్ర దేశస్థ మధ్య పంతుళ్లు. బంధువర్గములో చేరిన గోల్గొండ వ్యాపారి పంతులు. అతడు లంచగోండ అవినీతి పరుడై కలెక్టరు అసమర్థుడైనందువల్ల ఇతడాడెనది ఆట పాడినది పాటయైనది. హాజారు కచేరీలో చాలకాలము నుంచి ఎట్టి చర్య తీసుకోకుండా పడిపున్న అర్ణీలు 1849 నాటికి నాలుగు వేలున్నట్లు కనబడినది. కచేరీ అవినీతితో పుచ్చిపోయినది. ఉద్దేశ్యులు బహుటముగాలంచాలు పుచ్చుకొని అక్కమాల జరిగించడము ప్రారంభించారు.

ఇలియటు గారి విచారణవల్ల అతిఫోరమైన సంగతులు వెల్లడియైనవి. అందులో చాలా అన్యాయమైనవి ప్రాదరాబాదు పాహకారు దుర్గాగిరి గోసాయి కేసు. ఇతడు వండ్లేవ్యాపారి. నూజివీడు జమీందారు కు అప్పులు ఇచ్చి దానిని రాబట్టకోడానికి నూజివీడు వెళ్ల గా జమీందారు మనుషులతనిని కట్టి కొట్టి ఆ బుణపత్రము మీద బలవంతముగా చెల్లు ప్రాయించాడు. ఈ అన్యాయాన్ని గురించి హాడ్ ఆఫ్ పోలీసుకు చెప్పుకుంటే లాభంలేక పోగా అతడు జమీందారు నొకరులతో లాలూచీ పడి గోసాయి పైన అబద్ధపు భూనీ నేరము బనాయించి అతనిని అతని నొకర్లను నిజాం రాజ్యములో ఒక కోటలో శైదు చేయించాడు. దీనిని గూర్చి మచిలీబందరు కలెక్టరు జిల్లా మేజర్స్‌టు కచేరీ వారికి ఫిర్యాదు చేయగా హాజారు శిరస్తాదారు కు జమీందారు లంచమిచ్చి నందువల్ల చర్య తీసుకోకుండా ఉరుకున్నారు ఇలియటు గారి విచారణవల్ల జమీందారు శిరస్తాదారుకు తేమియైది వేల లంచమిచ్చినట్లు బయల్పడినది. కలెక్టరు సరియైన సంజాయిపీ ఇవ్వలేక పోయాడు. అంతట ఇలియటు గారు పోర్టరు దౌరసు తోలగించి టి.డి. లపింగ్ టన్ దౌరసు కలెక్టరు గానియమించి లంచముల కేసు 1822వ సం. IX వ రెగ్యులర్స్ పస్సన్ క్రింద విచారించానికి (E.W.Bird) బద్ద దౌరసు స్వపలు అస్పింటులు కలెక్టరుగానియమించారు. ఆతడు 116 మంది నేటీపు రివిన్యూ ఉద్దేశ్యులపైన లంచముల నేరము మోపి విచారించి కొందరికి జరిమానాలు విధించి కొందరిని సపున్న కోర్టు విచారణకు పంపించాడు. అయితే ఆ గుమాస్తాలు ముము నిర్దోషులమని, జమీందారు తమకు లంచాలిచ్చినట్లు తమ లెక్కలలో ప్రాసిన పద్ధతులు అబద్ధమని ఆ మొత్తాలను జమీందారుగారు వకరే హారించినాడని వాదించారు. కలెక్టరు జరిమానాలు వేయడానికి సరియైన సాక్ష్యం లేదని కేసు రద్దు చేశాడు. జింక్షాగారు ముద్దాయిలను విడుదలచేశాడు.

నూజివీడు జమీందారు గారి వక్కెలు ఒక రోజున హాజారు శిరస్తాదారకు తేమియైది వేల రూపాయలు ఇచ్చినట్లు పద్ధు చూపగా ఆరోజున తమ ఇంట్లో వివాహములు జరుగుతున్నవని అంత రద్ది సమయంలో అంతమంది ఎదుట లంచ మివ్యడం అసంభవమని శిరస్తాదారు వాదించాడు. రామానుజ రావు గారి ని హజరుకావలసినదని స్వపలు అస్పింటు కలెక్టరు సమను చేయగా ఆయన జబ్బుగానున్నట్లు ఒక మిలిటరీ సర్జను దగ్గరనుంచి సర్టిఫికేటు పంపించాడు. ఆ రోజున ఆమిలిటరీ సర్జనుకు శిరస్తాదు నాలుగు వేల రూపాయల ప్రామిసరీనేటు నిచ్చినట్లు బయల్పుడగా ఆ దౌరసు కోర్టుమార్గులు చేసి స్టీనికాధికారులు బర్తరఫీ చేశారు. ఈ చర్యలవల్ల మచిలీబందరు జిల్లాలోని అవినీతి బాగా వెల్లడియైనది.

తిమ్మరాజు గారి అప్పీలు- యోగ్యతా పత్రం

గుంటూరు మచీరీబందరు జిల్లాలలోని దేశోద్యోగులలో ప్రభలిన అవినీతిని గూర్చి విచారించిన ఇలియటు గారు ఉత్తర సర్కారుల కమీషనరుగా తిమ్మరాజుగారికి పడిన అణా జుల్యానా పైన ఆయన చేసిన అప్పీలు రికార్డు యొ వత్తూ చాలా జాగ్రత్తా గా పరిశీలించి ఉంటారనడానికి సందేహంలేదు. తిమ్మరాజుగారి తప్పుకాని జరిమానా తీసుయడమేగాక ఆటీర్చు తో పాటు “ఉత్తరసర్కారులలోని దేశియోద్యోగులందరి లో చాలా సమధ్యదు నీతి పరుడు” అని యోగ్యతాపత్రం కూడా ఇచ్చారు. ఇది తిమ్మరాజుగారికి చాలా ఉపకరించినది.ఈ సర్టిఫికెటు ను రాజమహాంద్రవరం జిల్లా కలెక్టరైన ప్రిండరు గాష్టు చూచి తిమ్మరాజు గారిని ప్రోత్సాహించడానికి నిశ్చయిచాడు. అలాంటి అవకాశం త్వరలో నే కలిగింది.

పిరాపురం జమీందారీ మేనేజరు

పిరాపురం జమీందారు గారు రాపు వేంకట సూర్యరావు గారు 27-1850 తేదీన చవిబోయారు. ఆయన కుమారుడు మైనరు. అందుష్ట ఆ ఎస్టేటును కోర్టు ఆఫ్ వార్డ్స్ క్రిందికి తీసుకోవడానికి ఆస్తులను లెక్కలను స్వాధీన పరుచు కొనడానికి కలెక్టరుగారు పూజూరి శిరస్తాదారు కంభం నరసిగరావు గారితో కలిసివెళ్లారు. జమీందారుగారి బంధువర్గం వారి నుండి దివాణం తాలూకు కోన్ని లెక్క పుస్తకాలు స్వాధీనం చేసుకున్నారు గాని నగలను రొక్కమును చరాస్థిని స్వాధీన పరచక దాచి వేచారు. శిరస్తాదారైన కంభం నరసింహరావు గారు వెంటనే కోటను సోదా చేసి పట్టుకో వలసిదని కలెక్టరుకు చెప్పినా అతడు వినిపించుకోలేదు. కలెక్టరు బెదరించిన మీదట ఒక నెలరోజులకు 50 వేలు విలువగల ఆస్తిని స్వాధీన పరిచారు. అంతట కలెక్టరు గారు తిమ్మరాజుగారిని నెలకు 250 రూపాయలు గల పెద్ద జీతము పైని ఎస్టేటు మేనేజరుగా నియమించారు. కలెక్టరు కచేరిలో ఉద్యోగం కోసం నిరీక్షస్తువున్న ఒక వాలంబీరును ఎస్టేటు అమలు దారు లేక తాశెల్దారు గా నియమించారు.

పిరాపురం ఎస్టేటు మేనేజరు కార్యాలయం కలెక్టరాఫీసు లోనే పుండెది. కొందరు గుమాస్తాలు పుడేవారు. శ్రీ కందుకూరి వీరశలింగం గారి తండ్రిగారు సుట్టారాయుడుగారు 1851 నుండి తిమ్మరాజుగారి క్రింద ఎస్టేటు మేనేజరు కార్యాలయంలో గుమాస్తా గా పనిచేస్తూ 1858 లో రాచకురుపు లేచి చనిపోయారు డి. తిమ్మరాజుగారి కుమారుడు వేంకట శివరావు గారు కూడా ఒక గుమాస్తాగా పున్నట్లు కనబడుచున్నది.

కోర్టు ఆఫ్ వార్డ్స్ మేనేజరు మైనరు జమీందారుకు సంరక్షణగాను జమీందారీ పరిపాలనకు దర్జకర్తగాను వ్యవహారించాలి. అందు వల్ల తిమ్మరాజుగారు కలెక్టరు అదికారానికి లోబడిన సర్వాధికారిగానుండి జమీందారీ ఆదాయ వ్యయాలకు సరియైన జమా ఖర్చులంచవలసి వచ్చేది.

కొద్ది రోజులలో ఎస్టేటు లేక్కలు సరి జాడగా కొన్ని ముఖ్యమైన లేక్కలు స్వాధీనంకాలేదనిన్నీ, విలువగల నగలు రోక్కము వగైరి తప్పేలు తెలియ కుండా పుండగలందులకే ఆ లేక్కలను జమీందారుగారి బంధువులు కమ్ము పరచినారని కంభం నరసింగరావు గారు వారితో లాలూచీ అయినట్లు అనుమానంగా పున్నదనిన్నీ ఎస్టేటు అమలు దారు తిమ్మరాజుగారికి చెప్పగా ఈ సంగతిని హుజూరు శిరస్తాదారు గారు కలెక్టరు గారికి తెలియపరచారు. కలెక్టరు అసలే అను మానం మనిషి నరసింగరావు గారిని అనుమానించి సస్పెండు చేసి ఆయనను ప్రశ్నించి ఆయన జవాబులు వినిపించుకొనక కచేరీలో వారిని కొందిరిని విచారించగా వారు ఆయనపైన ఉన్నావీ లేనివి కల్పించి చెప్పారు. అంతట కలెక్టరు గారు మేజీట్రీటు హోదాలో ఆ లేక్కలను కమ్ము పరచినందులకు, ఆస్తిని హరించినందులకు నేరము మోపి జైలులో పట్టి కొన్ని నెలలు విచారించి సపున్న కోర్టుకు కమిట్ చేశాడు కేసు జరుగుతూ నుండగనే ఉత్తర సర్కారుల కమిషనరు అనుమతితో నరసింగరావు గారిని బద్రరఘ్వ చేశారు. కెలక్టరు గారికి తిమ్మరాజు గారు అనుభవజ్ఞుడు సమర్థుడు నమ్మకమైనవాడు అనే గట్టి అభిప్రాయం కలిగినందువల్ల ఆ సమయంలో కచేరీలో ని వారీకరిని గాని ఇతర జిల్లాలలో నుండి మరి యొకరిని గాని శిరస్తాదారుగానియమించేదాని కన్న తిమ్మరాజు గారినే నియమించటం మంచిదని తోచింది. అయితే తిమ్మరాజు గారు చేస్తున్న మేసెజరు ఉద్యోగం కూడా చాలా ముఖ్యమైనది. అనుమయంలో కంభం నరసింగ రావు గారిపైన నేరాలు దర్శాప్తు చేయవలసియుండాను. అందువల్ల తిమ్మరాజుగారిని రెండు ఉద్యోగములను చేయవలసినదని కోరి 1852 సం. లో ఆక్షింగ్ హుజూరు శిరస్తాదారుగానియమించి ఈ సంగతి పై అధికారులకు కూడా ప్రాశాడు.

(ఈమా కందుకూరి వీరేశలిగంగారి స్వీయ చరిత్ర 1 వ భాగం పుట 30)

హుజూరు శిరస్తాదారు

ఆ కాలంలో హుజూరు శిరస్తాదారు అనగా నేటీవు కలెక్టరే. ఆయనకు కలెక్టరుకున్న న్నీ అధికారాలూ పుండ్రించి. అయితే కలెక్టరుకు రివిస్య బోర్డుకు కూడా ప్రతివిషయానికి జవాబు దారీ వహించాలి. పర్యానెంటు సెటీల్చైంటు చేసిన జిల్లా లో నెలకు రు. 210 ఇతర జిల్లాలలో నెలకు రు. 280 తో ప్రారంభమై పద్ధతిలో నెలకు 700 లు జీతం పెరుగుతుంది.

1802 సం. నుండి కుమకుమంగా జిల్లాకల్కు అధికారాలు పెరిగినవి. 1816 సం. లో అదివరకు జిల్లాజ్ఫీ కీందనుండిన పోలీసు మేజెస్టీటు అధికారాలు జిల్లా కలెక్టరు కు ఇవ్వడముతో జిల్లా కలెక్టరు జిల్లాకు సర్వాధికారించునాడు. ఆయన చేతిలోని శిరస్తాదారు కు ఆయనక్కింది తాలూకా తాళీల్లారులకు కూడా పోలీసు మేజెస్టీటు అధికారాలు సంక్లించినవి. పూర్వం సర్కారులను పాలించిన నవాబులు హుజూరు అని గౌరవించినట్టె కలెక్టరును గౌరవింప సాగినారు. ఇంగ్లీషులో జిల్లా హెడ్ శిరస్తాదారు అని వ్యవహరించినా దేశీయులందరు హుజూరు శిరస్తాదారు అనే వ్యవహారించేవారు. రికార్డులలో కూడా కలెక్టరు కచేరీని హుజూరు కచేరీ అనేవారు.

మొదట కలెక్టరు కీంద శిరస్తాభానా అనే కచేరీలో వివిధ శాఖలు ఉన్నాయి. శిరస్తాదారు, అయిన కీంద గుమాస్తాలు ప్రభుత్వ వ్యవహారాలన్నీ నిర్వహించేవారు. తరువాత క్రమ క్రమంగా శిరస్తా భానాతో పాటు కరెస్పోండింట్స్ శాఖ, లెక్కల శాఖ (అకోంట్లు), ట్రిజరీ అనే ఖజానా శాఖ, రికార్డుల భద్రతకు ధ్వార్ భానా, కచేరీ సరంజాము సరఫరాకు సాదరు వారుడు శాఖలు ఏర్పడినవి. వీటి అన్ని టీపైన అందులోని గుమాస్తాలపైన హూజారు శిరస్తాదారే అధిపతి. కలెక్టరు కన్నా శిరస్తాదారులు జిల్లాలో హాచ్చు కాలం పనిచేసేవారు. కలెక్టరులు తరుచుగా బదలీ అయ్యేవారు. కచేరీలో చాలా కాలం వివిధ ఉద్యోగాలు చేసిన వారినే శిరస్తాదారుగా నియమంచేవారు.

శిరస్తాదారు జిల్లా పరిస్థితుల దేశాచారాలు తెలిసిన అనుభవజ్ఞుడైన ఉద్యోగి ఘైనందువల్ల కలెక్టరులు అన్ని విషయాలలోను శిరస్తాదారు నాలోచించి వ్యవహారాలు పరిష్కారం చేసేవారు. అందవల్ల శిరస్తాదారులకు కలెక్టరు దగ్గర చనువు పలుకుబడి నుండేది. శిరస్తాదారు ద్వారా తప్ప కలెక్టరు దర్శనమే అయ్యేది కాదు. కలెక్టరు పేరుతో జరిపే అన్ని వ్యవహారాలు శిరస్తాదారే జరిగిస్తూ పున్నందువల్ల జిల్లా లోను తాలూకాలోను గల తాళ్ళరులు ఇతర ఉద్యోగులు గడ గడలాడే వారు. పై అధికారులకు జవాబుదారీ వహించకుండా శిరస్తాదారు కలెక్టరు పేరుతో అమిత మైన అదికారాలు చేలాయిస్తూ వుండడము బాగాలేదని మద్రాసు రివిన్యూ బోర్డు వారికి ప్రభుత్వానికి కూడా తేచింది. అంతట ఈ ఉద్యోగిని నేటీపు కలెక్టరు గా పరిగణించాలనీ, కలెక్టరు పరిశీలించే లెక్కలు రికార్డులన్నీ శిరస్తాదారు కూడా సరిచూడాలని, హూజారు కచేరీలోని అన్ని శాఖలయొక్క క్రమపరిపాలనకు ఇతడు సర్కారుకు జవాబుదారీ వహించాలనీ, కచేరీలో జరిగే దురాచారాలను (Mal practices) గూర్చి లిఖితంగా సంజాయిపీ నివ్యదమితని కర్తవ్యమని గవర్న్మెంటు వారు 1851వ సం. జూను 12 తేదీన ఆర్డరు ప్రాస్టు చేశారు. రినిన్యూ బోర్డు వారు దానిని సర్కార్ లేట్ చేశారు.

వంతు వారడి- అమరకం

పిరాపురం జమీందారిలో చిరకాలం నుండీ “వంతు వారడి” అనే అమరక పద్ధతి సాగుతున్నది. దాని ప్రకారం ప్రతిగ్రామానికి చెల్లవలసిన మొత్తం శిస్తును మూడు సంవత్సరాలకు గాని అంతక్కువ కాలానికి గాని గ్రామాధికారులతో (Heads of Villages) ఏర్పాటు చేసుకుని నిర్ణయించేవారు. ఆ మొత్తం శిస్తు ఆగ్రామం నుంచి వసూలు పరిచే వారు. గ్రామంలో ప్రతి రైతు సాగు చేసే పోలానికి అతడు చెల్లించ వలసిన శిస్తు ఆ గ్రామ పెత్తన దారులే నిర్ణయించేవారు. ఒక రైతు పోలానికి తన ప్రకృతాని పోలంకన్న హాచ్చు శిస్తు నిర్ణయించి నట్టు తోస్తు అతడు గ్రామాధికారులకు ఫిర్యాదు చేసి, ఆ ప్రకృతాని పోలంకన్న తాను హాచ్చు శిస్తులు చెల్లిస్తున్నానని సవాలు challenges చేయవచ్చును. అప్పుడా ప్రకృతాని తన పోలాని హాచ్చు శిస్తు ఇవ్వాలి. లేదా ఫిర్యాదీ పోలానికి శిస్తు తగ్గించాలి. లేదా ఉభయుల పోలాల మార్పు కోవాలి. ఇది అనుశుల్పంగా జరుగుతున్న ఆచారము. ఈ ఆచారములు రాజమహాంద్రవరం జిల్లాలో చాలా ప్రాంతాలలో వుండేది. దీనిని గురించి కొందరు కలెక్టర్లు విమర్శించి ఇది బాగాలేదని అధికారులే సరియైన శిస్తు నిర్ణయించాలనీ ,

అభిప్రాయ పడ్డారు. అయితే ఇది చిరకాలాను గతమైన ఆచారమనీ దీని ని ప్రజలు హర్షిస్తున్నారని భూమి శిస్తులను గురించి పెద్ద తగాదాలు రాకుండా న్యాయంగా పరిపౌరించడానికిది మంచిమార్గంగా నే వున్నదనిన్న రాజమండ్రి కలెక్టరైన ప్రిండర్ గాస్టు గారు 1850వ సంవత్సరం మార్చి 5వ తేదీన ఉత్తర సర్కారుల కమీషనరుగారికి ప్రాశారు. ఈ ఆచారము ఎప్పటి వలెనే జరుగుతూ వున్నది. జిల్లాలో అనేకవిధములైన అమరక పద్ధతులుండడమూ కలెక్టరులు తమ జష్టం వచ్చిన మార్పులు చేస్తూ వుండటమూ బాగలేదనియూ సవాలు పద్ధతి కూడా రద్దు చేయవలసిన దని ఉత్తర సర్కారుల కమీషనరు కొన్ని సూచనలు చేస్తూ 11-02-1854 తేదీన తాకీదు పంపించాడు. ఆ తాకీదులోని కొన్ని సూచనలను అమలు జరిపించారు గాని తక్కినవి అమలు జరగలేదు. జిల్లా కలెక్టరైన ప్రిండరుగాస్టు గారు ఆయన క్రింద మేనేజరుగా వున్న తిమ్మురాజు గారు గాని తొందర పడి పూర్వాచారాలను మార్చేస్వభావంకలవారు కారు.

1852 సం. ఏప్రియల్ నెలనాటికి ఆనకట్టు ఆక్రీడట్టు కట్టడం పూర్తియైనది. దానికి 15 లక్షల రూపాయలు ఖర్చు అయినవి. అయితే యూ ఆనకట్ట క్రింది గోదావరి డెల్లాకు కావలసిన కాలువలు త్వ్యదం పని ఉన్నది. ఇది చాల ఖర్చుతో కూడిన పని కష్టమైన పని. ఇది కొన్నేళ్ళు సాగినది. తిమ్మురాజు గారు పిరాపురం మేనేజరు గాను హంజూరు శిరస్తాదారుగాను రెండు ఉద్యోగాలు చేయడము కంపెనీ వారికి లాభించినది. ఎస్టేటు వల్ల కావలసిన పనులు సులువుగా నెరవేరినవి.

కంభం నరసింగరావు గారి కేసు

నరసింగరావుగారిపైన కలెక్టరు గారు సేరం మోపి జైలులో పెట్టి ‘అవమానము కన్నా మరణమే మేలని’ ఆయన అన్నాడనే సెపం మీద జామీనివ్వక నిరాకరించాడు. ఆయన మొత్తం 16 సెలలు జైలులో నున్నాడు.

నరసింగరావు పైన కలెక్టరు మోపిన సేరం లో పిరాపురం ఎస్టేటు తాలూకు తనకు వశమైన లెక్కల ను బట్టి ఉండవలసిన సగటు ఇతర చరాస్తి స్వాధీనం కాలేదని శిరస్తాదారు తనకు చెప్పి లేదని ఆరోపించాడు. అయితే నరసింగరావుగారు తాను కలెక్టరు గారికి మూడువాణిగా చెప్పడమే గాక దానిని గురించి లిఖిత పూర్వకంగా కూడా తెలియపరచినానని సిష్టన్సు కోర్టులో చెప్పుకున్నాడు. ఆ కాగితమును పంపవలసినదని జడ్డిగారు కోరగా అట్టి కాగితము లేదని అన్నాడు. కలెక్టరు కచేరీ రికార్డులలో వెదకడానికి జడ్డి గారు ఉత్తరుపు చేయగా ఆకాగితము దీరికినది.

అంతట ఆ కాగితమును కోర్టుకు పంపుతూ ముద్దాయి సంజాయిపీని తనకిచ్చి పుంటాడని ఒప్పుకొని అయినప్పటికి ఆ ఎస్టేటు లెక్కలను బట్టి ఇంకా 67 వేలు రూపాయలు రొక్కము తరుగు కనబడుతున్నదనీన్న ఆమెత్తము నతడు హరించాడన్నిని కలెక్టరు గారోక లెక్క స్టేటుమెంటును తన కచేరి అకోంటింటు శాఖలో తయారు చేసికోర్టుకు పంపించి దీనివల్ల అతని నేరము బురుజవముచున్నదని ప్రాశాడు. ఈ లెక్క అభూతకల్పన యని ముద్దాయి వాదించాడు. సిష్టన్సు జడ్డిగారీ కేసులో సాక్ష్యసాధనములను విచారంచి ముద్దాయి నిర్దేశించి విడుదల చేశాడు.

ఈ సందర్భములో కంభం నరసింగరావుగారి పైన మొట్టమొదటి అనుమానకారణాలను చెప్పి ఎస్టేటు అమలు దారు కోర్టులో చెప్పిన సాక్షయములో పరస్పర విరుద్ధములైన సంగతులన్న దుంపల్ల అబద్ధపుసాక్షయము చెప్పినాడని జడ్డిగారు తనిని బైదులో నుంచారు. అతనిని పుద్యేగంలోంచి తీసివేశారు.

తనపై కేసు జడ్డిగారు కొట్టివేసిన తరువాత నరసింగరావుగారు తనకన్యాయము జరిగినదని తనను డిస్నైసు చేసిన ఉత్తరములు రద్దుచేయపలసిదని ఉత్తరసర్కారు కమీషనరు గారికి అర్థి ఇచ్చుకున్నాడు. దానిని కలెక్టరుకు సంజాయిపే నిమిత్తం కమీషనరు పంపగా తన చర్యలను సమర్థిస్తూ ప్రిండరుగాస్తు గారు 2-11-1853వ తేదీన చాలా దీర్ఘమైన జవాబు ప్రాశాడు. అందులో క్రిమినల్ కేసు పోయినా నిరసింగరావు గారి ప్రవర్తన సరియైనది కాదని వాదించాడు. తిమ్మరాజుగారిని సెలకు రు. 250 జీతముపైన ఎస్టు మేనేజరు గాను తనకచేరీ లో హాడ్ శిరస్తాదారుగాను నియమించడానికి కారణం జిల్లాలో తటస్థించిన విషమ పరిస్థితులలో నమ్మకమైన మనిషి ఒకడు తన దగ్గరపుండాలనే ఉచ్చేశముతో ఆయనను నియమించానన్నాడు. సమన్న కోర్టుకు తాను తన కచేరీలో తయారుచేయించి పంపిన లెక్కను తాను సరిచూడక పోవడములోపమే నని అయితే తిమ్మరాజుగారు అతి సమర్థుడైన అకౌంటిటు గనుక అందులో ఏ దైనా లోపంపుంటే అతడు పట్టి వేస్తాడనే దైర్యం తో తాను సరిచూడలేదని ఇప్పుడు విచారించగా ఆ లెక్కను తాను చూడనేలేదని తిమ్మరాజుగారంటున్నారని ఇది తనకు ఆశ్చర్యంగాపున్నదని ఆ లెక్కను తయారు చేసినది అకౌంటు శాఖలో అనుభవంలేని ఇద్దరు చిన్న గుమాస్తాలనీ తలిసినదనిన్నీ కచారీలోని తాబేదారులలో పాలకు తాబేదారులు గాక కలెక్టరే బాధ్యడనే నియమము (రూలు) అప్పటికి రాలేదని, కలెక్టరు తన తప్పును సమర్థించుకోని తిమ్మరాజుగారు దానిని సరిచూడనందుకు ఒక నింద మోపాడు.

విమైతేసేమి కలెక్టరు సంజాయిపేని అంగీకరించి కమీషనరు గారు నరసింగరావు గారి అర్థి నిరాకరించాడు. ఆయన 1854లో గవర్నర్ మెంటుకు అర్థీని పంపుకోగా గవర్నరు గారు కూడా దానిని నిరాకరించాడు. అంతట 1855 లో ఆయన సీమలోని డైరెక్టరులకు అపీలు చేయగా ఆయన పైన డిస్నైసు ఆర్డరు తోలగిస్తూ 1856 లో ఉత్తర్వులు వచ్చినవి.

ఈ లోపుగా నరసింగరావు గారు విజయనగరం సంస్థానములో దివానుగా ప్రవేశించారు. తనకు జరిగిన అన్యాయాన్ని గురించి వరసింగరావు గారు స్కూలేట్లు అనే దీరగారికి చెప్పుకోగా ఆయన Madras and its civil administration అనే తన పుస్తకం లో ఈ కథనంతా వివరించి ప్రిండర్ గాస్తు గారి చర్యలను తీపుంగా విమర్శించి నారు.

కొత్త సాక్షయము

నరసింగరావు గారు రాజు గారి బంధువులను లోపరచుకోని రాజు గారి స్థిరాస్తి వివరాలు, చరాస్తి వివరాలు, ధనకనక వస్తు వాహనాలు, వగైరాల వివిరాలు తెలిపే పేజీలు, లెక్కల పుస్తకాలు వివరాలను దాచివేసి కొత్త లెక్క పుస్తకాలు

సృష్టించి వీలున్న పాత పుస్తకాలు రికార్డులు డైరీలను చింపివేసి తగుల బెట్టిన బాపతు కాగితంముక్కలు పొరపారం చెరువు గట్టున కొన్నాళ్ళకు బయల్వడగా ఉత్తర సర్కారుల కమీషనరు పొరపారం జమీందారీ వ్యవహారాలను గూర్చి Court of Wards చేసుకున్న అప్పీళను విచారించి కొన్ని రిపోర్టులు ప్రాశారు. ఆ రిపోర్టులు ఆంధ్రప్రదేశ్ ఆర్బ్రెషన్లో పొరపారం వ్యవహారాలను గూర్చిన పత్రాలను పరిశీలించు చుండగా ఉత్తర సర్కారు కమీషనర్ గారి రిపోర్టులలో 1852 మార్చి 4 వ తేదీ గల proceedings రిపోర్టు గల ఒక పెద్ద రికార్డు పైలు కనబడినది. ఈ పైలు లో కమీషనర్ గారి విచారణ, రాజ బంధువులలో ఒక ప్రముఖుడు చేసిన విచిత్ర చర్య తదిరములు మన్నవి. ఈ రిపోర్టు పరిశీలించగా నరసింగరావు గారు పొరపారం వచ్చి నాలుగురోజులు మకాం చేసినట్లునూ రాజబంధువులతో మంతొలు జరిపినట్లును బయల్వడినది. నరసింగరావు గారు చాలా తెలివైనవారు. జమీందారి రికార్డుల పరిసీలన విషయంలో రాజగారి క్రింద పనిచేసిన గుమాస్తాల సహాయము పోందుట అవసరమని కలెక్టరు గారికి చెప్పి వారి అనుమతి పోందడంలో తమ బాధ్యత నిర్వహణలో జాగ్రత్తపడినారిని తెలుపుటకు ఆయన పన్నిన తంత్రములు, మోసపు కృత్యములు చేసినట్లు కమీషనర్ గారి రిపోర్టు వల్ల చాల విషయములు తెలుస్తున్నవి. శిరస్తాదారు గారికి స్వాధీన పరుచకోనపలసిన లెక్కలపుస్తకాలు రికార్డులు, డైరీలు దాచివేసి, చించి ముక్కలు తగులపెట్టి చెరువు గట్టున పూడ్చడములో జమీందారు బంధువులు దూరదృష్టితో కుట్ట చేసి దొంగలెక్కలు సృష్టించినవి కొన్ని దాఖలు చేశారు. ఇది ఒకరిద్దరి వల్ల జరిగే కార్యము కాదు. కొంతమంది కలిసి చేసిన పని. ఉరిలో మకాం చేసియున్న శిరస్తాదారు గారిని లోబరచుకోకపోతే ఇంత మోసమైన కుట్ట నెరవేరుతుందా!

లోగడ కంభం నరసింగరావు గారిపైన దాఖలైన కేసు సంగతులు, ఆయన ప్రవర్తనను గూర్చి కలెక్టరు గారు ప్రాసిన రిపోర్టులు చదివితే నరసింగరావుగారు కొంతపరకూ ఈ కుట్ట వ్యవహారమునను, అవినీతికి పాల్గొందినవాడేనని అనుమానం కలుగుతుంది. Circar Commissioner గారి recordings, రిపోర్టులు పొరపారం వ్యవహారములో ముఖ్యమైన నిర్ధారణ పత్రాలు. కమీషనర్ గారు తమ రిపోర్టులో కలెక్టరు Pender Ghast గారీ విషయములో తీసుకున్న శ్రద్ధను గూర్చి ప్రశ్నించారు.

ప్రిండరు గాస్టు గారిని గూర్చిన విమర్శ

ప్రిండరు గాస్టు గారు కూరుడని, కరిసుడని దేశీయోద్యోగులకు అన్యాయం చేసేవాడని అతడు గంజాము వెళ్లి న తరువాత కూడా కరిసుగా ప్రవర్తించాడని స్మాలేట్టు గారు ప్రాశారు. ప్రైగా తిమ్మురాజగారిని కూడా నిందించారు. తిమ్మురాజ గారు నరసింగరావుగారి పట్ల చేసిన అన్యాయమేమి లేదు. అమలు దారు చెప్పిన సంగతులు కలెక్టరుకు చెప్పవలసిన బాధ్యత ఆయన యందున్నది. అంత కన్న ఆయన నరసింగరావుగారికి చేసిన అపకారమేమీలేదు. అమల్లారు లాగ తిమ్మురాజగారు అబద్ధ పు సాక్ష్యము చెప్పలేదు. కలెక్టరు తయారు చేయించిన సంజాయిపీ(లెక్కల పద్ధు) సమర్థించలేదు. ప్రైగా తానా లెక్కను చూడలేదని డైర్యంగా కలెక్టరుకు చెప్పి ఆయన ఆగ్రహానికి గుయైనారు.

తిమ్మరాజగారికి నెలకు రు. 250 పెద్ద జీతము తో ఎస్టేటు మేనేజరు పదవిని తనక్కింద హాడ్ శిరస్తాదారు పదవిని ప్రిండరగాస్టు గారివ్వడము పక్షపాత బుద్ది అని కూడా స్వాలేట్టు గారు విమర్శించారు. తిమ్మరాజు గారి అప్పీలును విచారించిన ఉత్తర సర్కారు కమీషనరు, తిమ్మరాజగారు చిరకాలము కంపెనీ వారి కొలువులో శద్దా భక్తులతో ఉండి పని చేస్తూ నిష్పత్తింకం మైన ప్రవర్తన కలిగిన సమర్థుడైన ఉద్యోగి అని యోగ్యతా పత్రమునిచ్చినందువల్లనే ప్రిండు గాస్టు గారాయనకు ఆరెండు ఉద్యోగాలు ఇచ్చాడు గాని పక్షపాత బుద్దితో ఇవ్వలేదనే సంగతి స్వాలేట్టు గారికి తెలియదు. అందువల్ల నే ఆయన అలాగ విమర్శించారు.

ప్రిండరు గాస్టు గారు కూరుడని కరిసుడని దేశీయుల పట్ల సానుభూతి లేనివాడని స్వాలేట్టగారు దురభిష్టాయముకి అయినను విమర్శించారు గాని ప్రిండరు గాస్టు గారి నిజస్వభావాన్ని గ్రహించలేదు. ఆయన తన ఉద్యోగ ధర్మమను త్రికరణ శుద్ధిగా ను న్యాయంగాను నిర్వహించేవాడు. ఆయన అవినీతి అన్యాయాన్ని సహించే వాడు కాదు. ఆయన ఎవరినీ సులభంగా నమ్మువాడు కాదు నమ్ముతే మాత్రం భాగా నమ్మువాడు . ప్రిండరు గాస్టు గారు 1845 సం. నుండి 1854 సం. వరకూ రాజమహాంద్రవరం జిల్లాలో కలెక్టరు గా నుండి ప్రజల కష్టసుకాలు తెలుకోని వారి క్షేమలాభాల నాలోచించి జిల్లా పరిపాలన జరిగించేవాడు. తనకు సాధ్యమైనంత వరకు ప్రజలకు న్యాయము చేయాలని ఉపకారము చేయాలని ప్రయత్నించే వాడు. దానికి కొన్ని ఉధారణములు ఆనాటి రికార్డుల వల్ల తెసుస్తున్నవి.

ప్రిండరు గాస్టు గారు కాకెనాడలో ని పెద్ద మనుష్యులను ప్రోత్సహించి 1852 సం. లో ఒక ఇంగ్లీషు స్వాలు ఫ్రాపించాడు. అది తరువాత చాలా అభివృద్ధి చెందినది. ఆనకట్ట నిర్మాణం విషయంలో ప్రిండరు గాస్టు గారు తన శక్తి వందన లేకుండా అన్ని పనులు త్వరగా, సక్కమంగా నెరవేరేటట్లు చేశాడు. జిల్లాలో తన కచేరీలో ఒకకొత్త విభాగమును పెట్టి దర్శాపులు జరిపి రివిన్యూ బోర్డుకు రిబోర్డులు పంపేవాడు. జిల్లా సివిలు ఇంజనీయరుగా మచ్చిన ఆర్థర్ కాటన్ గారికి కావలసిన సహాయమంతా చేసి తోడ్వడ్డాడు. కొత్తగా నియమించిన ఆనకట్ట సబు కలెక్టరుకు కావలసిన స్ట్రాఫికారాలు ఇచ్చాడు. ఆయనకు సహకరించవలసిదని తాళ్లారులందరికి తాకీదులు పంపించాడు. ఇతర జిల్లాల కలెక్టర్ల తో ఉత్తర ప్రత్యత్తరాలు జరిపాడు. ప్రిండరు గాస్టు గారి ఉపకార బుద్ధికింకోక నిదర్శనము గ్రంథస్తమైయున్నది **భ**

భప్రిండర గాస్టు గారు 1832 ప్రాంతంలో నెల్లూరు లో జిల్లా నాగుపట్టుం ఆక్షింగు సబు కలెక్టరు గా నున్నప్పటి నుంచి రహదారిలో సమస్త జాతులవారికి ఉపయోగించే సత్రము కట్టుతున్నందుకు సంతోషించి తమకు సహాయం చేశారని శ్రీ వెన్నెలకంటి సుభ్యార్వగారు తమ జీవిత చరిత్రలో ప్రాశారు. చూ. తెలుగు గ్రంథం పుట 84. ప్రిండరు గాస్టు దీరుగారు జిల్లా కలెక్టరు గానుండగా ప్రజల కష్టసుభాలను కనిపెట్టి వారికి కొంత ఉపకారం చేయడానికి ప్రయత్నించేవాడనే దానికి రెండు గొప్ప దృష్టింతరాలు 1854 సం. లో గ్రంథస్తమైయున్నవి. మద్రాసు రాజధాని పరిస్థితులను గూర్చి సీమలోని కంపెనీ డైరెక్టరులపైన అధికారము వహించి బోర్డు ఆఫ్ కంటోలు అనే పార్లమెంటు సభకార్య దర్శికి మద్రాసులో గవర్నరు మెంటు పీడరుగా ను తరువాత అడ్వెక్టుజనరలు గాను పని చేసిన జాన్ బ్రూస్ నార్థన్ గారు 450 పుటలు గల

నివేదికనుగా పంపి దానిని 1854 సం. లో ప్రకటించారు. అందులో కాకినాడ ప్రజలకు గల ఇబ్బందులు తీర్మానికి కలెక్టరు ప్రందరు గాష్టు గారు ప్రయత్నించడము, అప్పటో మద్రాసు ప్రభుత్వము వారు సొమ్ము మంజారు చెయ్యక నిరాకరించుటంవల్ల అది ఫలించక పోవడము నుదహించారు. కాకినాడ దగ్గర సముద్రం లోతు తక్కువ అందువల్ల సీమ నుంచి వచ్చే ఒడలు రేవుకు మూడు మైళ్ళ దూరంలో లంగరు వేస్తాయి. వాటి దగ్గరకు పోయి సరుకుల దిగుమతీ ఎగుమతీ చెయ్యడానికి చిన్న నావలు పడవలు ఉపయోగిస్తారు. ఆ స్థితిలో కాకినాడ రేవు ముఖద్వారం దగ్గర ఉప్పుటీరు నుంచి కొట్టుకు వచ్చేమట్టి సముద్రపు ఆటు పోటు వల్ల పేరుకోని కమ కమకమంగా పెరిగి 1847 నాటికి అడ్డంగా పెద్ద దిబ్బగా తయారైనది. నావలు పడవలు చుట్టు తిరిగి పోవలసి వచ్చేదినానికి ఒక్క సటురు కన్న చేయడానికి ఏలు లేక పోయినందున వర్ధకులు కలెక్టరు గారితో మొరపెట్టుకొన్నారు. అప్పటో జిల్లాకు ఇంజనీరుగా వచ్చి ఆనకట్ట పనులు చెయిస్తూ మన్నన కెప్పే ఆర్థర్ కాటన్ గారితో కలెక్టరుగారు సంప్రదించగా ఆయన దిబ్బమధ్య గండి కొట్టి ముఖద్వారం మరమ్మతు చేయ డానికి ఒక పథకం తయారుచేశారు. దానికి ఘమారు 1500 రూపాయలు ఖర్చు అపుతుందని అంచనావేశారు. ఈ స్వల్ప మొత్తమును ప్రభుత్వమువారు మంజారు చేయక పోతారా అనే ధైర్యంతో కలెక్టరు గారు తరుణం తప్పిపోకుండా పనిని ప్రారంభించమన్నారు. ఆయన రివిన్యూ బోర్డు కు ప్రాశారు. వర్ధకులు సంతోషించారు. పని మొదలు పెట్టిన తరువాత కెరటాలు ధూకుడు పొచ్చి దానికి ఆటంకం రాకుండా ఒక అడ్డుకట్ట కట్ట వలసి వచ్చినది. దానికి రు. 800 కావలసి వస్తుంది. మొదటి దానికి సొమ్ము మంజారు కానందువల్ల దీనికి కాదనే అభిప్రాయంతో వర్ధకులే చందాలు వేసుకుని ఇచ్చారు. ఇంతలో 1848 సంవత్సరం లో కాటన్ గారి కి జిల్లా చేసి రెండేండ్ల సెలవు మీద సీమకు పెళ్ళారు. కెప్పే ఆర్ గారు ఇంజనీరైనారు. ఆయనతో కలెక్టరు గారు సంప్రతింపగా చేయవలసిన పని బాగానే మన్ననదని చెప్పి సొమ్ము చాలక పని ఆపివేయవలసి వచ్చిందని పని పూర్తి చేస్తే పెద్ద నావలు కూడా రోజుకు మూడు సటుర్లు చేస్తాయని ఆపని అత్యంతావశ్యక మైనదని తరుణం మించిపోతుందని కలెక్టరుగారు ఉడార బుద్ధితో తన స్వంతసొమ్ము విరాళంగా ఇచ్చ నారని ఇంజనీరుగారు రివిన్యూ బోర్డు కు ప్రాసి సొమ్ము మంజారు చేయవలసినదని కూడా ప్రాశారు గాని గవర్నరు గారు ఏవో సాకులు చెప్పి పుస్తుతం ఆనకట్ట పని జరుగుతుండగా ఇంకోక పని చేయించడం తమకు ఇష్టం లేదని ప్రాశారు. అంతట పని ఆగిపోయనది. రేవు ముఖద్వారం లో మట్టి దిబ్బ పెరిగి పోయి 1853 సం. నాటికి పూర్తిగా మూసుకుపోయినది. అప్పటికి కాటన్ దౌర గారు మట్టి వచ్చి పని చేస్తున్నారు. ప్రజల బాధమాసి అత్యంతవసరమైన పని ఏదైనా చేయించాలని కలెక్టరుగారాయనతో సంప్రదించగా కాటన్ గారు రు. 427 లు తోపని చేయిస్తామన్నారు. ఈ స్వల్ప మొత్తం మంజారు చేయుకోతే నా జేటులో నుంచి యిస్తానని కలెక్టరు గారు ఆవేశంతో అన్నారు. కాటన్ గారు ఈ పనియొక్క ఆవశ్యకతను గురించి దీనివల్ల కలిగే లాభాలను గురించి పై వారికి ఎంతో విపులంగా ప్రాసి తరుణం మించకుండా పని చేయిచాలనిన్నీ అందువల్ల పని ప్రారంభించామనిన్నీ ప్రాసినా లాభంలేక పోయింది. ప్రభుత్వం ఉపేక్షించింది. దీనిని గూర్చి విమర్శిస్తూ “వర్ధకులు, స్థానిక

ప్రభుత్వేద్యగులు జాలి పడి తమ స్వంత సొమ్యు ఖర్చు పెట్టడం ప్రభుత్వానికి సిగ్గు చేటు" అని నార్థను గారు తమ గ్రంథములో ప్రాశారు pp.313-316

నార్థను గారింకీక ఉదాహరణ కూడా ప్రాశారు. సామర్లకోట -కాకినాడ మధ్య రోడ్సు లేక దారి అడుసుతో నిండి రెండెడ్డబళ్ళ సదవడానికి వీలు లేక గోదావరి డెల్ఫాలోని సరుకులను ఎడ్డ కంట్లాలపైన కూలీలనెత్తి పైన మోసి రవాణా చేయవలసి వస్తున్నదని పెద్దాపురం వర్తకులు కాకినాడ వర్తకులు కలెక్టరుగారికి అర్జీలు ఇచ్చుకున్నారు. అంతట ప్రెడరు గాస్టు గారు కాటన్ దోరగారితో సంప్రతించి ఈ రోడ్సు అత్యంత అవసరమని బోధ్సు వారికి ప్రాశారు. ఆయన ఎన్ని తంటాలు పడేనా ఈ చిన్న రోడ్సు ఎయ్యడానికి సొమ్యు మంజూరి కాలేదు. పని జరుగేదు 1854 సం ఏప్రయల్ నెలలో ప్రండరు గాస్టు గారు బదలీలయి గంజాం జిల్లా కలెక్టరు గాను గంజాం జిల్లా మద్రాసు గవర్నరుగారికి పొలిటికల్ ఎజంటు గా పెద్ద ఉద్యోగంరాగా వెళ్లినారు. ఆర్థరు పరీవ్ గారు కలెక్టరు గా వచ్చారు.

పీరాపురం జమీందారు గారైన రాపు వేంకట సూర్యారావు గారి పెద్ద కుమారుడు నీలాద్రిరాయనింగారికి కొద్దుకాలములో మైనారిటి తీరి జమీందారీ స్వాధీనం పౌందుతారని పట్టాభిషేకం ప్రయత్నాలు జరుపు తూపుండగా ఆయన 1854 లో అకాల మరణమును పౌందారు. అంతట ఆయన తమ్ముడు మైనరుసైన శ్రీ గంగాధర రామూర్పగారు జమీందరీకి వారసులైనారు. అందువల్ల ఆ జమీందారీ ఎప్పటి వలె నే కోర్టు ఆఫ్ వార్డ్స్ క్రిందనే వున్నది. తిమ్మరాజు గారు యథా ప్రకారం మేనేజరు పనిని చూస్తున్నారు. మైనరు రాజగారు 1844 సం లో జన్మించారు. అందువల్ల ఎస్టేటు చాలా కాలం కలెక్టరు క్రింద పుండవలసి వచ్చింది. తిమ్మరాజు గారి పెద్ద కుమారుడైన వేంకట శివరాపు గారికి 1852 నాటికి 23 సంవత్సరాలున్నవి. ఆయన తిమ్మరాజుగారిచేతి క్రింత ఎస్టేటు మేనేజరు ఆఫీసులోనే ఉద్యోగం చేస్తున్నారని వారి తర్వీదు వలన జమీందారీ వ్యవహారాలు పనులు చక్కగా చేసువారనీ ఉపాంచ వచ్చును. బహుశా అందు వలనే గంగాధర రామూర్పగారు గారి మైనారిటి తీరి ఎస్టేటును స్వాధీనము చేసుకున్న ఒక సంవత్సరమున్నరకు 01-06-1863 వ తేదీన శివరాపుగారిని తమ ఎస్టేటు శిరస్తాదారుగా నియమించారు. అంతకు ముందు 1856 ఫెబ్రవరి లోనే తిమ్మరాజు గారు కాలం చేశారు. తిమ్మరాజుగారి పట్ల మా కుటుంబం పట్ల రాజుగారికి అభిమానం కలిగి పుండడం లో ఆశ్చర్యంలేదు.

శ్రీ తిమ్మరాజు పంతులు గారు పీరాపురం ఎస్టేటుమేనేజరు గాను హెడ్ శిరస్తాదారుగాను ఎప్పుడు పని చాలించుకున్నారీ సరిగా తెలియడము లేదు. కానీ 13-01-1856 వ తేదీన ఆయన ప్రాసిన పుయలు నామాలో అమలుదారీ, నాయటు శిరస్తాదారీ, ఆక్షేంగు శిరస్తాదారీ, వగ్గెరా పనులు కొంచెము తక్కువగా 40 సంవత్సరముల పర్యంతం ఇదివరకు చేసి వుండి యున్నను అను వాక్యం వల్ల 1855 అంతం వరకూ చేసినారని ఎంచవచ్చును.

Ω conditions and requirements of Madras Presidency John Bruce Norton(1854) pp311-313, 313-316

తిమ్మరాజు గారి శిరస్తాదారీ

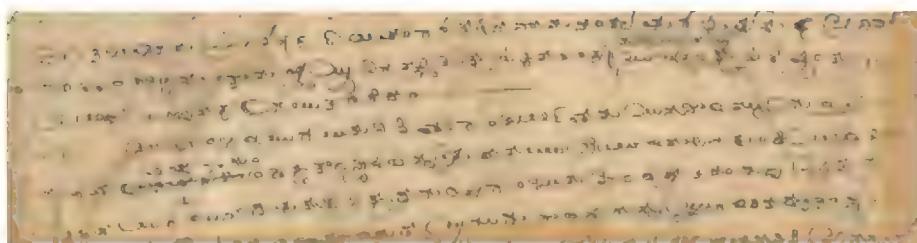
శ్రీ తిమ్మరాజు పంతులు గారు హుజూరు శిరస్తాదారు గా నుండగా బీద భూహృణ కుర్ర వాండ్రెవరైనా ఆయన నాశయిన్న వాళ్లను కొన్నాళ్లు తమ ఇంటిలోనుంచుకొని భోజనము పెట్టి కొంచం ఇంగీషు నేర్చించి ఒక అంగరఖా తలపాగా ఇచ్చి తమకచేరీలో పని నేర్చించి దీర్గారికి చెప్పి ఒక చిన్న గుమాస్తా ఉద్యోగం ఇప్పించే వారట. అలాగ వారి వల్ల ఉపకారం పొందినవారు తరువాత పెద్ద ఉద్యోగాలు చేసి బాగు పడినవారు చాలా మంది ఉన్నారని మా పెద తండ్రిగారు చెపుతూపుండేవారట.

కంభం నరసింగరావుగారు మాధ్యులైనందువల్ల వారు మహోరాష్ట్రకన్నడ తెలుగు మాధ్యులను ‘నమ్మ’ శాఖ యని అభిమానించి ఉద్యోగాలిప్పుడం ప్రారంభించినందువల్ల ఆయన కాలంలో జిల్లాలో చాలా మంది మాధ్యులు అన్ని శాఖలలో నూ ఉద్యోగులుగా నుండేవారట అంతట తిమ్మరాజు గారు శిరస్తాదారు గారైన తరువాత కచేరీలోని నియోగులు, వైదీకులు ఇతర శాఖలవారు పాత శిరస్తాదారు గారు తమఉద్యోగాలు భాయం చేయడానికి ప్రమోషనుకు కలెక్టరుకు సిఫారసు చేయనందువల్ల తమకు అన్యాయం జరిగినదిని చెప్పుకున్నారట. అంతట ‘ఈ బిండకాయలను పోపున వేస్తానని’ తిమ్మరాజు గారు అన్నారని ఆయనకాలం లో మాధ్యులకు ప్రమోషన్ ఇవ్వక తక్కిన శాఖలవారి కే ప్రమోష నిప్పించే వారని మాకుటుంబములోని వారు చెప్పి వారు. ఇందులో కొంత సత్యముండక తప్పదు. ఆనాటి రికార్డులు చూస్తు

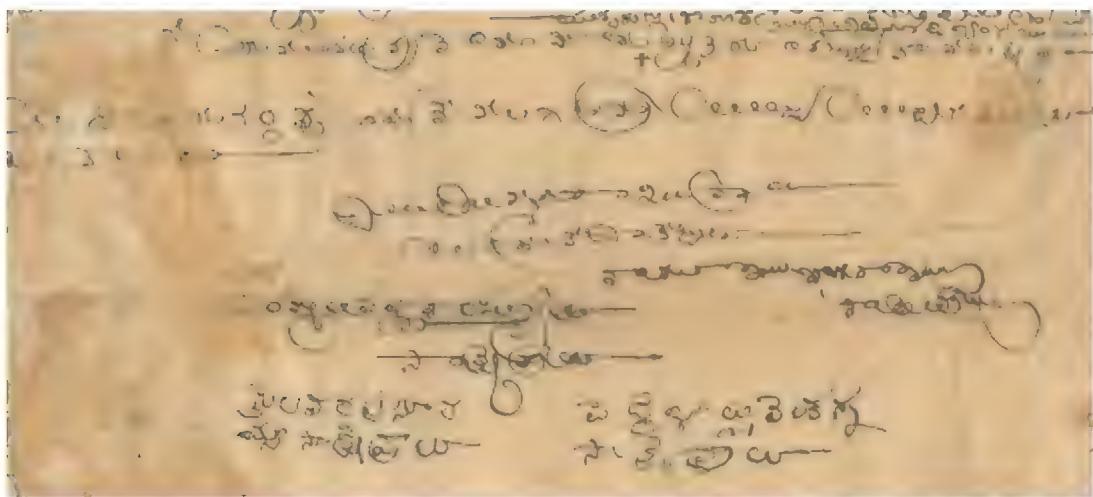
అన్నివర్ధాలలోనూ మాధ్యులు ప్రభలంగా పున్నట్లు కనబడుతుంది. వారి బంధువులైన గోలకొండ వ్యాపారులు, కరణ కమ్ములూ కూడా పుద్యోగాలలో హాచ్చు మంది పుండేవారు. నియోగులకు ఒకరి నాశయించడము పరుపు తక్కువ. అందువల్ల ఈ శాఖ వారు పుద్యోగాలలో చాలా వెనుకబడి పుండే వారు. గుంటూరులో సబ్బివాసు కృష్ణరావు పంతులు గారు, న్యాపుతి శేషగిరి రావు పంతులు గారు మాధ్యులు. బందరులో సుందరగిరి రామానుజరావు పంతులు గారు గోలకొండ వ్యాపారులు. రాజమహాంద్రవరం జిల్లాలో గజవిల్లి నరసింగరావు పంతులు గారు కరణ కమ్ములు. వారి తరువాత వచ్చిన కంభం నరసింగరావు పంతులు గారు ధేశ్శు మాధ్యులు. వారు ఆయా వేపారి శాఖల వారిని ప్రోత్స్థిప్పించేవారు. ఈ శాకాభిమానం ఆకాలంలో చాలా హాచ్చు స్థాయిలో పుడేది. తిమ్మరాజు పంతులు గారు నియోగులకే గాక తక్కిన భూహృణ కులాలోని కుర్రవాళ్ల ని కూడా ఆదరించేవారు. కొంతమందికి ఇండ్లు కట్టించి ఇచ్చారు. అయితే ఆయనకు శాఖాభిమానంలేదని చెప్పడానికి వీలు కాదు. ఆయన కొంత మందినియోగులకు చాలా సహయించేశారు. కృష్ణ మండలం నుంచి గోదావరి జిల్లాకు వచ్చిన ఆర్యేల నియోగ భూహృణకుటుంబాల వారు చాలా మంది పున్నారు. అందులో బందరు దగ్గర కృత్తిమెంటి కాపురస్సులైన కృత్తిమెంటి వారు ప్రముఖులు. 1828 సం. లో తిమ్మరాజు గారికి కలెక్టరు గారిచ్చిన కాకినాడ నివేశన స్థలానికి దక్షిణ సరిహద్దు కృత్తిమెంటి వారినివేశన స్థలమే. ఉత్తరపు సిరిహద్దున పున్న పారుపల్లి వారు కూడా నియోగులే. వీరు కృష్ణ జిల్లా వారే. తిమ్మరాజు

శివరామయ్యగారు తిమ్మరాజు గారి వల్ల సహాయం పోందిన వారిలో ఒకరన డానికి సందేహంలేదు. ఆయన 1849 సం. లో రాజన్నగారు తిమ్మరాజగారి పేర ప్రాయంచి ఇచ్చిన ఖరారునామా లేఖరి యగుటే గాక తిమ్మరాజగారి వుయలు నామా లేఖరి కూడా ఆయనే. ఇంతే కాదు తిమ్మ రాజు గారు కోరంగిలో కొట్టు కట్టించ దలచి 1855 ఆగస్టు లో రాక్షస నామ సం. శ్రావణ బ. 10 బుధవారం నాడు దీంతాబత్తుల సుబ్బన్న భార్య బసవమ్మ వద్ద 24 రూ. లకు ఒక నివేశన స్థలమును ఖరీదు చేసిన క్యయ కాగితము శివరామయ్య గారి పేర ప్రాయంచామని వుయలు నామాలో ప్రాయముటవల్ల ఆయన తిమ్మరాజు గారికి విహితుడని తెలుస్తువున్నది.

తిమ్మరాజు గారి వీలునామా ప్రాసేనాటికి తండ్రి గారు లేరు. తమ్ముడు రాజన్నగారు సజీవులుగానున్నారు. రాజన్న గారికి పిల్లలు లేనందున రాజశేఖరుడు ఆనే కుర్ర వాళ్ళి దత్తు తీసుకున్నారు. అప్పన్న గారి సంగతి తెలియలేదు. అందువల్ల పిత్రార్థితపు ఆస్తిలో తన వాటాను తిమ్మరాజగారు రాజశేఖరుడు గారికి చెందచేస్తున్నామని అందులో తమ వాటా తాలూకు వాజ్మల్ మిరాసీ మాత్రం పీల్లతే రాబట్టుకోని అనుభవిచపలసిదనినీ తమ కొమాళ్లను ఆదేశిస్తూ వుయలు నామాలో ప్రాశారు. తన చెల్లెలు రాజ్యలక్ష్మమ్మగారు మొదటినుండి తమ వద్ద నే వుంటూ వున్నదువల్ల ఆమెను పోపించ వలసినదని శాసించారు. తమ రెండవ కుమారుడైన వెంకట రత్నం గారు అప్పటికి ఆరేండ్ల బాలుడైనందువల్ల ఆయనను పెంచి పెద్ద వానిని చేసి ఉపనయన వివాహాలు చేసే భారం పెద్ద కుమారుడైన శివరామగారిపైన వుంచారు. తన భార్య నగలలో 500రూపాయ విలువగల వానిని వెంకట రత్నంగారికి వివాహానై పుండు ఆయన భార్యకు పట్టి మిగిలినవి తన భార్య సీతమ్మగారి ఇష్టానుసారం అనుభవించ మన్నారు. అన్నదమ్ములు పంచుకునేయడల తమ భార్య పోషణకు తగు ఏర్పాటు చేశారు. తిమ్మరాజు గారు తమ కొమారైకు చిన్న తనంలోనే పెండ్లి చేశారు. ఆమెకు పసుపుకుంకుమ క్రింద రమణయ్య పేటలోని ఘుమారు మూడ వీసముల దుంబాల మాన్యమీచ్చారు. తిమ్మరాజు పంతుల గారి వుయలు నామా మంచి తెలుగు భాషలోనున్నది. అందులో ఆయన వ్యవహర జ్ఞానము, దూరదృష్టి న్యాయ బుద్ధి అపారంగా కనబడుతుంది.

“ ది 13 ఇన్నేవరి తే గెరొ సంవత్సరం రాక్షస నామ సంవత్సర పుష్య శుద్ధ ఇష్ట ఆదివారం తారీఖున మా కొమాళ్ యున దిగవళీ వెంకట శివరామ, త్రైస్తదియున వెంకట రత్నం కు ప్రాయంచి ఇచ్చిన వుయలు కాయలం “

“ఇది నా మనః పూర్వకముగా ప్రాయంచి ఇచ్చిన వుయలు కాగితము. దిగవల్లి తిమ్మురాజుజ. ఇందుకు సాకులు కామరాజు భోగరాజు సాకీ ప్రాలు, తుమ్ములపల్లి శాసులు సాకీ ప్రాలు, మైలవరపు సూరయ్య సాకీ ప్రాలు, పెద్దిబోట్ల వెంకన్న సాకీ ప్రాలు. వుయలు నామాకు దస్తారి తిమ్మురాజు శివరామయ్య”

పిండిపోలు లక్ష్మణ కవిగారి కథ

కళా ప్రపూర్ణ శ్రీ చెళ్లపెళ్ల వేంకట శాస్త్ర, శతావ్ధాని గారు శ్రీ దిగవల్లి తిమ్మురాజు పంతులుగారి కుమారుడైన దిగవల్లి వేంకట శివరాము గారిని గూర్చి తాము విన్నసంగతులు కృష్ణ పత్రిక వగ్గరా పత్రికలలో ప్రాసిన వ్యాసములలో వివరించి యున్నారు. ఆ వ్యాసములు గ్రంథాలుపము గా వచ్చినవి.

25-09-1939 తేదీన కృష్ణ పత్రిక లో “పిండిపోలువారి దండితనము అనే” అనే వ్యాసములో లక్ష్మణ కవిగారు ఒక పర్యాయము పీతాపురం సంస్థానములో తమకు రావలసిన వార్దికం ఇవ్వడములో ఏదో తగ్గించడమో ఏమో జరిగనదనీ అప్పుడు దిగవల్లి శివరాముగారు దివానుగానుండి వారనీ మన కవిగారు కచేరీ చావడి లో నికి వెళ్లి మా దిగవల్లి శివరా వెక్కడ నాయనా అని రెండు మూడు సార్లు రెట్టించే టప్పటికి రసజ్జలైన శివరాముగారు ఆమాటవల్ల ఏదో మునిగి నట్టున్నదని గ్రహించి ఏమిటి తాతగారు నేనే శివరాము అని సవినయముగా చెప్పి ఆలోటు పాటలను సపరణచేసి పంపినట్లు చెప్పగా విన్నాను అని శాస్త్రగారు ప్రాశారు.

ఈ గాధలోని విషయం శివరాము గారు దివాను గా నున్నప్పుడు జరిగియుండదు. శివరాముగారిని పీతాపురం రాజు శ్రీ గంగాధర రాము రాము గారు 01-06-1863 తేదీన శిరస్తాదారు గా నియమించారు. వేరే దివాన్ని లేనందు వారి నే దివానుగారనేవారు. శివరాము గారు దివాన్నిరి చేసేనాటికి లక్ష్మణ కవిగారు జీవించి యుంటారని అనుకోవడానికి వీలు

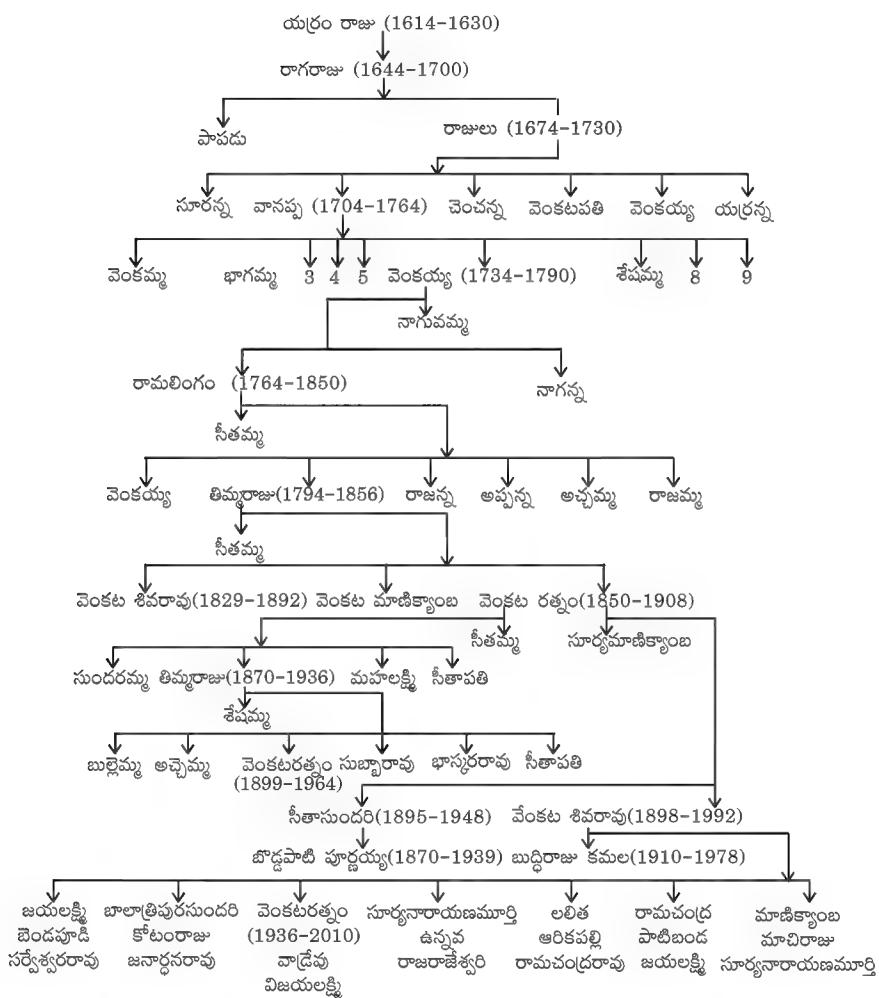
లేదు. 1840 నాటికే ఆయనకు డెబ్బిది ఏండ్లు పుంటాయని వీరేశలింగంగారి ఉపా. ఆయన శతవృద్ధుడని శివరాపుగారు చాలా చిన్న వాడని తాతాగారు అని సంబోధించడంలో నే తెలుస్తుంది. లక్ష్మణ కవి గారి భూమిని కుయ్యేరు గ్రామంగుత్తకు పుచ్చుకున్న పీతాపురం రాజు గారి బంధువులైన రాపు ధర్మరాపుగారా క్రమిచినందువల్ల నే ఆయనను రావణాసురునితో పోలుస్తూ ‘రావణదమ్మీయం’ అనే ద్వ్యాద్రి కావ్యం రచించాడు.

లక్ష్మణ కవిగారు తిట్టు కవి. ఆయనను చూసి చాలా మంది భయపడేవారు. ఆయనకు పితాపురం సంస్కారం లో వార్షికముండడము అందులో ఏదైనా లోపం వస్తు ఆ వ్యవహారాలు చుస్తే వారి దగ్గరకు వెళ్లి మాట్లాడటము సహజమే. బహుశా శివరాపుగారి తండ్రిగారైన దిగవల్లి తిమ్మిరాజగారు కలెక్టరుగారి క్రింద పితాపురం మేనేజరు గా వ్యవహారాలు నిర్వహిస్తున్న కాలంలో 1851-52 ఆ ప్రాంతంలో కలెక్టరుగారి క్రింద మేనేజరు గా కచేరీ వ్యవహారాలు నిర్వహిస్తున్న ఆయన చేతిక్రింద శివరాపు గారు చిన్న గుమాస్తాగా పని చేసూపున్న సమయంలో కవిగారు రావడము జరిగిపుంటుందని, నియ్యగులలో బీరకాయ పీచు గా బాంధవ్యం పుండటంవల్ల గొప్ప కవియైనందువల్ల 22 సంవత్సరాల చిన్న వాడైన శివరాపుగారితో ఆవిధముగా మాట్లాడిపుంటారని అంతట శివరాపు గారు తండ్రిగారికి చెప్పి కవిగారి విషయంలో జరిగిన లోటు పాటుల చక్క బరచి పంపియుటారని ఉపాంచ వచ్చును.

1851వ సవత్సరము నుండి పితాపురం రాజకుమారులైన నీలాద్రి రాయణిగారు, గంగాధర రామారావు గారు మైనర్లు గా పుండగా వారికుటుంబానికి నౌకరులకు ఆశ్రితులకు బంధువర్గానికి అయ్యే ఖర్చు పోమ్ము, జీతబత్తెములు వార్షికాలు చెల్లించడము రైతుల వ్యవహారాలు వగైరాలన్నీ కలెక్టరు క్రింది మేనేజరుగారైన తిమ్మిరాజగారే జరిపించేవారు. అందువల్ల అప్పటీలో ఈ సంఘటన జరిగిపుంటుందని ఉపాంచ వచ్చును.

శ్రీ వేంకట శాస్త్రిగారు దిగవల్లి శివరాపు గారిని గూర్చి చాలా కథలు చేస్తే వారు. అందులో ఇదిబకటి.

దిగవల్లి వంశవృక్షం (సంక్లిపం)

తిమ్మరాజుగారి పుయలు కాగితం(విలువామూ)

1856 సం. జనవరి 13 తేదీన ప్రాసిన పుయలు కాగితం అనబడిన విలువామా $9^{1/2}$ వెడల్పు 14 (అంగుళాలు)

పొడవు గల 8 పుటలు. ఆ కాలం నాటి చేతి ప్రాతి, పారిభూషక పదాలు, ఆస్తిపొస్తులు, భూమిపై హక్కులు, మొదలగు వివరాలు కలిగిన ఈ విలువామా ఆకాలం నాటి చరిత్ర ను చాటుతుంది. కానీ అసలు ప్రతి చదవడం దర్జభం. అందు చేత అసలు ప్రతి మొదటి మరియు చివరి పుట మాత్రమే అతికించి విలువామా శుద్ధ ప్రతిని పూర్తిగా ఇవ్వటమైనది.

କେବଳ ଏହି ପରିମାଣରେ ତଥା ଏହି ଅନୁଭବରେ ଯାହାକୁ ଆଶ୍ରମ କରିବାକୁ ପାଇଲା

డ 13 జూను 1856 సిద్ధార్థ
చంక్రమాస సిద్ధార్థ రథప్రమాణు ఉ కెల్లాగు
అంబుల్ బ వ్యాపారమాళ్లు. దిగువు
ప్రమాణం విషయం. ఏమి ~~ప్రాణ~~ లోకం నుండి
ముక్క శిఖారు యొక్క వ్యాపారం.

1. నేను బాల్యం వైదులు కొని పీటిలు
క్రూవెత్తెన గొమ్మ కుంఠమంతు తెచ్చుకో
కుండం కొన్న సింహార్జులు ఏ పీటిలు
ప్రాండి ఇంగ్లీషు పుసులు బాల్యం కొని
సుమం రంధు వోండి వరమ వశ్వ కెక్కు
~~అంతుకు కొండ~~ మాత్రిగండ కెప్పెత్తు పీటిలు
ఇదిలు న మాటలు గాండ ఖన్యు జుగ్గులు
కొన్న జుగ్గులు వ్యవస్థలు కొండ కు
కొండలు వశ్వ వంపులు కొండ పీటిలు
ప్రాండి ఇంగ్లీషు పుసులు బాల్యం కొని
సుమం రంధు వోండి వరమ వశ్వ కెక్కు
~~అంతుకు కొండ~~ మాత్రిగండ కెప్పెత్తు పీటిలు
ఇదిలు న మాటలు గాండ ఖన్యు జుగ్గులు

తెగుపాత మేస్తు రషీదు కొడు త్వరితంగా ఉండినప్పుడు
నడ్డిగాలించు తొమి దాఖలు ఆశ్చర్యంగా ఉంటాయి
మొదలు వచ్చి బాధించాలి అందులో ప్రశ్నలు ఉన్నాయి
దిక్కాలు కీపులు నిర్ణయించి ప్రశ్నలు ఉన్నాయి
ఏక కథ తెలుగు లాళ్ళ ప్రశ్నలు ఉన్నాయి
తెగుపాత చిర్మితు కొడ్డిరి, కొరింతు తెంచు
శ్రీ దీపాలా పుసుబండ్రు తెగుపాత
కెల్కు కెప్పిసుకు మేస్తు రషీదు ఉన్నాయి
చిప్పిరసు ప్రశ్నలు ఉన్నాయి అందులో ఉన్నాయి
ప్రశ్న ఏమి, నొఱ్ఱు త్వరితం, కొమ్మల్ దూరం, నొ
యుచ్చ త్వరితం ద్వారా ఉన్నాయి. దీనిలో దాడి కొరింతు
ప్రశ్నలు నుండి ఉన్నాయి వ్యాపార ప్రశ్నలో
ప్రశ్నలు త్వరితం 40 సంవత్సరములు ప్రశ్నలో
ము దురం వ్యాపించి పుండి ఉన్నాయి
చౌతో కుసుమ జీవించు ఉన్నాయి తొలి దు
ధ్వని కొమ్మల్ ద్వారా ఉన్నాయి అందులో
ప్రశ్నలు నొఱ్ఱు త్వరితం ఉన్నాయి

ఇద్దరూ కుమారు కుల్పిన నొంగలా
గసలని విష్టు తుఱ వునో!

1. శ్రవీనం వం ధియన తో తాపనో
ఏ నిషేషక్కు అం భాషా బుట్టు గింజాల్ల
మాండున మ్మున కంప మామ్ల, పెండుత్తు
ప్పున్ను డిం నికము మాగవం లేవా.

2. తో తాపని దుక్క ఘృపవ్వు పెండులు
శాంతి ప్పులు నొసు ఖారి గుల్లు 273 శండి
శింగాల్లు క్రొద చింతం దుఱ త్తు ఉన్న దుఱ
లు ఎస్తు రంగాస్తు ఆల్ల నేసి తో అం క్షో
బనాను. గసకం తో అం ప్పులు, లేవు కొండ
ఉప్పు సాంగు మా ద తో ప్పు ముంగు సమ్ము
గా ఉప్పు వించు వున్నినది.

3. తో తాపని దుక్క చెల్మురి మాహర
సాంగు వ్వు ఆల్ల దుఱ నేసి నిషేషక్కులు.
తో త్తు ప్పు సాంగు సాంగు మాహర
మాండు న్ని సింగు మాండు న్ని 63.

4. මාගිස්තූලීම් වෙළුඩායි?

అందులు శ్రీనివాసుడు కొన్ని ప్రయత్నాలు చేసి
 దుష్టువు వెళుకు క్షేత్రములో నిమిషించాలి
 అమరండు కొన్ని భూ స్వాయం చెల్పు చేసాలి
 ప్రసంగ కొండ తస్తు సిద్ధాంతముగా
 వృండగలంగులు త్రై లోకమ్ములను విషాదించాలి,
 ప్రశంసగా పత్రములకు క్రూజు బోధి
 చూస్తున్నాము వెరుగినిలు వెరుగినిలు
 చేసి వ్యుంపించడమని చెంది. గసుకుమిలు చుట్టూ
 సదరు తీలు గాలికీ కొవలిసి కమర్మములు
 వెగాగాయి ఏ స్వంత సామాన్లు వెళ్లినింటి
 రథు సంఘ వీస్తు పుట్టుపుట్టి చెంకుండాలు
 మ సుసుమాయాను జుర్రులే-ఉఱ్ఱు
 జుఱ్ఱు చుస్తు వ్యండపలిని కసిగా నిమి
 వృథయోక స్వంతముక్కింద ప్రయుక్తిలనిస్త
 జురులు ఉన్నదు.

S. శ్రీ త్రిపుసురామార్చదేవర రామానుజరామాల్య
 గ్రంథాయిన్ శ్రీలం సాము (ప్రామానంతమగా)

6

ద్వారం ద్వారం తిక్కుమిష్టి వ్యాపారాలు
ప్రధానమైన రోవర్ క్లబ్, బెంగళూరు నుండి ఉన్న
యింది కొడును కుట్టించి మండల వ్యాపారాలు
కొని వ్యాపారాలు ఏముగ్గి ప్రశ్నలు ఉన్నాయి. అంతే
అంతే ఉన్నాయి కొని కుట్టించి మండల వ్యాపారాలు
కొని వ్యాపారాలు ఏముగ్గి ప్రశ్నలు ఉన్నాయి. అంతే
అంతే ఉన్నాయి కొని కుట్టించి మండల వ్యాపారాలు
కొని వ్యాపారాలు ఏముగ్గి ప్రశ్నలు ఉన్నాయి.

6. తా కొమలాపురంకొన్నిపట్ల
మళ్ళీయ్య లంబాకు నిండి కుండలాలు
పున్నిపట్ల ఉండుతాయి వాగా ఎన్ని అంగాల
పూశుపట్ల కొండున్ని. ఆర్జుకు గుణితాలో
కున్నే సుధారీదిస్తానన నవీ కుండల ఉండ

ప్రాణమంత్ర కేసాబ్రహ్మ సుష్టువు. అం
తేష్టమ్భుగాంగించుటకే ముఖ్యమైనిని వి
శ్వస్తులయించున్నాని గురువో నిషేషక క్రమాలు
ఏ బ్రాహ్మణమున్నాపు లక్ష్మీమంగళము
గేసువేచుఱుగ శ్శు ఉప్పుములు దేవివిషణు
ఉండ్లు క్రుమిములు ఏ ఆంగోజు తురకులు
ప్రాణమంత్రమున్నాశిశుచసినస్తులు
ఏల ఏదా ద్రోషములు ఎంచి దిస్తామంత్రము
భ్రాంతవలనినది.

7. తొ. బ్రాంతవలనినది.
ధ. జ్ఞ. సామ్య గారు క్రుమిమునేని 20 రు
సంకుద్దులుననిషేషకవస్తులున్నాంగులు
శ్వస్తుబంగాంగమ సిసిక్కుట్టు, క్రైస్తుస్తు, క్రొమ్ము
చెట్టు ఉండ్లు ఉట్టు ప్రాణమంత్రమున్నా. మాంస
అంశుమంత్రమున్నాగం ఉప్పుములనినది.
గ్రస్త ఉండులు స్తుము వ్యాయామిలున్నాము
ప్రాణమంత్ర ప్రాణమ్భుగా ఉపసాగులు

8

సద్గురు మహాత్మ ప్రభు విషణువు కోరి
ప్రాంతాన్ని శాశవాణికున్నాడనే ప్రమాణ
గాంచినాన్ని వుండు వలసినది.

8. తా కెడోగల్ తెగ్గు కొండ
గుండులు చెట్టును నొమునిపుత్తు కొరకు
2 నో ను దు వెండు కొండ ను దు 0
చెట్టులు సుఖ్యు క్షు భావు కొనును ను వ్యక్తి
క్రైస్తవులు కేవు లు అయ్యు రాజు ను వామ జ్యు
వ్యక్తి ను అయ్యు వు కుత్తు కొను ను వ్యక్తి
ప్రాణులు ను వ్యక్తి ను వ్యక్తి ను వ్యక్తి
అయ్యు కొను ను వ్యక్తి ను వ్యక్తి ను వ్యక్తి
9. ఏ ఏ గాలు మంలా ఏ ఏ సుధి ఏ

1. మాం. గుర్తులు కొన్ని సమయంలో నీ విషయాలలో ప్రశ్నలు చేయాలి. ఆ విషయాలలో నీ సమయంలో ప్రశ్నలు చేయాలి.

అ. మోహనార్థి వీచితాల్పులు
మంక్రూ లెగెలసి శ్వాస అట్లించిన వాయమ
శ్వాస అందుల్లో కొన్ని వాడి శ్వాసమాన
ప్రాణ శ్వాసమాన. ఏర్పడు త్వాయి గాలి గాలి
స్వాస 1266 కిలో త్వాయి కొట్టుని శ్వాసమాన.
అ. శ్వాస వీచితాల్పులు నీచి వీచితాల్పులు
శ్వాస వీచితాల్పులు మంక్రూ కొట్టించి 1000
శ్వాస వీచితాల్పులు 1000 మంక్రూ వీచితాల్పులు
అ శ్వాస వీచితాల్పులు అట్లించి అట్లించి అట్లించి
కొట్టించి కొట్టించి కొట్టించి కొట్టించి కొట్టించి
కొట్టించి కొట్టించి కొట్టించి కొట్టించి కొట్టించి
కొట్టించి కొట్టించి కొట్టించి కొట్టించి కొట్టించి
కొట్టించి కొట్టించి కొట్టించి కొట్టించి కొట్టించి.

అందులో నొర్చుకున్న విషయాలను ప్రశ్నలు చేసి ఉండాలి.

10

భూమి రేపు ఆ గాలి ఉంచుకున్నట్టు 33-8-06
 డివ్యులు కొన్కణ నుండి తెల్పు లోకి 10
 ప్రా. విషాదు - లంకాయిల స్టేషన్ 125 అఫీస్
 శ్రీ మాధవు. రామ్ బాబు నుండి వుండు
 ఓన్ కాంగ్రెస్ లెపురుంచీ లుంజులు
 ఎ. కుమార్ రెడ్డి దృష్టి కుమార్ రెడ్డి
 లెపురుంచీ దుష్టులు వుండు.

ఎ. డాస. కుమార్ రామ్ కుమార్ రెడ్డి
 శ్రీ కాంగ్రెస్ లుంజులు లెపురుంచీ లుంజులు
 లుంజులు లెపురుంచీ లుంజులు లెపురుంచీ లుంజులు
 లెపురుంచీ లుంజులు లెపురుంచీ లుంజులు లెపురుంచీ లుంజులు
 లుంజులు లెపురుంచీ లుంజులు లెపురుంచీ లుంజులు.

ఎ. కుమార్ రామ్ కుమార్ రెడ్డి
 లెపురుంచీ దుష్టులు లెపురుంచీ దుష్టులు
 లెపురుంచీ దుష్టులు - విధివ్యవసాయాలు వాయిదా
 లుంజులకు ముఖ్యమై లెపురుంచీ దుష్టులు

11

ప్రయత్నములను గస్తకు చోటగొంచాలి
చవలనెనది.

12

(ప్రతింగిసు దియి సంఘతించే ఖండగవలనిపది.
టోప్పెర్ కోసమాలు బ్రాగ్ గవలాంటోముతి ల
వలనిన నిలిత్త మాచీణ.

1. మామ సర్వరముకు తోఎగ్ క్రీస్తువులు ఏం ఉప్పులు క్రీస్తువులు 1-0 లు 1-0 లు
ఖగు జాలుండాలు కాలిత క్రీస్తువులు విష్ణు
శుభేషణ్ణులు రహితాలు 2 ల సాధులు
వించుమాంగాంగార్థాత్మక్కు కోసుపుతులు
కుచ్చుయ్యాది. కొన్ని క్రీస్తువులు గ్రామాలు
శ్రీస్తీ పేరుకొన్ని క్రీస్తువులు కుచ్చు
చుట్టుకుమయినది. మొంగు క్రీస్తువులు
ఖగులు నఖంగవలనిపది.

2. మామ కోకెత్తుచుట్టుకు తోఎగ్ క్రీస్తువులు
ప్రాణిస్తేన నసంబుజామాన్ముఖులు కుచ్చు
దాలు క్రీస్తువులు క్రీస్తువులు క్రీస్తువులు
క్రీస్తువులు. ప్రోక్రీస్తువులు క్రీస్తువులు
శ్రీనితితు 740-000 పేరీ ఉచ్చానతస్తువు

ఉపరికి నీరు దులునది. కావే
గావంత్సు 73 ర్యా. ఏ సోషియల్ కెట్టణ్లు
కావంత్సు మధ్య మధ్య వ్యాపారం.
ప్రయుచు తొని తొప్పి కెట్టణ్లు వెలసినది -

1. మామ. స్టోర్సలు ప్రయుచు అందు
ఉఱువు విభజనం లేక అందుని విభజనం
కావంత్సు లోలు కే ప్రయుచు అందు అందు
ప్రయుచు అందు కే ప్రయుచు అందు అందు
అందు అందు అందు.

2. మామ. ఎందు ప్రయుచు అందు అందు
సింహాసన ప్రయుచు అందు. మామ. అందు 73 ర్యా
ప్రయుచు అందు అందు అందు అందు అందు
ప్రయుచు అందు అందు అందు అందు.
ప్రయుచు అందు అందు అందు అందు.
అందు అందు అందు అందు. అందు అందు అందు
అందు అందు అందు అందు అందు అందు
అందు అందు అందు అందు.

మారు వచ్చుకెవలనీన నీతిపూర్వక.

ఉపాయా. గోద్దుకుట్టుకొండా
ఖట్టుకేయునించాలుగాలూ కొనసాగు
చంపించాలుచే చేసియే క్రూరున్నాడు వ్యాపి
శిలాయస, గోద్దుకుట్టుకొండా చంపించాలు
చంపించాలు క్రూరు కొండగాయిక్కుండా
శ్రవణ దసరా శ్రవణ కుండలాలపై
వసంత త్రిపుర స్తుతి స్ఫురించాలామన్నీ
భూమి చొప్పించాలాచేకస్త బ్రహ్మాండాల
ప్రభుతుప్పు, పుట్టుండ్రమైష్ట్రోఽయ నీటాలు
పుట్టామాను ఉపాయం చేసి లింగముక్కు.
ప్రభుతుప్పు దాంపించాలు కించుచున్నామి
త్రిపుర మిథిలాగ పుట్టుండ్రమైష్ట్రోఽయ
శ్రవణ కుండలాలు కొండగాయి
పుట్టామాను ఉపాయం చేసి లింగముక్కు.

పోకునావు కి నీ మొదాను వాయి కి
కావలసిన మర్కుమెంచు ప్రొక్క శ్రోక
వలసినది గాని కొన్నాట మామి వాగును
లంపునితి తెచ్చుకో వలసిన లైప్పు కే లు.

o. అందికం మండ. పరిషత్తులు ఉన్నారు.
పీచ్చులు పఠించుకొనేను సంపూర్ణమైన
మండికం అందికం మామి శ్రోక్కం
అందికం రక్కిలు ఉధారణ సాధించాలను
ఏదు రక్కిలు చేసి వుండ కుమాలు కది. బాంతి
పొట్టులు వ్యుత్తు కుండ ఉండుతాను, అంతాన
ఎన్నాడు కొచ్చులు పఠించుకొన్నాడు. కొండాలు
విసీయోగ పరిషత్తు శ్రోక్క వలసిన మిగాని
బది మామి శ్రోక్క ప్రొక్క మండికం వలసిన
శ్రోక్క మామి కే లు. బాంతి పొట్టులు ఉన్న
పొట్టులు కుండ ప్రొక్క మండికం అంతాలు ఉన్నాయి.

ఏదు కెళ్లినాడం గతికి వీటినే సేవ
యి ప్రియినండ్ర చేసి ముందు ఉన్నాను. నద
రణి అన్నామిలును శిశుచైత్రులును
పోతించు ఉచ్చిత్తులును పుట్టు వ్యాపి.
స్విట్జర్లాండ్ లో దొన్నాను కుటుంబాలు
దేవీసుఖాలు రాత్రి కుటుంబాలు గతికి
ఏదు ముగ్గు భూమిలును పెరిపోయాయి.
ఒస్ట్రేలియా కవలాగినది.

7. ఎరడైనస్టాబ్లిష్మెంట్స్ ను కొని
  8. ప్రాచీనమైన తోక్కుగాలులకు నీటినంతమాటు లభిస్తాయి - బ్రేస్ అధికారికు ప్రమాదం గాలిగాలి.
  9. సాహిత్యానికి విభజితుడు క్రీ.శ 8240. అధికారికు ప్రమాదం ఉండుట.
  10. శాఖల్కు విభజితుడు మార్కెట్ ప్రమాదం 2008. 12.00.

16

దురుస కెళ్లించుటకు లాభి వేస
 మరిగుపుడు కీ స్తు తున్నాను. నద
 రథి అధికామలలు తిరపుకులున
 మంత్రమ యాక్షిషమస్తు, కొండ వ్యా.
 స్వరం లుట్టిగాంచు క్రూయున్నాను మామ్ము
 దీపిని తుంచులు తుంబులును కొండగాల
 విశిష్టమైన ముఖులును వెంపిసుయా.
 ఉసుచ్చి చక్కలుగాలి.

- a. ఎవరై మరుసామాణియవ్యవస్థామార్గం.
- b. మూలముని తోర్చుగామార్గ నిర్విషితముగా ఏదుగున్నాడు.- బ్రాహ్మణ
అధికరితమామార్గముగా గుర్తించాలి.
- c. సితారమ్మెంకింగ్ మాయ త్రయ్యము
రూప్య 8240. అధికరితమామా
పి గొప్పాలి.
- d. శాలమ్మెం బంగారము అంగ
పరిమితమామాగొప్పాలి. రూప్య 2200.

192

18

7. దృష్టి మార్గంలో వాస్తవిక ప్రశ్నలు
దిసెంబర్ - జూన్.

8. ప్రశ్నాతమి ముఖ్యాలాస ఉపాసక
జూన్ 2007.

9. దృష్టి మార్గంలో క్రమాగణితాలు
విషయాలు తిథ్యాలు కు విషయాలు
ప్రశ్నాతమి జూన్.

10. జూన్ నుండి డిసెంబర్ వరకు అన్ని తీవ్ర
శాఖలల్లో ఉపాసక ఉపాసక జూన్-డిసెంబర్.

11. సందర్భాల్యాల్లో విషయాలు ఉపాసక
క్రమాగణితాలు ఉపాసక డిసెంబర్-మార్చి.
అందుల్లో విషయాలు ఉపాసక డిసెంబర్-మార్చి.
అందుల్లో విషయాలు ఉపాసక డిసెంబర్-మార్చి.

12. ఏది దశ కు క్రమాగణితాలు ప్రశ్నలు.
మార్చి నుండి జూన్ నుండి అప్పటిలు
అందుల్లో విషయాలు ఉపాసక డిసెంబర్-మార్చి.

19

1. వల్లభుని గాంధీజీకు పోచువుళ్ళనుణు
ప్రీతిపాత్రాయి పెక్కలు ఇరిదుషువువు
గలంమండలిస్తూ అందుకొనే ఉపస్థితి 10-00
2. మండల వల్లభుని పేశనం మధ్యమ తరువాత
ప్రతించాయి కెప్పలు 10-00 నాటిని
సాధ్యమాలు వ్యాధిముఖ్యమాలు నిమిషములు గా
మొఘమాలసినది.

స్వస్థాల్యమాలకు ప్రీతిపాత్ర తామహార్షి
ప్రాంతాయామ క్రింది జాతి లక్ష్మి పెట్టినిండి.
విల్సి ఉపాయికాని ఎంనాచిని నిర్మించిని
స్వతంత్ర క్రింది సంపాదను తాని బ్రాహ్మింస్తు
యొంగిశ్చినా తండ్రుడు ఆ నిరాసస్తుతుపెంచి.
కృష్ణ కూ వ్యాధిముఖ్యమాల, నారోదవంధు
యన బ్రాహ్మింస్తు ఉపనాయనము ప్రోవెంటాలించి
యస్తు నాస్తుంటాగాయిలిప్పుల్చుక్కని పెంచి
ప్రేక్షాకుండు రంగమ్మ క్రీతి తండ్రునికి ఏద్దులు
ప్రేమించి ప్రశ్నకుండా ప్రశ్నకు ప్రేమించి గొము

19

1. వల్లభుని గాంధీజీకు పోచువుణ్ణుట
ప్రీతి రామాయణపెక్కలు ఇరిదుషాఖవ్
గలంసుంటిస్తూ అందుకొని ఉపస్థితి 10-00
2. మండ వల్లభుని వీచనంపుణ్ణుతి తిథు
ప్రతించాయాకు బెసలు 10-00 నిండాల
సాంఘమాయి పుట్టాడు సమయంలోగా
మొట్టమాచరించినది.

స్వసుభాగ్యరు కుల్కమితు శామహత్య
ప్రాంతాయామ క్రిస్తి జాతి లక్ష్మిరాతిశాంక
విలై లిపించుకొని ఎంబాసిని న్యోతించిన
స్వతంత్ర క్రీస్తి సంపాదను తాని బ్రాహ్మణిస్తూ
యొంగిశ్చినా తండ్రుడు ఆనందస్వరూపుపెంచి.
కృష్ణ కూడా వ్యాధున్నా, నారోడవంచ్చు
యన బ్రాహ్మణుకు ఉపనిషదును ప్రోవాయాం
యస్తు నాస్త్రంతసాంఘమితుకుని ప్రాంకు
ప్రేక్షాకుండు రంగున్న క్రీతమాయిని విచ్చే
ప్రేష్టుని ప్రస్తుతుండు ప్రేక్షకు ప్రాణులు బొము

వల్లా వచ్చు జీతం నేను ప్రాయందాకిల్ల
 కిన్ని తిఱచ భాటు మస్తి ఉచ్చు కుమా
 లోస్తు పుట్టుండల్లు గ్రూపు కుట్టుండల్లు
 టిఱసిప్పేరే పుండు వలనిన వసిన్ని శుస్తు
 స్వంతం గానం దియస్తు క్రింది తిఱస్తి
 నుంతుం లిర్సుల్లు మాసా లెవ గాంచిని
 దింపిలు నేను త్రైవేసి నొస్తు - గనక
 టిఱు త్రైవు నీనే నుంతుం లేదిని ప్రాయి
 గాయకులు పేళ్ళు పేళ్ళాము కూర్చుండలు
 ఎండ కాగియిలు పుండు క్రెస్టు ప్రాయి
 నుండు కాయ్కులు, క్రెస్టులు కాయ్కులు
 నుండే మాక్రులంకు నుండుని క్రెస్టు విషాది
 క్రెస్టు రింగుల్లు టిఱు నుండు అసిపుచు
 దేశం దింపి వెళ్ళి క్రెస్టు డెంబున్న
 ప్రాయి కప్పుండ ప్రాయి దేశం దింపి వెళ్లి
 ప్రాయి నగం ప్రాయి కుఱు నీను వెళ్లి నేను
 నుండు ల్లిండలు కార్బన్ పాపిండు ప్రాయి క్రెస్టులు

21

ఇంద్రానియై శ్రీకలసిని నుండి తమిని
 చంపున్న అక్కతి యిచ్చి వ్యాపారమునింటి
 కొనుటక్కు క్షితికున్ని బాగా గాలికావెంకిన
 కొనించి కుమ్మి ప్రంబ క్షాయి ఎండ్రు
 లోకి కున్ని యిచ్చి క్షాయి నుండి స్నమ
 న్నింటిని నింపి దుష్టమున్న క్షితికి
 తమిని ఇంద్రానియై నుండి క్షాయి ఎండ్రు
 నింపి కులు పీతా మాత్రాలు వాయాలు కొని
 క్షాయి మాత్రమే మాత్రమే తమిని
 తిక్కలు పెళ్ళిస రిహిన్న క్రిందమస్తు వ్యాపారముని
 నింపి నుండి పోకుకాగా దాటి న్నింటి
 కున్ని నింపి పోకుకాగా దాటి న్నింటి.
 ఏనుక రిహిన్న లుణి లుణి లుణి లుణి లుణి
 పోకుకాగా దాటి న్నింటి లుణి. న్నింటి
 లుణి లుణి లుణి లుణి లుణి లుణి
 లుణి లుణి లుణి లుణి లుణి లుణి

二

పొరుగు తేసుకు మండ స్విటార్చిత్తు
లోచను కు క్రొన్న కుపో సెయిఫున్ వెంకు
ప్రీలం మార్క్రిమెన్ కా అంసుమెన్ బ్రీగ్రామ
ప్రోఫెచ్యు కు తెచ్చుకు పుస్తకాలు నేప్పున్ గుప్తా
ప్రోఫెచ్యు కు తెచ్చుకు సెప్పులు ప్రోఫెచ్యు కు
ప్రోఫెచ్యు కు తెచ్చుకు సెప్పులు ప్రోఫెచ్యు కు

13 రమ అక్కిలే కాలు ప్రభావిత
శ్యామల నుండి ఉన్న వ్యవహార
ఏదో లేకి దీనా భావి దూరమ
సాధు ప్రాణిత ఆ మాటలు స్థాపించా
చుట్టూ వున్న ప్రాణిలు కొని ఉన్నారు
శ్యామల నుండి ఉన్న వ్యవహార
ఏదో లేకి దీనా భావి దూరమ

10. దురిక్తి భావంలో బోధించట్లు జీవి
యొక్క కుదుర్ముని ప్రాణం కుంఠమంగ
మండల ప్రాంతానికి విశేషమంగ

ప్రారంభంలోను దీనికి విషయాలను కొనుతున్న విషయాలను ఉన్నాయి. అందులో మాటలు లేక వ్యవస్థలు లేక వ్యవస్థలలో ఉన్న విషయాలను ఉన్నాయి. అందులో మాటలు లేక వ్యవస్థలు లేక వ్యవస్థలలో ఉన్న విషయాలను ఉన్నాయి. అందులో మాటలు లేక వ్యవస్థలు లేక వ్యవస్థలలో ఉన్న విషయాలను ఉన్నాయి.

ఉత్సవము కావిల్సు ప్రశ్నలకు వివరించాలి
సహరక్కు పుట్టుకొనుటాన్ని నుండి వెల్లు పుట్టు
పుట్టుఅంట్టు ఇంకానీ పుట్టుచేయ లభి
ప్రాతిగ్రంథిష్టునీ ఉన్నిటి కూడా లభి
పుట్టుఅంట్టు రోజుకు దొన్ని 20 గోప ప్రశ్నల
చంద్రపుట్టునీ లభించి ఎంబి కుచు విముఖు
ఉన్నిటి నుండి వ్యక్తిపుట్టుపుట్టు విముఖు
మాన్య పుట్టును త్వరితముగా ఉంచిని ఉన్న
పుట్టు ను వేచుటకు వాటా 20 గోప ప్రశ్నల
పుట్టునీ

ఏన్ని గుర్తి కొన్ని విషయాలకు

స్వరూప వున్నారు దోషమీద కొలువు
చేయి ఉమా వెంకట దోషమీద ఉత్సవ
శివిల్లుగాంప గొడ్డలు నుగ్గులు 1,96 లక్షలకు
కుంఠలు ఉన్న రూపమీద ఉత్సవమీద వున్నారు

కుండలి కొన్ని ప్రశ్నలకు వారి ఉపయోగములు
సహితం చేసుకోవాలి. ఈ ప్రశ్నలకు వారి ఉపయోగములు
మనమంచి వ్యాపకముగా వివరించాలి. అది నీవు
ప్రశ్నలకు వారి ఉపయోగములు అనుభూతి చేయాలి.
ప్రశ్నలకు వారి ఉపయోగములు అనుభూతి చేయాలి.
ప్రశ్నలకు వారి ఉపయోగములు అనుభూతి చేయాలి.
ప్రశ్నలకు వారి ఉపయోగములు అనుభూతి చేయాలి.

ఏన్ని గుర్తి కొన్ని విషయాలకు

24

అన్నమాణిక్యరావు తఱ వంతమస్తు సమితి
 గాపుండుషండు కేళ్ళంకెలైలు ప్రశ్నలు
 శిఖిప్రమాదమ రామాంగం సత్యరాజు లు
 బెట్టంక కుండ చిందినమాణిక్యరావు
 పొగ ఇంకు ఏగ లు : పంచు ఎండు లు
 సంగం . శుండి చుండుకు వెనినది.

అ. మాణిక్యరావు జ్ఞానాలు
 నృత్యమానం కుండలు కుండలు కుండలు
 కుండలు కుండలు విభాగాలు
 కుండలు కుండలు కుండలు కుండలు
 మనస్య వశ్వరామ వశ్వరామ మనక
 కుండలు పోతి స్తు శుండ వెనినది.

సి. నూరు కెళ్ళంకెలైలు విభాగాలు
 విభాగాలు మేళ్ళాంగం సత్య కెళ్ళం
 లు ఎవరయ కుండలు కుండలు విభాగాలు
 దండెనినది. ఉళ్ళంకెలైలు విభాగాలు
 ఉళ్ళంకెలైలు కెమెకెండు ప్రమాదిలు

ప్రాణమను నుండి వెలుసునది

అంక్రమించు ప్రాణమను వెలుసు
పున్నయ్యినే అంశుర్థకు బట్టించునేని
చుట్టు పడువ్వు కుళ్ళకై కురగాంచో
మర్మయ్య తమాగు ఉండి భీషణ్ణమా
ఉధూపొలు చుంపగా ఉస్తుచుస్తు
శ్రంగ వెలుసునది. ఏం ఉధూపొలు
భీషణ్ణ జీవ ఏం ఉధూపొలు గొంతు
భీషణ్ణ కండుకు వెలుసునది.

10. సదాయాహ్వాను ర్మించు వెలుసు
సేవ సాధువులకు ప్రాణమను వెలుసు
ఎవ్వు దక్కించు సాధువు ప్రాణమను
ఏం ఉధూపొలు విభూతించు మడు
పెంచు రత్నమిత్రసమా దూకులు ప్రాణమను.
చెంచు ర్మించు ప్రాణమను వెలుసు
ఏం ఉధూపొలు ఉపాధి ప్రాణమను.
పెంచు ర్మించు ఉపాధి ప్రాణమను వెలుసు

శ్రీకృష్ణ అనుమతియే క్రమాంగమ్
ప్రభువానసని

— २०. గు (ప్రాణిచ్ఛాయామాటకమాటకి)
ప్రాణికు చేత రాత్మామాటకమాటకి
ప్రాణికు చేత రాత్మామాటకమాటకి

27.

అంబుల్ ప్రాణీ.

ఎదుతున్న ప్రాణీ.

నిచ్చుల్ ల్.

శిల్పాల్ ప్రాణీ.

మానవుల్ నుండి వెళ్లిన ప్రాణీ.

ప్రాణీల్ నుండి వెళ్లిన ప్రాణీ.

అంబుల్ ప్రాణీ. క్రొత్త ప్రాణీ.

ప్రాణీల్ నుండి వెళ్లిన ప్రాణీ.

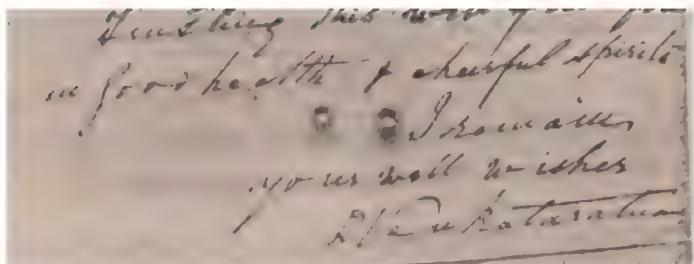
నాలుగు తరాల దిగవల్లి వారి చేతిప్రాత, వారి దస్కృత్తులు

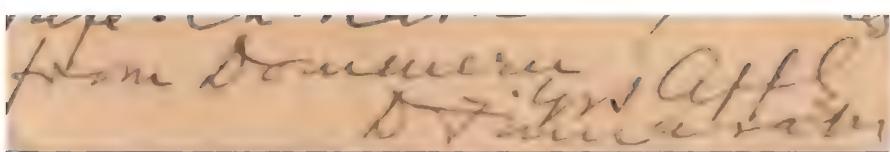
Digavalli Thimmarazu (1794-1856) రాజమండ్రజిల్లాలో హజార్ శిరస్తాదారు, పిరాపురం సంస్కారానికి కోర్టు ఆఫ్ వార్డు మేనేజరు

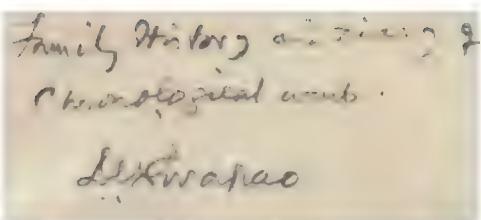
Eldest son of Thimmaraju Pantulu:- Digavalli Venkata Sivaro (1829-1890) పిరాపురం సంస్కారానికి దివాను .

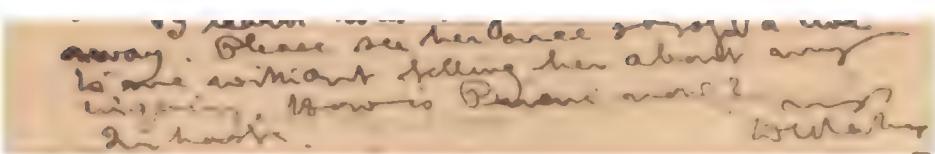
Second son of Thimmarazu Pantulu :- Digavalli Venkata Ratnam (1850-1908)
కొప్పురులో తాళ్లారు, సబు మేజ్పుటు

Eldest son of Venkata Ratnam (1850-1908):- Digavalli Thimmaraju (1870-1936) B.A
వియ్యురు సంస్కారానికి దివాను

Second son of Venktakta Ratnam (1850-1908):- Digavalli Venkata Siva Rao(1898-1992)B.A., B.L (Advocate) విజయవాడ .

Eldest son of Thimmaraju (1870-1936):- Digavalli Venkata Ratnam (1899-1966 Eluru) M.A., B.L Practiced Law in Madras High Court in the Chambers of Alladi KrishnaSwami Iyer

శ్రీ భీమేశ్వరాలయంలోని శిలాచాసనముల శుద్ధ ప్రతి

కాకినాడ లో శ్రీ భీమేశ్వరస్వామి ఆలయంలోని శిలాచాసనములు

మొదటి శిలాచాసనము 8-10-1828

శ్రీమదభాల జగజ్జేగియ్య మాన శ్రీమత్తిపుర సుందరీ సమేతులైన శ్రీ కాకినాడలో వెంచెసియున్న శ్రీ భీమేశ్వర స్వామి వారికి శాలివాహన శకాబ్దములు 1750 అగునేటి వర్షమాన వ్యవహరిక చంద్ర మాన సర్వదారి నామ సంవత్సర

ఆశ్వయుజ శుగం స్థిర వారమ్మ కొండిన్యగోతోత్పండైన వెంకయ్య యొక్క పొతుండును రామలింగము యొక్క పుతుండులయిన తిమ్మరాజుకట్టించి యచ్చిన శిలామయ మంటపము. శ్రీ శ్రీ శ్రీ

రెండవ శిలాశాసనము 15-3-1831

శ్రీమదబిల జగజ్జేగియ్య మాన శ్రీమతిపుర సుందరీ సమేతులైన శ్రీ కాకినాడలో వెంచేసియున్న శ్రీ భీమేశ్వర స్వామి వార్క్ శాలివాహన శకాబ్దములు 1753 అగునేటి వర్తమాన వ్యవహరిక చంద్ర మాన ఖర నామ సంవత్సర చయత్త శుగి జయవారము శ్రీ మత్కొండిన్య గోతోదృపుండు నాపస్తబి సూతుండును శ్రీ దిగవల్లి కులాంబుధి సదాకరుడు నాగువమ్మాయాఖ్య ధర్మపత్ని సమేత వెంకయ్య మాత పొతుండు సీతమ్మాఖ్య ధర్మ పత్ని సమేత కామలింగ పుతుండును సకల బుధవిధేయండును నగు తిమ్మరాజు నామధేయండు శ్రీమచ్చాశ్వత స్థితి యోగ్య శిలా చయ శ్రీముఖ్యాలయ శ్రీ మజ్జగజన్యాలయ శ్రీ తల్యాణ మండప శ్రీగోపుర ప్రాకారాదులు నిర్మాణము చేయించి సమర్పించెను

శ్రీ సాంబశివార్ణణమస్తు

Wills are unknown to Hindu Law. Regulation V of 1829 says that Will of a Hindu must be in conformity with Hindu Law

అనుబంధం - I

1855 నాటి ఉద్యోగులు

తిమ్మరాజు పంతులు గారు ఆళ్ళింగు హసజార్ శిరస్తాదారు గాను, పిరాపురం ఎస్టేటు కొర్టు ఆఫ్ వార్డ్స్ మేనేజరు గాను రెండు ఉద్యోగాలు నిర్వహిస్తు 1855 సం. ఉద్యోగం చాలించుకుని ఉపకారవేత్తనము పొందారు. ఆ కాలం లో నియోగి పంతులు గారికి గొప్ప పదవులు లభించడమే ఆశ్చర్యకరమైన విషయము. అప్పట్లో మద్రాసు రాజధానిలోని అన్ని జిల్లాలో ను దేశస్థమాధ్య వేపారి పంతుళ్లు శిరస్తాదారు మొదలైన పెద్ద ఉద్యోగాలన్నీ ఆక్రమించి ఇతర శాఖలవారిని రానిచ్చేవారు కారు. ఈ వేపారి పంతుళ్లు వారి లో సంబంధ బాంధవ్యాలు చేసిన కరణ కమ్మ గోలోగ్రండ వేపారి పంతుళ్లు ఒక కట్టు గానుండే వారు. చాలామంది తాజిల్లారులు కూడా ఆ శాఖవారే. అమలుదారులు, రాణేదారులు వారే. కొద్ది మంది మాత్రం ఇతర శాఖలవారుండేవారు.

Report of the Commissioner for the revision of salaries and Establishments by Henry Ricketts , Calcutta. Bengal Harbour press 6 vol (1858) అనే పుస్తకములో 1855 సం. 23 జులైనాటికి గల ఉద్యోగుల వివరాలు వల్ల ఈ క్రింది సంగతులు తెలుస్తున్నవి.

కులము	హెడ్ శిరస్తాదారు	నాయిబు శిరస్తాదారు	తాజిల్లారు	మొత్తం
మహరాష్ట్ర దేశస్త వేపారి బ్రాహ్మణులు	17	20	117	154
ఇతర శాఖల బ్రాహ్మణులు	2	13	68	83
ఇతర కులాల పొందాపులు	2	3	45	50
నెటిపు క్రైస్తవులు	0	2	3	5
ముసల్మానులు	0	0	13	13
యూరోపిస్తు	0	0	0	0
మొత్తం సంఖ్య	21	38	245	305

Freikenberg Guntur District p77

అనుబంధము - 2

జిల్లా కలెక్టరు చేతిక్రింద 1850 నాటి ఉద్యోగ వర్గము

పూజారు కచేరీ

A. (Secretariate) శిరస్తాభానా

I	శిరస్తా డిపార్టుమెంటు నేటివు అకొంటెంట్లు	నెల జీతము స్వలు. రూ
1	పూజారు శిరస్తాదారు	రూ 210-300
2	నాయబు శిరస్తాదారు	120-175
3	అసెప్పింటు శిరస్తాదారు	100-120
4	హాడ్ గుమాస్తా	70-100
5	మదద్దారులు(సహాయోద్యుగులు) 6 లేక 7 గురు	20-40
6	ముచ్చులు	12-15
II	మునిషీ డిపార్టుమెంటు(నేటివ్ కరస్చాండెంట్లు)	
1	హాడ్ జవాబు స వీసు లేక మునిషీ	రూ 70-85
2	అసెప్పింటు జవాబుసహి ఒకరిద్దరు	21-70
3	మదద్దారులు 3 లేక 4	14-70
4	అసెప్పింటు మదద్దారులు ఒక రిద్దరు	5-7
III	ఇంగ్లీషు డిపార్టుమెంటు (అకొంట్లు, కరస్చాండెన్సు)	
1	హాడ్ ఇంగ్లీషు అకొంటెంటు	రూ 100
2	హాడ్ ఇంగ్లీషు రైటరు	70
3	ఇంగ్లీషు ట్రాన్సలేటర్	70
4	డెప్యూటీ అంకొంటెంటు	60
5	డెప్యూటీ రైటరు	40
6	రైటర్లు 5లేక 6	10-20
7	వాలంటీరులు (జీతం లేని ఉమ్మెదారువారుల కొంతమంది)	
IV	ట్రిజరీ డిపార్టుమెంటు (ఖజానా)	
1	క్యాష్ కీపరు	80-100
2	అసెప్పింటు క్యాష్ కీపరు	28
3	హాడ్ పూరాబు	40
4	అసెప్పింటు పూరాబు	14
5	గుమాస్తాలు ఇద్దరు ముగ్గురు	10-20
V	రికార్డు అఫీసరు- దష్టార్ భానా	
1	ఇంగ్లీషు రికార్డు కీపరు దష్టార్ గార్	35
2	నేటివ్ రికార్డు కీపరు	30
3	గుమాస్తాలు ఇద్దరు	15-20
4	దష్టార్ బంద్ లు ఇద్దరు(రికార్డు అఫీసు గార్డులు)	7-10

5	వాలంటీరు అనిష్టంటులు ఇద్దరు	
VI	సాదరా వారుడు డిపార్ట్మెంటు © © సాదరావ్ అనే పారసీ మాట నుండి. కచేరీలో సిరా కాగితాలు దీపాల సూనె మొదలైన చిల్లర వసులు సరంజాము సరఫరా	
1	జమూదార్లు ముగ్గురు	రూ 10-20
2	పూర్ణసు(బంత్లోత్తులు) 5 లేక 6	1-5
3	దలాయతులు (ఆయుధ పాణలైన బంత్లోత్తులు) 12 మంది గాని హామ్మిమందిగాని	6-15
4	ముచ్చిలు (బుక్కుటైండర్లు, బాతు, కలములు చెక్కువారు, కాగితములు కోయువారు ఇతర పసులవారు ముగ్గురు	7-17
5	చలివెండ్ర భూహృణలు ఇద్దరు ముగ్గురు	9
6	సిరా చేసివారు ఇద్దరు	7
7	మపొగ్గార్లు దీపాలు వెలిగించేవారు 4 గురు	3
8	స్పీపర్లు (ఊడ్చేవారు)	2

B. రివిన్యూ భూంచి

I	ల్యాండు రివిన్యూ	
1	పొక్కరు	రూ35
2	ఇంగ్లీషు రైటరు	30
3	జవాబునవీసులు ఇద్దరు	25-30
4	మదద్దారులు 8 మంది	15-30
5	ముస్తులు ఇద్దరు	7
6	వాలంటీరులు (8 మంది)	
	సాట్లు డిపార్ట్మెంటు	
1	పొక్కరు	రూ35
2	ఇంగ్లీషు రైటరు	30
3	జవాబు నవీసుసు ఇద్దరు	25-30
4	మదద్దారులు ఇద్దరు	20-30
	సాయరు (సుంకములు, Inland Customs డిపార్ట్మెంటు	
1	పొక్కరు	35
2	మదద్దారులు ఇద్దరు	12-20
3	జవాబు నవీసులు ఇద్దరు	10-15
	మొత్తాన్ని వ్యతీ పన్ను ఇళ్ల పన్నుల డిపార్ట్మెంటు	
1	మదద్దారులు ఇద్దరు	12-20
2	జవాబు నవీసులు	10
	అబ్సారీ సారా సల్లమందు ఎక్కుజు డిపార్ట్మెంటు	
1	మదద్దారులు ఇద్దరు	12-20

2	జవాబు నవీనులు	7-10
	సీ కష్టమ్యు డిపోర్టుమెంటు	
1	మదగ్గారు	12-14
2	పైంపుల డిపోర్టుమెంటు	
3	మదగ్గారు	12
4	సంక్రీతి(సంకేర) డిపోర్టుమెంటు	
5	మదగ్గారు	12
	మేజస్టీటు బ్రాంచి	
	సక్టిరియేట్ సెక్షన్	
1	మేనేజరు	70
2	ఇంగ్లీషు రైటరు	35
3	జవాబు నవీను ముస్తీలు 6 లేక హాచ్చు మంది	14-31
4	పభాలీ (నీటి సరఫరా)	12
5	సిరాచెస్ వాడు	4
6	మహార్షి (దీపాల సెక్షన్)	4
	Enforcement అమలు సెక్షన్	
1	సద్గారు	20
2	హావెళ్లారులు ఇద్దరు	10
3	నాయకులు ఇద్దరు	7
4	పూర్వమ్యు (జవానులు) 30 -40 మంది	5
	గార్డు సెక్షన్	
1	డాఫీదారు	10
2	డలాయితులు 12-15	6-7
3	పూర్వమ్యు 20-30	5
	జైలు సెక్షన్	
1	జైలరు	14
2	లాస్టు నాయక్	7
3	పూర్వమ్యు 23-34	8
	ప్రమాణం (Oaths) చేయించేవారు సెక్షన్	
1	బ్రాహ్మణ శాస్త్రి	10
2	ముల్లా	10
3	జలగము	7

జనరల్ బ్రాంచి కలెక్టరు అధికారాలు పెరిగిన కోద్ది ఈ శాఖ అభివృద్ధి యొనది

1. మరమత్తుల శాఖ
2. జిల్లా తపాల డాకు తపాలా శాఖ
3. హాల్యు డిపోర్టుమెంటు డైవర్టు అస్పుత్రి అనెస్ట్రింట్లు వాక్సీనేటరులు

Ghaibtur or Field Organization (*this appears to be some outstation లో ఉద్యోగిపరిమలు*)

హుజూరు కచేరీలో గాక జిల్లాలో ఇతర ప్రాంతాలో outstation హుజూరు చేతి కింది ఉద్యోగపరిమలు

I	తాశిల్డారీ బ్రాంచి	
1	రివిస్యూ అమీను పోలీసు అధికారాలలో (అములుదారులు)	60-100
2	నాయబు అమీను	30-50
3	శిరస్తోదారు	14-35
	ష.ర పై మూడు ఉద్యోగములు ఒక్కరికి ఇవ్వాలమ్మను	
4	పీప్పొరు	20-30
5	హాడ్ మదగారు	12-17
6	మదగారులు ఇద్దరు లేక కముగ్గరు	10-12
7	జవాబు నవీనులు ఇద్దరు, ముగ్గరు	7-10
8	మపోల్గారు మపోలీచీ	3
9	స్వీపరులు	2
	రాణా బ్రాంచి	
1	పోలీసు అమీను	40-100
2	మదగారు	10-15
3	దమాగాపు	10
4	హావ్లారు	7
5	నాయక్	5
6	పూర్ణు 30 లేక హాచ్చు మంది	
7	గార్డు డిపుండరు	7
8	గార్డు పూర్ణు 30 లేక హాచ్చు మంది	4
	సాట్టు బ్రాంచి	
1	వాట్లు రాణేదారు	40-60
2	పీప్పొరు	20-30
3	గుమాస్తో	15-20
4	మదగారు	12-14
5	నవీ సిద్ధాన్ జవాబు నవీను లేక మునిపి ఇద్దరు	10-12
6	పరాబులు ఇద్దరు లోత హాచ్చుమంది	10-14
7	కోలగాండ్రు ఇద్దరు లేక హాచ్చు మంది	5-7
8	డఫెడారులు ఇద్దరు లేక హాచ్చుమంది	7-15
9	పూర్ణు (జవానులు) 30 లేక హాచ్చు మంది	5
10	మపోలీచీ	5
11	కారీమరక్కాలల్ లు ముగ్గరు	2

	మనుతు చావడి సాయరు చౌకీలు	
	సముతు దారు సిబ్బంది	
1	సముద్దారు	10-14
2	గుమాస్తా	7
3	పైగ్స్ట్ (ఒపరస్టర్)	5
4	ముస్తీ	5
5	పూస్సు ఇద్దరు ముగ్గురు	4
	సాయర్ చౌకీ	
1	గుమాస్తా	8
2	పూస్సు 4లేక 6 మంది	4

సాయరు చౌకీలు చాల చోట్ల వుండేవి. గుంటూరు జిల్లాలో 46 వుండేవి. ప్రతి చౌకీలోను సెలకు పది పన్నెండ్రెండు రూపాయల జీతంగల చౌకీదారులు రు. 7 జీతంగల గుమాస్తాలు, రు. 5 ల జీతం గల గుమాస్తాలు రు. 4 ల జీతం గల బంట్లోత్తులు వుండేవారు. వచ్చిపోయే ప్రతి బండి వాని, కావటివాడిని ఆపి సోదా చేసి సుంకం వసూలు చేసేవారు. అందువల్ల రాక పోకలు రవాణాలు ఆగిపోయి వ్యాపారస్థు లక్కడ పడివుండవలసి వచ్చేది. మనుష్యులకు పశువులకు ఆపోరాలాను అక్కడ నిల్వవుండడానికి ఇతర ఏర్పాట్లతో చౌకీ ఒక చిన్న బస్తీ గా నుండేది. ఈ సందర్భములో అనేక సరుకులపైన సుంకాలు వసూలు చేసేవారు. సర్కారు నౌకరులు చాలా లంచాలు పుచ్చుకునేవారు దీనివల్ల ప్రజల బాధపడేవారు. దీనిని గుర్తిపై అధికారులకు మొరపెట్టుకోగా సుంకాలు విధించతగిన సరుకుల సంఖ్యను తగ్గించారు. జిల్లాలో 1837 సం. లో 36 రకాలకు తగ్గించారు. సాయరు సంఖ్యకూడా తగ్గించారు దీనివల్ల లాభంపోందే నౌకరులు ఉద్యోగులు దీనికి తమ అసమ్మతి తెల్పుతూ పైవారికి అర్థీలిచ్చుకున్నారు. దీనివల్ల లాభం వుండే చిల్లర వృత్తులవారు వారికి మద్దతు చేశారు.

అన్ని జిల్లాలలోను అవిసీతి పెరిగినది. చివరకు 1844 సం. లో ఈ సాయరు చౌకీలను తీసివేశారు. దానికొక రెగ్యులర్ ప్పన్ చేశారు.

మొత్తాన్ని పన్ను అనేది సరుకులు తయారుచేసేవృత్తులవారి పైన వానిని అమ్ముకునే వారి పైన సూలు మగ్గాలపైన కూరీల పైన చేతిపనివాళ్ల పైన గొళ్లెల కాపరులపైన కంసాలి దుకాణాలపైన, కంపరులపైన, కమ్మరుల పైన వడ్డంగులపైన విధించేవారు. కులవృత్తులవారి పనిముట్టులపైన కూడా విధించేవారు. ఈ మొత్తాన్ని పన్ను ప్రజలపైన మహామ్యదీయులు వేసిన తలపన్నులు మాదిరిగానుండేది. ఈ పన్ను వసూలు చేసే ఉద్యోగులు నౌకరులు చాలా దొర్చున్నము చేసేవారు. ఇళ్లలో జోరబడి జప్పులు చేసేవారు. 1816 సం. లో పోలీసు అధికారులు రావడంతో ఇంకా దుర్గాగ్గాలు జరిపేవారు. దీనిని గురించి ఎంత మొరపెట్టుకున్నా 1853 సం. వరకూ మన రాజధానిలో దీనిని తీసివేయలేదు

అనుబంధము III

మద్రాసు రాజధాని

మద్రాసు రాజధాని పైశాల్యమొక లక్ష సలుబది వేలు చదరపు మైళ్లు. మొత్తం జనసంఖ్య రెండు కోట్ల ఇరవై లక్షలు. 1854 నాటికి రాజధానిలో 20 జిల్లాలుండేవి. ఒక్క జిల్లా పైశాల్యము దామాపొగా ఏడువేల చదరపు మైళ్లు. బల్లారి కడపజిల్లాలు మాత్రం ఒక్కకటి 12000 చదరపు మైళ్లు. జిల్లాల జనసంఖ్య దామాపొగా 11 లక్షలు. ఒక్క జిల్లాలో 14 లేక 16 తాలూకాలుండేవి. ఒక్క తాలూకా పైశాల్యము 300 లేక 500 లేక 1000 చదరపు మైళ్లు కూడా ఉండేది. ఒక్క తాలూకా లో 200 లగాయితు 500 గ్రామాలుండేవి. ఏనిలో 500 మొదలు 2000 పొలాలుడేవి. ఒక్క తాలూకాకోక తాశిల్దారు కీందనుండేవి. జిల్లాకంత కు ముఖ్యాధికారి కలెక్టరు. ఇతని కీంద ఆంగ్లేయోద్యుగులలో జిల్లాకు నాలుగవ వంతు సంపూర్ణాధికారియైన సబుకలెక్టరలను తరువాత నియమించారు. ఆరు లేక పది సంవత్సరాలు ఉద్యోగానుభవం గల హాడ్ అసిస్టెంటు ఒకడు. కొత్తగా దేశానికి వచ్చి ఏమీ తలియని ఒకలిద్దరు జూనియరు అసిస్టెంటులు ను వేశారు.

ఒక్క గ్రామంలో నుండే మామూలు కరణ మునసబులుండేవారు (ఎట్టి) వగ్గరా గ్రామోద్యుగులే గాక ఒక్క కలెక్టరు కీంద జిల్లా మొత్తము మీద రివిన్యూశాఫలో 2500 మంది పరకు నేటిపు లేక దేశీయోద్యుగులుండేవారు. వారికి చాలా కొద్ది జీతాలుండేవి, ఏరు మామూల్నే పేరుతో లంచాలు పుచ్చనేవారు.

హాజారు కలెక్టరు పెద్ద జీతం కలిగి మంచిగానున్నప్పటికీ అతని కీంది ఉద్యోగులందరు లంచగొండులై గ్రామాలలో జిల్లాలుముచేసేవారు. మొదట తాశిల్దారుకు, కలెక్టరుకు పోలీసు మేజిస్ట్రటు అధికారాలు లేవు అని జిల్లా జిల్లాకి కీందనుండేవి. 1816 సం. లో కలెక్టరుకు అతనికీంద తాశిల్దారులకు ఈ అధికారానివ్వడంతో రివిన్యూ పరిపాలనలో నిరంకుశత్వము, అన్యాయము ప్రభలినది.

అనుబంధము IV

కంపెనీ సర్కారు - దేశీయోద్యుగుల లంచాలు మామూల్ను

మద్రాసు రాజధానిలో ఇంగ్లీషు వర్కర కంపెనీ ప్రభుత్వపరిపాలన కట్టుదిట్ట పురచడానికి వ్యక్తుల స్వాతంత్రులకు ఆస్తి హక్కులకు ప్రభుత్వాధికారాలకు సంబంధించిన శాసనాలను మద్రాసులోని గవర్నరు, ఆయన సలహాసంఘము 1802 సం.ము నుండి రెగ్యలెప్పును లనే శాసనాలను చేయడం ప్రారంభించారు. అయితే పూర్వం మహామృదీయ ప్రభుత్వకాలం నుండి వస్తూవున్న ఆచారాలు ఒక్కసారిగా మారలేదు. క్రమక్రమంగా క్రమ పరిపాలన ఏర్పడినది. పూర్వమంచీ

మనదేశం లో సర్కారు ఉద్యోగులు ముఖ్యంగా రైతుల భూములు అమరకం చేసి సిస్టులు నిర్ణయించి వసూలు చేసి ఉద్యోగులు కట్టాలు కానుకలు లంచాలు పుచ్చుకోవడం మామూలుగా నేనున్నది. కంపెని ప్రభుత్వకాలం లో కూడా ఇది చాలా కాలం సాగినది II. లంచాలు పుచ్చుకున్న దేశీయోద్యోగులను శిక్షించడానికి 1822 సం. లో IX రెగ్యలేపన్ అనే శాసనము చేశారు. దీని క్రింద కొండరిపైన లంచాల కేసు పెట్టడం జరిగింది. గాని చాలాకేసులు రుజువు కాలేదు. లంచాలు పుచ్చుకునేవారు ఇతరులు చూస్తూ పుండగా డబ్బు పుచ్చుకోరు గదా! సాధారణంగా లంచమిచ్చిన రైతుకు ఫిర్యాదు చేసే దైర్యంవుండదు. ఆద్దా కొద్ది లంచమిచ్చి పని గాక పోతే రైతు ఫిర్యాదు చేస్తాడు. నేను తనకు సహాయం చేయు లేదని కోపంతో అభద్రపు ఫిర్యాదు చేశారని ఉద్యోగి అంటాడు. పైగా జిల్లాలో శిరస్తాదారులు తాళీల్లారులు మొదలైన పెద్ద రివిన్యూ ఉద్యోగులందరు బ్రాహ్మణులే. ముఖ్యంగా మహారాష్ట్ర దేశస్థ వేపారి బాహ్యాణులు. వారందరూ ఒక కట్టు గానుటారు. వారి బంధువర్గం వారైన కరణ కమ్మ వేపారులు పైన గోల్కొండ వేపారులపైన ఈగ వాలనియ్యరు. నియోగులు మొదలైన ఇతర శాఖల బాహ్యాణులు కొద్ది మంది వారికి లోబడి వుండేవారు. ఎవరైనా ఫిర్యాదు చేయడానికి వస్తే శిరస్తాదారు దర్శనమిచ్చేవాడు కాడు. బంట్లోత్తుచేత గింటించేవాడు. అయితే యా వ్యాపారి బ్రాహ్మణులలో నే కక్కలు ఏర్పడి ఒకరి మీద ఒరు చాడీలు చేప్పేటప్పుడు మాత్రం ఇలాటివి బయటపడేవి. అప్పుడు కొండరిని బర్తరఫ్ చేయడం జరిగేది. క్రీ.శ. 1800 వ సం. మొదలు 1807వ సంవత్సరం వరకూ దత్తమండలాలో కమీషనర్ గా పనిచేసి ప్రజల గౌరావానికి పాత్రుడై 1820 సంవత్సరము లో మద్రాసు గవర్నరైన సర్ తామన్ మన్ గారు “గత ఏడు సంవత్సరాలలో ముఖ్య డివిజనుల లోను జిల్లాలలోను తనక్రింద పని చేసిన నూరు మంది దేశీయోద్యోగులలో ప్రత్యక్షం గా గాని పరోక్షంగాగాని అవినీతి పరులైనట్లు రుజువుకాని వారు అయిదారుగురు కన్నా లేరని వ్రాశాడు. కొండరిని అవినీతిపరులని తీసివేస్తే క్రోత్తగా నియమిచిన వారూ అలాంటి వారే వుతారని కూడా ఆయన అన్నాడు.

సత్యము ధర్మము తప్పి దరించడము మహా పాతకమని నమ్మై తాళీల్లారులు కూడా గ్రామస్తులు తమంతట తాము తెచ్చి ఇచ్చేకట్టాలు కానుకలు ఒహూ మతులు పుచ్చుకోడం తప్పుగా ఎంచరని తాళీల్లారు తమ గ్రామానికి వచ్చినప్పుడు గ్రామాధికారులు ఒహూమతిగా సమర్పించే మితమైన మొత్తాలు పుచ్చుకోవడం తప్పుగా ఎంచరని మన్ మొదలైన అనుభవజ్ఞులు అన్నారు. ఇచ్చిన ది పుచ్చుకుని ఇంకా తెమ్మని బాధించకుండా త్వరగా పని చేసి పంపించే ఉద్యోగి చాలా మంచి వాడని ధర్మరాజుని దేశంలో ని రైతులు మెచ్చు కునేవారు. రైతులవల్ల లంచాలు మామూళ్లు పుచ్చుకోడానికి ఈ దేశంలో మొదటి నుండి చాలా అవకాశాలుడేవి. మనదేశం లో “ఆసరా, వీసబడి” అనే రెండు రకాలు అమరకుద్దతులండేవి మహామృదీయుల కాలంలో పండిన పంటలే మూడవపంతు రాజ భాగంగా వసూలు చేసేవారు. ఇంగ్లీషు కంపెనీ వారి కాలం లో పంటను అంచనా వేసి రోక్కముగా మార్పి శిస్తులు వసూలూ చేసేవారు. అందువల్ల భూముల అమరకంలో శిస్తు నిర్ణయం లో వసూలు లో పంట అంచనా వేసి రోక్కము గా మార్పి శిస్తులు వసూలు

చేసేవారు. అందువల్ల భూముల అమరకం లో శిస్తుల నీర్జయం లో వసూలులో పంట అంచనా చాలా ముఖ్యమైనది. మహామృదీయుల కాలం లో భూముల అమరకం శిస్తుల నీర్జయం, వసూలు, లక్కులనిమ్మిత్యము దేశపాండ్య, మజందారు మొదలైన ఉద్యోగులుండేవారు. కంపెనీ ప్రభుత్వములో పాతడ్యోగుల ద్వరా కొంతకాలం పని జరిగించి తరువాత 1802 సం. లో వారిని తోలగించి కలెక్టరు క్రింద రివిన్యూ ఉద్యోగుల పరిపాలనా విధానం స్థాపించారు. జిల్లాకలెక్టరు అయిన క్రింద శిరస్తాదారుకు ఆయిన క్రింద పని చేసే పుద్యోగులను హుజూరు కచేరి ఉద్యోగులనేవారు. జిల్లా కలెక్టరు అధికారం క్రింద గల వివిధ తాలూకాలలోని తాశీల్లారులు వారి కచేరి పుద్యోగులూ ఏండే వారు. తాలూకాలో సముతదారులు ఏండేవారు. గ్రామంలో రైతుల భూముల అమరకం లక్కులు తాశీల్లారు అధికారం క్రింద కరణలు తయారు చేసేవారు. మామూలు సాగుబడి పంటలు సముతద్దారు వగ్గెరా హుజూరు అధికారులు తనిఫీ చేసే వారు. ప్రతి యేట అమరకం లక్కులను కలెక్టరు హుజూరు జిల్లా కచేరి ఉద్యోగులతో పచ్చి తాలూకా ల వారీగా జమూబందీ జరిగించే వారు. అతీవ్యప్తి, అనావ్యప్తి, దోషిభు మొదలైన దైవిక, రాజకీయాల వల్ల కలిగే పంట నష్టము, తరుగు మొదలైన వాని గురించి తాశీల్లారు సిఫారసు చేస్తే కలెక్టరు హుజూరు అధికారులు మినహాయిపులు చేసి రివిషన్లు నివ్వచుపును. అందువల్ల రైతులకు ఉపకారం చేయడానికి, అపకారం చేయడానికి తాశీల్లారు మొదలైన రివిన్యూ పుద్యోగులందరికి అపకారాలుండేది. ఈ కారణంవల్ల తమకు ఉపకారం చేస్తారమో ఆని ఆశతో రైతులు తాశీల్లారు కు ఇతర ఉద్యోగులకు ప్రతి యేటా ముడుపుల చెల్లించడం మామాలైపోయింది.

రైతులవల్ల ప్రతిసారి దేశీయాద్యోగులు పుచ్చుకనే మామూల్లు లంచాలు అనేక విధానాలైన చిత్రవిచిత్రాలుగా నుడేవి. ఈ లంచాలు గురించి, అక్కమాలను గుర్తి 1852 సం. మార్చి 2 వ తేదీ గల ఆకాశ రామన్న అర్థి ఒకటి విశాఖపట్టం నుంచి మద్రాసు గవర్నరుకు రాగా అప్పట్లో ప్రభుత్వ స్థిదరు గా తరువాత అడ్యకేటు జనరలు గా పనిచేసేన జూన్ ట్రాన్స్ నార్ఫన్ అనే దోర తాను ఇంగ్లండులో కంపెనీ అధికారులైన బోర్డు ఆఫ్ కంట్రోలు సెక్రటరీకి మద్రాసు రాజధాని ఆర్డీక రాజకీయ పరిస్థితులను గూర్చి లేఖారూపంగా వ్రాసి 1854 సం. లో ప్రకటించిన ఉద్దంఘంలో నుదాహరించాడుఱ.

II కంపెనీ ప్రభుత్వారంభకాలంలో చాలామంది దోరలపైన లంచాలు పుచ్చుకున్నందుకు విచారణ జరిపి కొందరి ని బర్తరపు చేశారు.

Q Condition and Requirement of Madras Presidency . John Brown Norton (1854) pp 146-151

అకాశరామన్న అర్థిలోని వివిచాలు

- ప్రతి తాశీల్లారు ప్రతిష్టా ఒక్కక్కరైతుదగ్గరనుంచి సూటికి 10 రు. వసూలు చేస్తాడు డానిని హుజూరు శిరస్తాదారు తక్కిన రివిన్యూ పుద్యోగులూ పంచుకుంటారు.

2. రైతులకు సర్గారు వారిచ్చే తక్కువి బుణమొత్తం లో నూటికి 25 రూపాయలు మినహయిచి యిచ్చి తాళ్లారు పూర్తిగి మొత్తానికి రశీదులు పుచ్చుకుంటాడు. రైతులాబాకి తిరిగి చెల్లించే టప్పుడు పూర్తి మొత్తాలు వసూలు చేస్తాడు.
3. పర్మాలు కురిసినా కురవక పోయనా శిరస్తాదారు దుస్సలహాతో తాళ్లారు ప్రతి రైతు వల్ల పూర్తి భూమి పన్ను (శిస్తు) వసూలు చేస్తాడు. పూర్తి శిస్తు వసూలు కాలేదని శిరస్తాదారు కలెక్టరు కు నచ్చచెప్పి ఆసోమ్య అపహరిస్తాడు.
4. వసూలు చేసిన పూర్తి శిస్తుకు రసీదు నివ్వడంలో 'కోరత' అని రసీదు ఇస్తాడు పూర్తి మొత్తానికి రసీదు ఇమ్మిని ఎవరైనా ఛైర్యంచేసి అడుగుతే అసలే ఇవ్వలేదని మళ్లీ పూర్తి మొత్తం తెచ్చుంటాడు. ఈ అన్యాయం శిరస్తాదారుకు చెప్పుకుంటే వినిపించుకోడు.
5. తాలూకా అంతా బాగా పండినా కొన్ని గ్రామాలు పండలేదని తాళ్లారు కలెక్టరుకు రిపోర్టుచేస్తాడు. అంతట తనిఖీ చేయమని కలెక్టరు హజురు పుద్యేగులను పంపుతాడు. వారూ, తాళ్లారు, తాబేదార్లు బ్రాహ్మణులే గనుక అందరూ ఏకమై ప్రతి రైతుదగ్గర రెండు మూడు రూపాయల చోప్పున లంచం పుచ్చుకుంటారు. ఇవ్వని వారి భూమి పంట విషయమై తప్పుడు రిపోర్టు ప్రాస్తామని బెదిరస్తారు.
6. కలెక్టరు సర్కీటుకు బయలు దేరితే తాళ్లారు గారి నౌకరులకు జవానులకు బోయాలకు బత్తా సహా బియ్యము, నెఱ్య, కట్టిపులులు అక్కమంగా వసూలు చేస్తాడు . దీని నంతా శిరస్తాదారుకు ఆయన తాబేదారులకు సమర్పిస్తాడు. అందువల్లనే రివిన్యూ ఉద్యోగులు సర్కీటులో సవారీ బోయాలను ఇద్దిరు ముగ్గురు నౌకలను వుంచుకో గల్లుతున్నారు. తాలూకా భాగానికి అధికారి ఘైన సముద్రారు కూడా గ్రామాలలో సప్లయలు వసూలు చేస్తూ వుంటాడు.
7. కలెక్టరు తాలూకాలలో జమా బందీ చెయ్యడానికి బయలుదేరినప్పుడు శిరస్తాదారు సలహా తో తాళ్లారు తన జవానులను అరటి కాయలను గుమ్మడి కాయలు వగ్గెరాలను రైతుల తోటలలో నుంచి తెప్పిస్తాడు. వారింట్లో నుండి పాలు పెరుగు వెన్న తెప్పిస్తాడు. ఇలాగ బలవంతంగా తెప్పించినవాటిని శిరస్తాదారుకు తక్కుని రివిన్యూ పుద్యేగులకు సమర్పిస్తాడు
8. శిరస్తాదారింట్లో గాని తాళ్లారింట్లో గాని ఇతరపుద్యేగుల ఇండ్లలో గాని ఏదైనా కార్యాలు జరిగి తే సమద్దారు కరణమూ బయలుదేరి రైతుల దగ్గరనుచి రీక్కము బియ్యము నెఱ్య ఇతర తినుబండారాలు పోగుచేసి ఆ అధికార్లకు పంపుతారు.
9. ఈ బాధలు పడలేక రైతు లేవరైనా గ్రామాన్ని వదలి పెట్టి పోతే తాళ్లారు వారి భూములను బంజర్లగా లేక్కలలో వ్యాయించి శిస్తులు నూటికి 2.-3 రూపాయలు తగ్గించి ఇస్తారు ధనవంతులైన రైతులకు లోపాయికారిగా కౌలకెచ్చి పంట తరుణాలో ఆ తగ్గింపు మిహయిచ కుండా పూర్తి శిస్తు వసూలు చేస్తాడు. ఆ సోమ్య లేక్కలలో జమ కట్టకుండా శిరస్తాదారు తాను తక్కుని రివిన్యూ పుద్యేగులూ పంచుంటారు.

10. శిరస్తాదారు ఇతర రివిన్యూ పుద్యేగులు ఏకమై అనేక విధాలైన లంచాలిమ్మని రైతులును పీడిస్తారు. ఈ అక్కమ వసూళతో తృప్తి పొందక కొన్ని గ్రామాలు అతి వృష్టి వల్లను మరి కొన్ని గామాలలో అనావృష్టివల్ల పంటలు ప్రాణిన వని జమాబందీనాటికి సగము శిస్తు అయినా వసూలు కాలేదని కలెక్టరుకు చెప్పుతాడు. ప్రతి గ్రామానికి నూరు లేక రెండు వందల రూపాయలు రిమిషనిచేటట్లు శిరస్తాదారు కలెక్టరు కు చెప్పి అందులో నాగ్గవ వంతు గాని అంతకు తక్కువ నొమ్ముగాని రైతులకిచ్చి మిగతా నొమ్ము తమ జేబులలో వేసుకుంటారు.
11. శిరస్తాదారు గారుతో తాళ్లారు ప్రతి రెవిన్యూ బంట్లోతు జీతం లోనుంచి ప్రతివిటా ఒక నెల జీతం లీసుకుంటాడు ఆ అన్యాయమును గూర్చి కలెక్టరుతో చెప్పుకుంటే తక్కిన పుద్యేగులంతా ఏకమై కలెక్టరు కన్న కప్పుతారు. బంట్లోతుకు న్యాయం దీర్కరదు.
12. శిరస్తాదారు తక్కిన రివిన్యూ పుద్యేగులు ప్రతి జమీందారు దగ్గరనుంచీ అతని వకీలు ద్వారా సాలుకు ఒకటి రెండు వేల రూపాయలు వసూలు చేస్తారు. జమీందారు అలాగ నొమ్ము ఇయ్యకపోతే ఏదో చిక్కులు పెట్టి పుకీరును చేస్తామని బట్టిరిస్తారు. ప్రతి యేటా జమీందారును జూడడానికి కలెక్టరు వెళ్లినప్పుడు కూడా శిరస్తాదారు తక్కిన పుద్యేగులు అటడి దగ్గరనుంచి నొమ్ము పీండడమే కాక జిల్లాలో నుండగా తమకు తమ క్రింది వెట్టి చాకిరీ చేసే బోయలకూ బత్తా వసూలు చేస్తారు.
13. ప్రతి ఏటా చెరువులు పంటకాల్యలు మురుగు కాల్యలు మరమ్మతు చేయుడానికి సర్కారు వారు రెవిన్యూ పుద్యేగులకు కొంత నొమ్ము పంపుతూ వుంటారు. ఈ పనులు తనిఖీ చేయడానికి హాజారు నుంచి శిరస్తాదారు ఇతర రెవిన్యూ పుద్యేగులల వస్తూ వుంటారు. వారా నొమ్ములో అంతాగాని కొంతాగాని హరిస్తారు. మరమ్మమతులు చేసేపని వారికేమీ ఇవ్వరు. అదువల్ల ఆపనివాళ్లు సరిగా మరమ్మతుచేయురు అందువల్ల పల్లం నీటి వనరులు ప్రాణి నీటిసప్త్రులేక బీద రైతుల భూముల సరిగా పండపు. ఈ సన్మానులు అప్పుడప్పుడు దిక్కులేని గ్రామస్తులచేత తాలూకాలో తహశీల్చారు వెట్టి చాకిరీ చేయించి కొన్ని మరమ్మతులు చేయస్తాడు.
14. తాలూకా రైతులు శిరస్తాదారు కిస్తామన్నలంచమ్మెత్తం పూర్తిగా ఇవ్వక పోతే తాళ్లారు తన జవానును గ్రామ నౌకరులను ప్రయోగించి వాళ్ల చేత వైళ్లకు చిరతలు సందున పెట్టి నీక్కించి వారివీపులమీద బండరాళ్లనుపెట్టించి వాళ్ల గడ్డల మీసాలలో వెట్టుకలు పీకించి వాళ్ల చేతుల ను కాళ్లను బోడలలో పెట్టి వాళ్లను ఔదులో నుంచి రెండు మూడ రోజుల అన్నంలేకుండా ఆపివేసి వుంచి అనేక విధాలైన దుర్భాషలాడి బాధిస్తాడు. ఒక్కక్క ప్పుడు తాళ్లారే ఒక కర్త తో నే చెప్పుతేనే రైతులను కొడతాడు. ఈ చిత్రహింసలు భరించలేక కొందరు నూతులలో పడి, విషంతిని చస్తారు.
15. తాళ్లారు గాని అతని పుత్తర్యల ప్రకారం అతని జవానులు గాని పెట్టిన చిత్రహింసలు వల్ల ఎవరైనా చస్తు గ్రామ కరణము గ్రామమునసబు తాళ్లారు కు జడిసి ఈ చావు సంగతి పైకి రిపోర్టు చెయ్యరు. చచ్చిన వాడి బంధువు లెవరైనా కలెక్టరు దగ్గర ఫిర్యాదు చేస్తు అక్కడ పుద్యేగులందరు బ్రాహ్మణులైనందువల్ల ఫిర్యాదుకు విరుద్ధమైన సాక్ష్యం

చూపిస్తారు. అసలు నేరము చాలా స్వల్పమైనదని గిట్టని వాళ్లు దానిని గోరంతలు కొండంతలు చేశారు అని కలెక్టరుకు చేపుతాడు

16. ఈ జిల్లాలో ఇలాంటి అన్యాయాలు జరగ డానికి కారణము అన్ని రివిన్యూ అధికారాలు, మేజస్టీటు ఆధికారాలు బాహ్యాంశుచేతులలో మన్నదువల్లనే జరుగుతున్నవని వారు తక్కున కులాల ను హీనంగా జూస్తున్నారని అనేకవిధానశైలిన కూర కృత్యాలు అక్కమాలు చేస్తున్నారని అందు వల్ల ఈ రాక్షసులను తోలగించి ఇతర కులాల వారికుద్వేగాలివ్వ వలసిన దని ఆకాశ రామన్న అర్జీలో ప్రాశారు ఉఽ

Ω Condition and Requirement of Madras Presidency . John Brown Norton (1854) pp 146-151

© Letter of JohnBruce Norton to Robert Lowe Esq Joint Secretary to the Board of Court of Control is published as book in Madras

పరిశిష్టము

మా నాన్నగారు రచించిన చారిత్రాత్మిక వ్యాసములు, రచనలు చిరస్కరణీయములు. వారి చేతి ప్రాత చిత్తులు, శుద్ధ ప్రతులు అనేకం, కొన్ని వేలు అంటే అతిశయోక్తి కాదు, 1947సం. దాకా విద్యుద్దీపాలు లేని మాయింట్లో రాత్రిపూట కిరోసినాయిల్ లాంతరు వారిటీబులు మీద వుండేది , న్యాయవాద వ్యతి తో పాటు చరిత్ర పరిశోదనా రచనలు కూడా ఆ గుడ్డి దీపంకీందనే చేశేవారు. వ్యతినుండి విరమించిన తరువాత కూడా జీవితాంతం గంటల తరబడి ప్రాతికోత్తలతో గడిపేవారు. 90 వ పడిలో పడేదాకా కాటరాట్టు చేయించుకోనందున కనబడకపోయినా నిర్వయవదిగా ప్రాస్తు వుండి జీవితం చివరవరకూ సాహిత్య, చరిత్రపరిశోధనకోసం అంకితము చేసినట్టి వారి చేతి ప్రాత వారి స్మృతిచిహ్నము. నిరంతరము ధారా ప్రవాహముగా పారిన వారి ప్రాత చూపుటకు ఒకటి రెండు పుటలు ఈ క్రింద జతచేయటమైనది

1830 - 1835

228. ~~228~~ 229.

334
335

229. My house was attacked by 15 Police.
They got 2000 ~~and~~ ~~and~~ ~~and~~
Guns and 1000000 ~~and~~ ~~and~~ ~~and~~
2000000 ~~and~~ ~~and~~ ~~and~~
2000000 ~~and~~ ~~and~~ ~~and~~
2000000 ~~and~~ ~~and~~ ~~and~~
2000000 ~~and~~ ~~and~~ ~~and~~

229. My house was attacked by 15 Police.

On 1st March 1922 we had a raid
on my house including 1st Story of Barich.
They got 2000 ~~and~~ ~~and~~ ~~and~~
2000000 ~~and~~ ~~and~~ ~~and~~

229. My house was attacked by 15 Police.
They got 2000 ~~and~~ ~~and~~ ~~and~~
2000000 ~~and~~ ~~and~~ ~~and~~

పారిభ్రాష్ట పదాలు- అర్థాలు (GLOSSARY OF TERMS)

అంగరభా ; పొడుగుచేతుల చోక్కు

అబ్బరి; కళ్లు, సారాయిల మీద వేసే పన్ను

అమల్లారు; తాళీల్లారు

ఇజారాలు; agreements ఒప్పందం, కౌలు, గుత్త. వేలంలో కొన్న భూములు మొదటి || ఒక హక్కుకోసం పాడెపాట.

ఇనాము; gift, లహరిమానము

ఉమ్మేదువార్; volunteer, waiting for job

కక్కాసు; (ప్రాంచి భాష) పాయిభానా (latrine)

కస్ప రామములు; big villages, పెద్ద ఉరు, చిన్న పట్టణము

కుసీని కొట్టు; (ప్రాంచి భాష) వంట గదిkitchen

ఖరారు నామా; confirmation documentధృవ పత్రము

బైనాటీ; (ఉర్దూ భాష) control. నియంత్రణ

దఖలు పరచుట, దఖలైన, ధఖలు పడిన; ప్రవేశము, సంక్రమింపు, సంక్రమించిన

దష్టార్ భానా; Stationery room, record room

దస్తు ఫాజలు; malvarisationc; మోసపు కృత్యములు, అక్కమ వ్యవహారములు

దస్తు; పోగుచేసిన నొమ్ము amount of tax collection

దస్తునలీగా

దస్తులు; records

దుంబాలు; tail end

దుంబాలూ మాన్యము; tail end field పన్ను లేకుండా ఈనాముగా ఇచ్చిన భూమి. చాలమందికి కలిపి పూర్తిపన్ను లేకుండా ఇచ్చిన ఇనాం

నజరుడలాయరు; watch and ward

సన్నదు; Orders, Warrants, title deed లిఫితఅజ్జు; పట్టా; An order (conferring land or office)

నివాడ సన్నదు; పంట దిగుబడి అంచనా లిఫిత ఆజ్జు(?)

నీరాసలీ; నేరుగా

నీరాసలీ అర్థిలు. నేరుగా ఇచ్చుకున్న అర్థిలు

పుట్టెడు భూమి;

పుల్లరి పన్నులు; పశువులను మేపుకున్నందుకు చెల్లించవలసిన పన్ను

పేష్టారు; తాళ్లారు క్రింది ణిద్యోగి

పైగస్టి; overseer

బాపుట; జెండా

బేరీజు; ధర

బేవారసీ ఆస్తి; property without successor వారసులు లేని ఆస్తి

మక్క కట్టుబడి; పంట పండినా, పండకపోయినా నిర్దయించుకొన్న పంటలో పాలు తప్పనిసరిగా ఇచ్చేట్టు ఒప్పందం కుదుర్చుకొని చేసే కొలు లేక మక్క

మక్; గుత్తకు తీసుకున్న, కొలు, .

మద్దారు; helper, assisstant

మహాతాదు; రామాధికారి, మునసబు కీంది ఉద్యోగి

మహాళ్లు; mansions పెద్ద భవంతులు

మాన్యము; gifted land without paying tax . పన్న కట్టబ్బులేని ఇనాము భూమి

ముజారాలు; allowance, remission, deduction, compensation

మొతర్స్ పన్న; professional tax

లాభిరాజు ఇనాము; సేనలకు సంభందించిన ఇనాము భూములు

వాజమల్ మిరాసి; inherited right to collect revenue from assigned villages. పన్నలు వసూలు

చేసుకొను వారసత్వపు హక్కుతో ఇవ్వబడిన రామములు, భూములు.

షరీకై, షరీకుతో; collaborate, connive, joined hands in plotting. అకమ కార్యములకు చేతులు కలుపుట

సబురు; trips on small ship/పడవ మీద ప్రయాణము

సాయరు; export tax, transit duty ఎగుమతి వ్యాపారములపై పన్న

సాట్టరైటరీ. 19వ శతాబ్దపు రివిన్యూ శాఖలోని ఒక విభాగము సాట్ట విభాగములో గుమాస్తా

